ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
Φιλοσοφική Σχολή

—

Δ.Π.Μ.Σ. Μετάφραση-Μεταφρασεολογία
Συνεργαζόμενα Τμήματα: Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας,
Αγγλικής Γλώσσας και Φιλολογίας, Γερμανικής Γλώσσας και Φιλολογίας

Μετάφραση των διηγημάτων *Triumph der Schönheit* και *Stationschef Fallmerayer* του Joseph Roth και σχολιασμός

.

Διπλωματική εργασία Μεταπτυχιακού Διπλώματος Ειδίκευσης
στη Μετάφραση-Μεταφρασεολογία,
με κατεύθυνση τη γερμανική γλώσσα

που κατατίθεται και υποστηρίζεται από την
κ. Ηλιάνα Αγγελή

Υπό την εποπτεία του: Dr. Olaf Immanuel Seel

Αθήνα
30 Αυγούστου 2017

Ο Joseph Roth σε σιδηροδρομικό σταθμό, Γαλλία 1926. (Leo Baeck Institute)

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Πρόλογος…….. 5

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ ……6

2. ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΒΑΣΙΚΩΝ ΘΕΩΡΗΤΙΚΩΝ ΣΚΕΨΕΩΝ ΓΙΑ ΤΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ……8

2.1. Λίγα λόγια για τα πρώτα βήματα της μετάφρασης και μεταφρασεολογίας ……...8

2.2. Κύρια διλήμματα ……9

3. ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ……..12

3.1. Ισοδυναμία στη μετάφραση λογοτεχνικών κειμένων ……12

3.2. Εφαρμοσθείσα μεταφραστική στρατηγική στα δύο διηγήματα ……14

4. ΕΡΓΟΒΙΟΓΡΑΦΙΑ ΓΙΟΖΕΦ ΡΟΤ ……15

5. Η ΠΡΟΣΛΗΨΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΟΥ ΡΟΤ ……..17

5.1. Στην εποχή του ……...17

5.2. Στη σημερινή εποχή ……...19

6. ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ – ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΔΙΗΓΗΜΑΤΩΝ ……..22

7. ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ ΔΙΗΓΗΜΑΤΩΝ ……25

7.1. Ο σταθμάρχης Φαλμεράγιερ ……25

7.2. Ο θρίαμβος της ομορφιάς ……..48

8. ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΩΝ ……73

8.1. Βαθμός επίτευξης μεταφραστικής στρατηγικής ……73

8.2. Οικειοποίηση ή ξενοποίηση ……..74

8.2.1. Η χρήση της επανάληψης ……...74

8.2.2. Άλλα σχήματα λόγου ……...76

8.3. Γλωσσικές και εξωγλωσσικές ιδιαιτερότητες των πρωτοτύπων ……..78

8.4. Στίξη ……79

8.5. Επιμέρους μεταφραστικές ιδιαιτερότητες του ύφους ……81

8.6. Μεταφραστικές δυσκολίες ……85

9. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ……89

Βιβλιογραφία ……91

Σημειώσεις …….97

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ……..98

Ι. Έργα του Γιόζεφ Ροτ …….98

ΙΙ. Πρωτότυπα κείμενα …….99

Stationschef Fallmerayer ……..99

Triumph der Schönheit ……..120

Πρόλογος

Η παρούσα εργασία αποτελεί το επιστέγασμα μιας πορείας δύο ετών η οποία είχε στόχο τη βαθύτερη εντρύφηση στην επιστήμη της μετάφρασης και τελικά στη μεταφραστική διαδικασία. Ως αφορμή χρησιμοποιήθηκε η μετάφραση δύο έως σήμερα αμετάφραστων στα ελληνικά διηγημάτων ενός αγαπημένου συγγραφέα, η οποία κατέδειξε τις ομορφιές και τις δυσκολίες που περικλείει αυτή η διαδικασία.

Οφείλω να ευχαριστήσω όλους τους καθηγητές μου στο ΕΚΠΑ και ειδικότερα τον κύριο Olaf Immanuel Seel, ο οποίος στάθηκε αρωγός μου σε αυτό το έργο, ήταν πάντα παρών όποτε τον χρειάστηκα και με καθοδήγησε με τις συμβουλές του.

Ευχαριστώ θερμά και την κυρία Αναστασία Αντωνοπούλου, η οποία ήταν πάντα αισιόδοξη και πρόθυμη να με ενθαρρύνει και να προτείνει λύσεις σε όποια εμπόδια παρουσιάστηκαν.

Ευχαριστώ, επίσης, τον κύριο Mark Michalski που ακούραστα μεταλαμπάδευσε τις γνώσεις του κατά τη διάρκεια του εργαστηρίου μετάφρασης.

Τέλος χρωστάω ευγνωμοσύνη στην οικογένειά μου, που με στήριξε πρακτικά και ψυχολογικά σε αυτή μου την προσπάθεια.

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα εργασία θα ασχοληθεί με τη μετάφραση δύο διηγημάτων του Γιόζεφ Ροτ (Joseph Roth), με τον πραγματολογικό σχολιασμό των πρωτότυπων κειμένων και τον μεταφρασεολογικό σχολιασμό των μεταφρασμάτων. Τα τελευταία τριάντα χρόνια από το 1985 έως και σήμερα, με ένα διάλειμμα περίπου δέκα ετών, τα έργα του Ροτ μεταφράζονται σχεδόν αδιάλειπτα στην ελληνική γλώσσα, έχουν μάλιστα αποκτήσει φανατικούς αναγνώστες, οι οποίοι αγαπούν το ιδιαίτερο ύφος του συγγραφέα. Παρακάτω αναφέρονται με χρονολογική σειρά, από τον παλιότερο μέχρι τον πιο πρόσφατο, οι τίτλοι οι οποίοι έχουν μεταφραστεί στην ελληνική γλώσσα, οι εκδοτικοί οίκοι και οι αντίστοιχοι μεταφραστές: *Η κρύπτη των καπουτσίνων* στις εκδόσεις Οδυσσέας από τον Ν. Δεληβοριά, *Ο ιστός της αράχνης* στις εκδόσεις Κριτική από την Τ. Σιετή, *Η εξέγερση* στις εκδόσεις Καστανιώτη από τη Δέσποινα Μάρκου, *Η φυγή χωρίς τέλος* στις εκδόσεις Οδυσσέας από τον Σ. Χαλικιά, *Ο βουβός προφήτης* στις εκδόσεις Οδυσσέας από τον Σ. Χαλικιά, *Ο θρύλος του Αγίου Πότη* στις εκδόσεις Άγρα από τη Μ. Αγγελίδου, το *Hotel Savoy* στις εκδόσεις Άγρα από τη Μ. Αγγελίδου, *Η κρύπτη των καπουτσίνων* στον Δημοσιογραφικό Οργανισμό Λαμπράκη από τον Ν. Δεληβοριά, *Το εμβατήριο Ραντέτσκυ* στις εκδόσεις Ροές από τον Δ. Δημοκίδη, *Το εμβατήριο του Ραντέτσκυ* στις εκδόσεις Άγρα από τη Μ. Αγγελίδου, *Ο ιστός της αράχνης* στις εκδόσεις Κριτική από την Τ. Σιετή, *Δεξιά κι αριστερά* στις εκδόσεις Ροές από την Π. Τσινάρη, *Η ομολογία ενός δολοφόνου – μέσα σε μια νύχτα* στις εκδόσεις Άγρα από τη Μ. Αγγελίδου, *Χίλιες και δύο νύχτες* στις εκδόσεις Ολκός από τον Γ. Δεπάστα, *Ο Λεβιάθαν* στις εκδόσεις Ροές από την Π. Τσινάρη, *Ιώβ: Η ιστορία ενός απλού ανθρώπου* στις εκδόσεις Άγρα από τη Μ. Αγγελίδου, *Η κρύπτη των καπουτσίνων* στις εκδόσεις Άγρα από τη Μ. Αγγελίδου, *Βερολινέζικα χρονικά* στις εκδόσεις Άγρα από τη Μ. Αγγελίδου, *Το κάλπικο ζύγι* στις εκδόσεις Άγρα από τη συντάκτρια της παρούσας εργασίας. Έχει ενδιαφέρον μάλιστα ότι κάποια έργα, όπως ο *Ιστός της αράχνης*, επανεκδόθηκαν, ενώ ακολούθησε και έκδοση σε ηλεκτρονικά βιβλία, ή άλλα έργα μεταφράστηκαν πολλαπλώς, όπως *Το εμβατήριο του Ραντέσκυ*, ή αναμεταφράστηκαν όπως *Η κρύπτη των καπουτσίνων*. Το ολοένα αυξανόμενο ενδιαφέρον του ελληνικού εκδοτικού τοπίου και του αναγνωστικού κοινού για τον Ροτ καθιστά επίκαιρη την ενασχόληση με δύο αμετάφραστες προς το παρόν νουβέλες του, το *Triumph der Schönheit* (Ο θρίαμβος της ομορφιάς) και το *Stationschef Fallmerayer* (Ο σταθμάρχης Φαλμεράγιερ). Η παρούσα εργασία διαρθρώνεται ως

εξής: Καταρχάς θα εξεταστούν συνοπτικά οι βασικές θεωρητικές σκέψεις της μεταφρασεολογίας και οι προβληματισμοί οι οποίοι διέπουν τη λογοτεχνική μετάφραση καθώς και η στρατηγική η οποία θα ακολουθηθεί κατά το μεταφραστικό έργο. Έπειτα θα παρουσιαστεί ο συγγραφέας και η πρόσληψη των έργων του στην εποχή του και σήμερα. Θα ακολουθήσει μια περίληψη-παρουσίαση των δύο αφηγημάτων και η μετάφρασή τους συνοδευόμενη από τον σχολιασμό των μεταφρασμάτων από μεταφρασεολογική άποψη. Τέλος θα παρατεθούν τα συμπεράσματα της μελέτης. Η μεταφραστική στρατηγική θα έχει ως γνώμονα τον σεβασμό του συγγραφέα τόσο ως προς το περιεχόμενο των έργων του όσο και ως προς το ύφος του, αποφεύγοντας επομένως την ελεύθερη απόδοση των πρωτοτύπων. Ωστόσο ο σκοπός της παρούσας μετάφρασης είναι η παράδοση δύο εύληπτων κειμένων και ως εκ τούτου η σύνταξη, τα εκφραστικά μέσα, η στίξη και εν γένει η γλώσσα θα προσαρμοστούν στους κανόνες που διέπουν τη γλώσσα-στόχο, ήτοι την ελληνική.

2. ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΒΑΣΙΚΩΝ ΘΕΩΡΗΤΙΚΩΝ ΣΚΕΨΕΩΝ ΓΙΑ ΤΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

2.1. Λίγα λόγια για τα πρώτα βήματα της μετάφρασης και μεταφρασεολογίας

«Η μετάφραση είναι σαν να φιλάει ο γαμπρός τη νύφη μέσα από ένα πέπλο», φέρεται να είπε ο Εβραίος ποιητής Hayim Nahman Bialik (Seidman, 2006: 37) τον 19ο αιώνα, θέλοντας να καταδείξει πόσο δύσκολη είναι η μεταφορά του μηνύματος από το πρωτότυπο, αλλά και συγχρόνως ότι η μετάφραση είναι το όχημα μέσω του οποίου τελικά επιτυγχάνεται η επικοινωνία μεταξύ των πολιτισμών. Για πολλά χρόνια ήταν απλώς το μέσο για την επικοινωνία των ανθρώπων και για την ανάγνωση ξενόγλωσσων κειμένων, για παράδειγμα για εμπορικούς ή πολιτικούς σκοπούς. (Stolze, 2008: 13) Συναντάμε τις πρώτες μεταφράσεις μέχρι και 3.000 χρόνια π.Χ. Είναι επιγραφές θρησκευτικού περιεχομένου στην ακκαδική και στη σουμερική γλώσσα. Πέραν των κειμένων διοικητικού και επιστημονικού περιεχομένου, επικρατούσαν κείμενα θρησκευτικού χαρακτήρα (Stolze, 2008: 15). Μία ακόμη «επίσημη» μεταφραστική απόπειρα αποτελεί η περίφημη Στήλη της Ροζέτας, η οποία χρονολογείται κατά τον 2ο αιώνα π.Χ.· φέρει χαραγμένο ένα διάταγμα του βασιλιά Πτολεμαίου Ε' με τρία διαφορετικά συστήματα γραφής, «στη γλώσσα των θεών» (ιερογλυφικά), στη «γλώσσα των εγγράφων» (δημώδης) και «στη γλώσσα των Ελλήνων», τη γλώσσα του πτολεμαϊκού κράτους (βλ. Cronin, 2013:12 και Andrews, 1985:3-5). Παρόλο που είναι δύσκολο να εξακριβωθεί ποιο από τα κείμενα ήταν η πρωτότυπη εκδοχή από την οποία μεταφράστηκαν τα άλλα δύο, η συνύπαρξη των τριών συστημάτων γραφής αποτελεί ουσιαστική απόδειξη του γεγονότος ότι η πτολεμαϊκή Αίγυπτος ήταν μια μεταφραστική ζώνη (βλ. Cronin, 2013:12). Επίσημη μεταφραστική δραστηριότητα απαντάται εν συνεχεία και στη Ρώμη, όπου ο Κικέρων μεταφράζει τους λόγους των ρητόρων Δημοσθένη και Αισχίνη στο De optimo genere oratorum (46 π.Χ.) και διευκρινίζει τον τρόπο με τον οποίο διενήργησε τη μετάφραση:

> *Δεν τους μετέφρασα ως ερμηνεύς, αλλά ως ρήτορας, διατηρώντας τις ίδιες ιδέες και την ίδια μορφή ή, όπως θα μπορούσε να τα αποκαλέσει κάποιος, τα ίδια σχήματα της σκέψης, σε μια γλώσσα όμως που είναι εναρμονισμένη με τα έθιμά μας. Κάνοντάς το, δεν θεώρησα αναγκαίο να αποδώσω το κείμενο λέξη προς λέξη, διατήρησα όμως το γενικό ύφος και το σφρίγος της γλώσσας.*
>
> (Munday 2004:45)

2.2. Κύρια διλήμματα

Το ανωτέρω σχόλιο αποτυπώνει ένα από τα βασικά διλήμματα που απασχολούν μέχρι και σήμερα τους θεωρητικούς αλλά και τους επαγγελματίες της μετάφρασης· αν δηλαδή η ισοδυναμία στη μετάφραση επιτυγχάνεται με μια λέξη προς λέξη (πιστή) μετάφραση ή με την πιο ελεύθερη μετάφραση, και εν τέλει τι είδους ισοδυναμία είναι ευκταία. Την προσέγγιση του Κικέρωνα επικαλείται εν συνεχεία, το 395 μ.Χ., και ο άγιος Ιερώνυμος στην επιστολή του De optimo genere interpretandi προς τον συγκλητικό Παμμάχιο, όταν καλείται να απαντήσει στους επικριτές του για το μεταφραστικό του έργο και δηλώνει «απερίφραστα ότι μεταφράζοντας από τα ελληνικά –εκτός φυσικά από την περίπτωση της Αγίας Γραφής, όπου ακόμα και η σύνταξη μετέχει ενός μυστηρίου– δεν αποδίδω το κείμενο λέξη προς λέξη αλλά έννοια προς έννοια» (Munday, 2004 :45).

Αν λοιπόν, από τα πρώτα διλήμματα τα οποία απασχόλησαν τους μεταφραστές ήταν η επιλογή ανάμεσα στην πιστή ή στην ελεύθερη μετάφραση, το 1813 ο Γερμανός θεολόγος και μεταφραστής Friedrich Schleiermacher στην πραγματεία του *Über die verschiedenen Methoden des Übersetzens* που εκφωνεί σε συνέδριο της Königliche Akademie der Wissenschaften θέτει ένα ακόμη δίλημμα υπερβαίνοντας το προηγούμενο. «Είτε ο μεταφραστής αφήνει κατά το δυνατό ήσυχο το συγγραφέα και μετακινεί τον αναγνώστη προς το συγγραφέα· είτε αφήνει κατά το δυνατό ήσυχο τον αναγνώστη και μετακινεί το συγγραφέα προς τον αναγνώστη» (Munday, 2004:57), διατυπώνοντας έτσι μια από τις πιο γνωστές στους μεταφρασεολόγους ρήσεις του, ενώ ο ίδιος κλίνει προς την πρώτη προσέγγιση. Το βασικό δίλημμα στη στρατηγική της μετάφρασης το οποίο κατέγραψε ο Schleiermacher (Verfremdung / αλλοτροπική) – (Einbürgerung / πολιτογραφική)[1], επαναφέρει ο Venuti (Venuti, 1995:38) βαφτίζοντας το αυτή τη φορά foreignization (ξενική/ξενοποιητική) – domestication (επιχώρια/οικειοποιητική). Επισημαίνεται πάντως ότι ενώ ο Schleiermacher αναφέρεται σε όλα τα κειμενικά είδη, κάνοντας μάλιστα αναφορά και στη διερμηνεία, ο Venuti αναφέρεται πρωτίστως στις μεταφράσεις λογοτεχνικών έργων. Στο πλαίσιο της ξενικής v. επιχώριας μεταφραστικής στρατηγικής, ο Venuti εισήγαγε το 1995 τον όρο «διαφάνεια» της

[1] http://www.gencat.cat/llengua/BTPL/ICOS2011/211.pdf

μετάφρασης στο έργο του *The translators invisibility – A history of translation*[2]. Με τη λέξη «διαφάνεια» στη μετάφραση, ο Venuti εννοεί ότι το μετάφρασμα διαβάζεται σαν να ήταν πρωτότυπο και, ως εκ τούτου, ο μεταφραστής είναι «αόρατος» καθώς φαινομενικά είναι «απών». Αυτό φυσικά είναι αποτέλεσμα της υιοθέτησης οικειοποιητικής στρατηγικής κατά τη μεταφραστική διαδικασία. Ο Venuti χαρακτηρίζει μάλιστα ως «αντίσταση» την ξενική στρατηγική, επειδή φανερώνει την ύπαρξη του μεταφραστή και αποκαλύπτει την ξένη ταυτότητα του κειμένου, και ως εκ τούτου αντιστέκεται στη βίαια επιβολή της στην κουλτούρα-στόχο (Munday, 2004).

Η επιστήμη της μεταφρασεολογίας εδραιώνεται πλέον τον 20ό αιώνα, ενώ γνωρίζει πραγματική άνθιση μόλις μετά το 1970 και τη δεκαετία του 1980 μελετάται ενδελεχώς και αναπτύσσεται ο κλάδος της γλωσσολογίας, και δη δύο παρακλάδια της που συναρτώνται άμεσα με τη μεταφρασεολογία, η κειμενογλωσσολογία και η πραγματολογία. (βλ. αντί άλλων Seel, 2015: 32 επ.). Η θεωρία της μετάφρασης, συνεπώς, διευρύνεται και περιλαμβάνει όχι μόνο γλωσσολογικές θεωρίες μετάφρασης που μελετούν το μεταφραστικό φαινόμενο στο πλαίσιο της ισοδυναμίας αλλά και κειμενογλωσσοσολογικές προσεγγίσεις (βλ. Seel, 2015). Τα ζητήματα τα οποία μελετούν οι θεωρητικοί της μετάφρασης αφορούν την ισοδυναμία, η πλήρης ύπαρξη της οποίας ανάμεσα στις γλωσσικές μονάδες δεν υφίσταται συνήθως κατά τον Ρωσοαμερικανό γλωσσολόγο και θεωρητικό της λογοτεχνίας Roman Jacobson (Jacobson, 1959/2000: 113-118), την αρχή του ισοδύναμου αποτελέσματος του Αμερικανού γλωσσολόγου και θεωρητικού μετάφρασης της Βίβλου Eugene Nida, η οποία στοχεύει στην απόλυτη φυσικότητα του αποτελέσματος με την απομάκρυνση κάθε ξενικού στοιχείου (βλ. Munday, 2004: 78), τις έννοιες της σημασιολογικής και της επικοινωνιακής μετάφρασης που προτείνει ο γλωσσολόγος και καθηγητής μεταφρασεολογίας Peter Newmark (βλ. Newmark, 1981), ενώ η Γερμανίδα γλωσσολόγος και καθηγήτρια σπουδών μετάφρασης Juliane House στο έργο της «Offene und verdeckte Übersetzung: Zwei Arten, in einer anderen Sprache ›das Gleiche‹ zu sagen» (2005) αναρωτιέται πάνω στον ίδιο προβληματισμό αν άραγε μπορεί να πει κανείς για μια μετάφραση ότι λέει «το ίδιο» όπως το πρωτότυπο. Η

[2] Αναφέρει χαρακτηριστικά ο Venuti (1995: 1): «A translated text, whether prose or poetry, fiction or nonfiction, is judged acceptable by most publishers, reviewers, and readers when it reads fluently, when the absence of any linguistic or stylistic peculiarities makes it seem transparent, giving the appearance that it reflects the foreign writer's personality or intention or the essential meaning of the foreign text – the appearance, in other words, that the translation is not in fact a translation, but the "original."».

Γερμανίδα μεταφρασεολόγος και μεταφράστρια Katharina Reiß, (βλ. Reiß, 1977/1989) βασιζόμενη στην έννοια της ισοδυναμίας, προχωράει ένα βήμα παραπέρα και, αναπτύσσοντας τη θεωρία των κειμενικών τύπων (πληροφοριακά – εκφραστικά – λειτουργικά και πολυμεσικά κείμενα), υποστηρίζει ότι η ισοδυναμία πρέπει να αφορά το κείμενο και όχι τη λέξη ή την πρόταση (Reiß, 1977/1989: 105-115). Την ίδια δεκαετία η μεταφραστική θεωρία εμπλουτίζεται με μία ακόμη έννοια, τον Σκοπό (βλ. Albrecht, 1998: 258). Η θεωρία του σκοπού υποστηρίζει ότι για να είναι λειτουργική μια μετάφραση, πρέπει ο μεταφραστής να γνωρίζει σε ποιον απευθύνεται το μετάφρασμα και ποιος είναι ο σκοπός του. Μαζί με τον Γερμανό καθηγητή γλωσσολογίας Hans Vermeer η Reiß συγγράφει το έργο *Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie* όπου παρουσιάζονται η θεωρία του σκοπού του Vermeer και το μοντέλο των κειμενικών ειδών της Reiß (βλ. Reiß/Vermeer 1984).

3. ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

3.1. Ισοδυναμία στη μετάφραση λογοτεχνικών κειμένων

Ιδιαίτερη θέση στη μεταφρασεολογία καταλαμβάνει η λογοτεχνική μετάφραση, η οποία πρέπει να αντιμετωπίζεται διαφορετικά από άλλα είδη ειδικών μεταφράσεων όπως την τεχνική, την οικονομική, την πολιτική και την επιστημονική μετάφραση, καθώς οι τελευταίες βασίζονται σε μεγάλο βαθμό σε συγκεκριμένη ορολογία και περιορίζονται από συμβατικούς όρους, απευθύνονται δε σε προσδιορισμένο αναγνωστικό κοινό και επιτελούν πολύ συγκεκριμένο σκοπό (βλ. Venuti, 1999). Οι προβληματισμοί περί ισοδυναμίας στο πλαίσιο της λέξη προς λέξη ή έννοια προς έννοια μετάφρασης δεν διατρέχουν στον ίδιο βαθμό τη λογοτεχνική μετάφραση που ως γενική μετάφραση τελικά δεν βασίζεται σε ειδικό λεξιλόγιο ή σε ειδική τυπολογία (βλ. Seel, 2015: 17-19) αφού εδώ εμπλέκονται διαφορετικές παράμετροι όπως θα αναλυθούν στη συνέχεια.

Κατά τη μετάφραση λογοτεχνίας αναγκαστικά λαμβάνονται υπ' όψιν οι εξωγενείς παράμετροι που επηρεάζουν το μεταφραστικό έργο, και δη α) η χρονική απόσταση που χωρίζει το πρωτότυπο από τη μετάφραση –ο Venuti (1995) αναφέρει ειδικότερα:

> *(...) όταν ο συγγραφέας και ο μεταφραστής ζουν την ίδια χρονική στιγμή, είναι πιθανότερο να έχουν κοινές ευαισθησίες, και τούτο είναι άκρως επιθυμητό στη μετάφραση αφού διασφαλίζει σε μεγαλύτερο βαθμό την πίστη του μεταφράσματος στο πρωτότυπο κείμενο. Ο μεταφραστής κάνει καλύτερη δουλειά όταν ο συγγραφές και αυτός είναι simpatico, είπε ο φίλος μου, εννοώντας όχι απλώς «ευάρεστοι» ή «ευχάριστοι», έννοιες τις οποίες δηλώνει συχνά αυτή η ιταλική λέξη, αλλά και «νιώθοντας μια υποκείμενη κατανόηση». Δεν αρκεί ο μεταφραστής να τα πάει καλά με τον συγγραφέα, να τον βρίσκει συμπαθητικό· καλό είναι να υπάρχει και μια ταύτιση.*[3]

β) τα ιδιαίτερα πολιτισμικά, κοινωνικά, οικονομικά και ιδεολογικά στοιχεία τα οποία σφραγίζουν μια κουλτούρα, μια κοινωνία και μια χρονική περίοδο, τις λεγόμενες «νόρμες» που καθοδηγούν ή περιορίζουν τον μεταφραστή. Ο Ισραηλινός

[3] Σημειώνεται ότι η μετάφραση του παραθέματος είναι της συντάκτριας της παρούσης.

μεταφραστής Gideon Toury όρισε τις νόρμες ως τις επιλογές του μεταφραστή σε ένα δεδομένο κοινωνικοϊστορικό πλαίσιο (Baker, 2011: 190).[4]

γ) Η χρήση ποιητικών και ρητορικών στοιχείων, ο ρυθμός και η μουσικότητα, που διέπουν τα λογοτεχνικά κείμενα και τα οποία δεσμεύουν (ή όχι;) τον μεταφραστή.

δ) Τη διαφορετική θέση την οποία λαμβάνει η μετάφραση ως λογοτεχνικό είδος σε κάθε κουλτούρα (Toury, 1995: 13).

Λαμβανομένων υπόψη των ανωτέρω, τη λογοτεχνική μετάφραση διέπει σε κάθε περίπτωση το προαναφερθέν δίλημμα μεταξύ των δύο στρατηγικών, το οποίο πρώτος έθεσε ο Schleiermacher περί οικειοποιητικής και ξενοποιητικής μετάφρασης. Τίθεται κι εδώ συνεπώς ο προβληματισμός αν ο μεταφραστής οφείλει να μεταφράζει με τρόπο ώστε να μένει ει δυνατόν πιστός στον συγγραφέα ως προς τη γλώσσα και το ύφος του, ακόμη και αν αυτά παρουσιάζουν δυστοκία για τον αναγνώστη, ή αν είναι σημαντικότερο το μετάφρασμα να επιτελεί επικοινωνιακή λειτουργία (Jones, 2011: 153), και να είναι τελικά «φιλικό» προς τον αναγνώστη προβαίνοντας ο μεταφραστής ενίοτε και σε διορθώσεις, προσθήκες ή παραλήψεις προκειμένου να το κάνει πιο εύγλωττο και ενδιαφέρον. Οι θιασώτες της πρώτης άποψης υποστηρίζουν ότι α) ο μη γνωρίζων την ξένη γλώσσα αναγνώστης δικαιούται από τη μία να έρθει σε επαφή με το πραγματικό έργο του συγγραφέα και από την άλλη να γνωρίσει τον συγγραφέα, τη γλώσσα και το ύφος του και β) από νομική άποψη είναι ζήτημα πνευματικών δικαιωμάτων ο σεβασμός στο πρωτότυπο έργο του συγγραφέα. Αντίθετα οι υποστηρικτές της δεύτερης άποψης θεωρούν ότι οφείλουν να παραδώσουν ένα ευκολοδιάβαστο και ως εκ τούτου ευπώλητο κείμενο στον αναγνώστη, το οποίο δεν θα τον δυσκολεύει, διότι σημασία έχει το περιεχόμενο και τα συναισθήματα που αυτό γεννά. Αντεπιχείρημα των πρώτων είναι ότι χάριν ευκολίας ισοπεδώνεται το ύφος και εν γένει η ιδιαιτερότητα κάθε συγγραφέα και ο αναγνώστης στερείται της δυνατότητας να έρθει σε επαφή με αυτά. Όσον αφορά το θέμα αυτό, ο Τσέχος θεωρητικός της μετάφρασης Jiří Levý υποστηρίζει στο άρθρο του «Translation as a decision process» (1967/2000) ότι η μετάφραση, την οποία παρομοιάζει με τη θεωρία των παιγνίων, είναι μια διαδικασία λήψης αποφάσεων, και ο μεταφραστής επιλέγει να ακολουθήσει τη λεγόμενη στρατηγική του μέγιστου διά του ελάχιστου (minimax strategy). Αναρωτιέται, δε, ο Levý αν η λογοτεχνική μετάφραση είναι δημιουργία

[4] Κατ' επέκταση είναι σημαντικό για μια επιτυχημένη λογοτεχνική μετάφραση ο μεταφραστής να είναι καλός γνώστης και των δύο πολιτισμών. Λογικά παρατηρεί δε η Stolze „wahrscheinlich kann ein Übersetzer nur in seiner Muttersprache richtig enkulturieren" (Stolze, 1992: 206).

τέχνης (Kunstgattung), αφού κάθε λογοτεχνικό έργο περιλαμβάνει το περιεχόμενο, τη μορφή και τον ήχο. Αυτό που προέχει όμως είναι ο μεταφραστής να μη δημιουργεί ένα έργο εξαρχής σαν να μην υπάρχει το πρωτότυπο, αλλά να προβαίνει στην καλλιτεχνική αναπαραγωγή του πρωτοτύπου (βλ. Levý 1969: 66). Θεωρεί το μεταφραστικό έργο από τη σκοπιά του αναγνώστη και προτείνει δύο εναλλακτικές (illusionism και anti-illusionism), η πρώτη εκ των οποίων απαιτεί το αποτέλεσμα να μοιάζει με πρωτότυπο και να μη δίνει την εντύπωση μεταφρασμένου κειμένου, ενώ η δεύτερη προσέγγιση προτείνει τη μίμηση της πραγματικότητας (Levý 1969: 19-20). Ουσιαστικά πρόκειται πάλι εν τέλει για το ίδιο κατ' αρχήν δίλημμα που απασχολεί τη μεταφρασεολογία.

3.2. Εφαρμοσθείσα μεταφραστική στρατηγική στα δύο διηγήματα

Στην παρούσα εργασία τα δύο διηγήματα δεν μεταφράστηκαν λέξη προς λέξη ή και κατά λέξη (ή κυριολεκτική) μετάφραση (βλ. Seel, 2015, 221-222), αλλά ούτε έγινε ελεύθερη απόδοση. Σκοπός ήταν να μεταφερθεί τόσο το περιεχόμενο των κειμένων όσο και το ιδιαίτερο ύφος του Ροτ, ακόμη και αν ξενίζει κάπου κάπου τον Έλληνα αναγνώστη, αφού επιδίωξη ήταν ο τελευταίος να γνωρίσει ει δυνατόν τον συγγραφέα μέσα από δύο έργα του. Καταρχήν υιοθετήθηκε οικειοποιητική μεταφραστική στρατηγική ως προς το ζήτημα της γλώσσας, ώστε να ρέει ο λόγος, να είναι φυσικός και να μη μοιάζει σε καμία περίπτωση «μεταφρασμένος»[5] αλλά και ως προς το ύφος ούτως ώστε να έρθει κοντά στον Έλληνα αναγνώστη. Ωστόσο εφαρμόστηκε ξενοποιητική στρατηγική ως προς μεμονωμένα σημεία τα οποία κρίθηκε αναγκαίο να μεταφερθούν με τέτοιο τρόπο, ώστε να διατηρηθεί η ξενικότητα της μετάφρασης και να αποφευχθούν υπερβολές με τη χρήση εκφράσεων, για παράδειγμα, λαϊκότροπων, που θα «παραήταν» ελληνικές και ενδεχομένως θα καθιστούσαν το αποτέλεσμα κωμικό. Εν κατακλείδι, θα μπορούσε να ειπωθεί ότι αυτό που επιχειρήθηκε είναι μια εν γένει οικειοποιητική προσέγγιση της μεταφραστικής διαδικασίας.

---

5 «I see translation as the attempt to produce a text so transparent that it does not seem to be translated. A good translation is like a pane of glass. You only notice that it's there when there are little imperfections— scratches, bubbles. Ideally, there shouldn't be any. It should never call attention to itself». (Norman Shapiro, από: Venuti 1995:1)

4. ΕΡΓΟΒΙΟΓΡΑΦΙΑ ΓΙΟΖΕΦ ΡΟΤ[6]

Ο Γιόζεφ Ροτ γεννήθηκε στις 2 Σεπτεμβρίου του 1894 από Εβραίους γονείς στο Μπρόντι, μια μικρή πόλη στα σύνορα μεταξύ Πολωνίας και Ρωσίας, στην ανατολική Γαλικία τής τότε Αυστροουγγαρίας. Οι γονείς του έζησαν μαζί μόνο για περίπου δεκαοκτώ μήνες. Ο Ροτ δεν γνώρισε ποτέ τον πατέρα του, έναν μικρέμπορα σιτηρών και ξυλείας, και συνήθιζε να φαντασιοκοπεί όσον αφορά το επάγγελμά του, περιγράφοντάς τον ως υψηλόβαθμο Αυστριακό υπάλληλο, ως αξιωματικό, ως Πολωνό κόμη ή και ως ζωγράφο –και τον εαυτό του ως νόθο παιδί του. Μεγαλωμένος στα μεθόρια της αυτοκρατορίας, η μόρφωσή του ήταν γερμανόγλωσση και προσανατολισμένη στην Αυστρία, και όχι σιωνιστική ή πολωνική όπως των άλλων συνομηλίκων του.

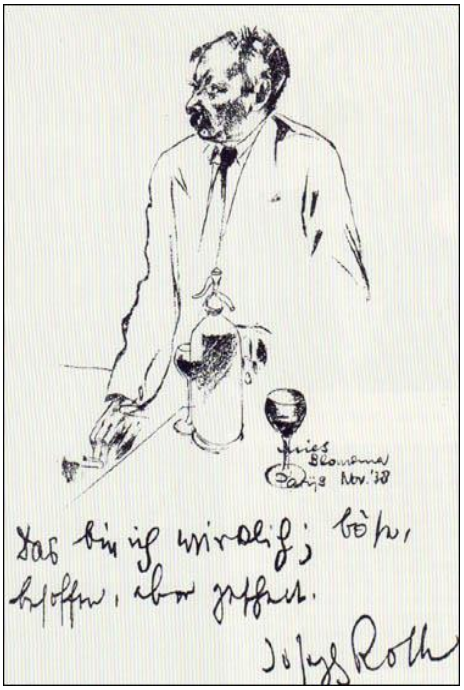

Υπογραφή: «Mies Blomsma. Parijs Nov. ’38» Ιδιόχειρη σημείωση του Γιόζεφ Ροτ:
«Das bin ich wirklich; böse, besoffen, aber gescheit. Joseph Roth».
(Αυτός είμαι εγώ πραγματικά· κακός, πιωμένος, αλλά ξύπνιος. Γιόζεφ Ροτ)

Αποφοίτησε με άριστα από το λύκειο και το 1913 συνέχισε με σπουδές γερμανικής φιλολογίας και φιλοσοφίας σε πανεπιστήμιο της Βιέννης. Το 1915 κυκλοφόρησε το πρώτο ποίημά του («Welträtsel») στην *Österreichischs Illustrierte Zeitung*. Τα επόμενα τρία χρόνια συνέχισε να γράφει, ιδίως ποιήματα, στην *Arbeiter-Zeitung* της Βιέννης και στην *Prager Tagblatt* της Πράγας. Το 1916 ο Ροτ κατετάγη εθελοντικά στον στρατό και στάλθηκε στη Γαλικία με το πεζικό. Εκεί εργάστηκε ως υπεύθυνος Τύπου στην *Illustrierte Kriegszeitung*. Η φυγή του μέσα από τα Καρπάθια Όρη και η πιθανή αιχμαλωσία του από τους Ρώσους ήταν βιώματα τα οποία αργότερα του χρησίμευσαν ως συγγραφέα. Μετά το 1919, ο Ροτ καθιερώνεται ως δημοσιογράφος. Εργάζεται πρώτα στη Βιέννη και εν συνεχεία στο Βερολίνο και στην Πράγα γράφοντας εκατοντάδες άρθρα και επιφυλλίδες. Το 1922 παντρεύεται τη νεαρή

[6] https://austria-forum.org/af/Biographien/Roth%2C_Joseph, http://www.germanistika.net/wp-content/uploads/2009/08/Allemaniak-16_Final.pdf, Roth, 2009.

Βιεννέζα Φριντερίκε (Φριντλ) Ράιχλερ. Ωστόσο η σύζυγός του διαγιγνώσκεται με σχιζοφρένεια το 1928 και ο Ροτ βυθίζεται από θλίψη στον κόσμο του αλκοόλ. Σχετίζεται με αρκετές όμορφες γυναίκες, αλλά μένει πάντα ανικανοποίητος, αφού από τη μία πλευρά ζηλεύει υπέρμετρα και από την άλλη απεχθάνεται τους περιορισμούς της οικογενειακής ζωής. Το 1923, το πρώτο του μυθιστόρημα *Ο ιστός της αράχνης* (*Das Spinnennetz*) κυκλοφορεί σε συνέχειες στη βιεννέζικη εφημερίδα *Arbeiter-Zeitung* και ο Ροτ προειδοποιεί για τους κινδύνους του ναζισμού τον οποίο βλέπει να πλησιάζει. Την ίδια χρονιά αρχίζει να συνεργάζεται με την εφημερίδα *Frankfurter Zeitung*. Η συνεργασία αυτή διαρκεί, με μικρά διαλείμματα, έως το 1932. Την περίοδο αυτή ταξιδεύει στο εσωτερικό της Γερμανίας, στο Παρίσι, στη νότια Γαλλία, στη Ρωσία, στην Πολωνία και στην Ιταλία γράφοντας δοκίμια, κριτικές, ιστορίες, πολιτικούς σχολιασμούς και ταξιδιωτικά κείμενα και για άλλα έντυπα, και γίνεται ένας από τους πιο καλοπληρωμένους και περιζήτητους αρθρογράφους στην Ευρώπη. Εν τούτοις, ο Ροτ ήταν πολύ κακός στη διαχείριση των οικονομικών του και σπαταλά τεράστια ποσά στο ποτό. Το 1933, μετά την άνοδο του Χίτλερ στην εξουσία, αυτοεξορίζεται στο Παρίσι, στον νότο της Γαλλίας, ενώ για μικρά διαστήματα ζει στην Ολλανδία και στο Βέλγιο. Βρίσκει όλες τις πόρτες κλειστές και για να ζήσει γράφει αδιάκοπα νουβέλες και διηγήματα, τα οποία δημοσιεύει σε γαλλικά λογοτεχνικά περιοδικά και αυστριακά έντυπα εμιγκρέδων. Στις 27 Μαΐου 1939, ο Ροτ πέθανε σε ηλικία μόλις σαράντα τεσσάρων ετών από αλκοολισμό, σε νοσοκομείο απόρων του Παρισιού, απογοητευμένος από την πολιτική κατάσταση και το μέλλον της Ευρώπης. Τον Ιούλιο του 1940 η σύζυγός του Φριντερίκε μεταφέρθηκε σε ίδρυμα ευθανασίας των ναζί και εκτελέστηκε.

Όπως προαναφέρθηκε, ο Ροτ άφησε παρακαταθήκη, πέραν των αναρίθμητων δημοσιογραφικών άρθρων, επιφυλλίδων και ταξιδιωτικών κειμένων, αρκετές νουβέλες και αφηγήματα. Τα έργα του έχουν μεταφραστεί και συνεχίζουν να μεταφράζονται σε πάρα πολλές γλώσσες. Παρατίθενται ολοκληρωμένος πίνακας στο σχετικό Παράρτημα έργων του Ροτ με χρονολογική σειρά, με τον γερμανικό τίτλο (και τον γαλλικό στην περίπτωση δύο αφηγημάτων που κυκλοφόρησαν πρώτα στη γαλλική).

5. Η ΠΡΟΣΛΗΨΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΟΥ ΡΟΤ

5.1. Στην εποχή του[7]

Ο Ροτ άρχισε τη σταδιοδρομία του, όπως προαναφέρθηκε, ως δημοσιογράφος και έγινε ένας από τους «σταρ»- δημοσιογράφους της εποχής του. Ιδιαίτερα δημοφιλή ήταν αρχικά τα ταξιδιωτικά κείμενά του. Παράλληλα αυξάνεται ολοένα και περισσότερο το ενδιαφέρον του για την πολιτική. Εκείνη την εποχή υπογράφει τα άρθρα του ως «Κόκκινος Γιόζεφ» λόγω των σοσιαλιστικών φρονημάτων του. Αποδοκιμάζεται όμως έντονα από συναδέλφους του όταν για λόγους οικονομικής δυσπραγίας δέχεται να συνεργαστεί με την εθνικιστική εφημερίδα *Münchner Neuesten Nachrichten* και η *Frankfurter Zeitung* διακόπτει τη συνεργασία της μαζί του. Παράλληλα με την πλούσια αρθρογραφία του, αρχίζει να γράφει και μυθιστορήματα. Το πρώτο έργο που θα τον καθιερώσει ως μυθιστοριογράφο είναι ο *Ιώβ. Ιστορία ενός απλού ανθρώπου* για το οποίο δέχεται ευνοϊκές κριτικές αλλά και κάποιες δυσμενείς, οι οποίες οφείλονται στο γεγονός ότι κατά τη συγγραφή του ο Ροτ είχε χάσει τον έλεγχο και έπινε σε ασύλληπτο βαθμό, κάτι που παραδέχτηκε και ο ίδιος. (Παπαϊωάννου – Τσούκας, 2009: 463) Ξεχωριστή σημασία θα αποκτήσει το έργο του *Το εμβατήριο του Ραντέτσκυ,* το οποίο ο Ροτ γράφει μεταξύ ποτού, κατάθλιψης και φόβου ότι θα αποτύχει και που είναι το μόνο από τα έργα του στο οποίο αφιέρωσε χρόνο (κοντά 2 χρόνια) και δεν έγραψε βιαστικά.

Ο Ροτ ήταν από τους πρώτους που διέβλεψαν ήδη από το 1922 τον κίνδυνο του ναζισμού βλέποντας την έλευση του Χίτλερ. Το 1932 δηλώνει σ' έναν φίλο του**:** «Πρέπει να φύγουμε. Θα κάψουν τα βιβλία μας και θα είμαστε εμείς ο στόχος [...] Πρέπει να φύγουμε, ώστε μόνο τα βιβλία μας να παραδοθούν στην πυρά.»[8] «Θα έχεις καταλάβει πλέον ότι οδηγούμαστε προς μια μεγάλη καταστροφή. Πέραν της προσωπικής μας κατάστασης –η λογοτεχνική και υλική μας υπόσταση έχουν ναυαγήσει– οδηγούμαστε σε έναν νέο πόλεμο. Δεν θα στοιχημάτιζα ούτε ένα χέλερ για το μέλλον μας. Οι βάρβαροι μας έχουν κατακτήσει. Μη γελιέσαι. Η κόλαση βασιλεύει», γράφει στον Zweig τον Φεβρουάριο 1933. Πράγματι ο Γιόζεφ Ροτ συμπεριλήφθηκε στους απαγορευμένους συγγραφείς βάσει της Μαύρης λίστας την

---

[7] Το εν λόγω υποκεφάλαιο στηρίζεται στην εργοβιογραφία της Μ. Αγγελίδου στο *Το εμβατήριο του Ραντέτσκυ*, σελ. 460-461, Άγρα, Αθήνα.

[8] «Es ist Zeit wegzugehen. Sie werden unsere Bücher verbrennen und uns damit meinen. […] Wir müssen fort, damit es nur die Bücher sind, die in Brand gesteckt werden.» https://www.bundestag.de/parlament/praesidium/reden/2008/004/247016, http://www.kiwi-verlag.de/buch/die-filiale-der-hoelle-auf-erden/978-3-462-03232-1/

οποία συνέταξε ο βιβλιοθηκάριος Dr. Wolfgang Hermann[9] κατόπιν αιτήματος της Γερμανικής Φοιτητικής αδελφότητας με σκοπό την εκκαθάριση (Säuberung) των δημόσιων και ιδιωτικών βιβλιοθηκών στο πλαίσιο της «Aktion wider den undeutschen Geist»[10], η οποία είχε τη στήριξη του ναζιστικού Υπουργείου Λαϊκής Διαφώτισης και Προπαγάνδας (Reichsministerium für Volksaufklärung und Propaganda). Τα έργα του Ροτ *Juden auf Wanderschaft* και *Hiob* κάηκαν στις 10 Μαΐου του 1933 μεταξύ άλλων περίπου 25.000 βιβλίων 94 συγγραφέων. Ο ίδιος ο Ροτ είπε το 1935: «Εκτιμώ όλους τους συγγραφείς, των οποίων τα έργα κάηκαν από το Τρίτο Ράιχ, ακόμη και εκείνων τους οποίους δεν γνώριζα πρωτύτερα. Η πυρά τούς εξάγνισε, τους εξευγένισε και τους έφερε κοντά μου.»[11] Τα έτη 1933-1945 τα έργα του Ροτ ήταν απαγορευμένα στην Αυστρία και στη Γερμανία. Με την άνοδο του Χίτλερ στην εξουσία, την ίδια κιόλας ημέρα ο Ροτ εγκαταλείπει τη Γερμανία, όπου δεν θα ξαναγυρίσει ποτέ, και φεύγει για Γαλλία. Εκείνη την εποχή περίπου αρχίζει να διαπνέεται από φιλομοναρχικές πολιτικές απόψεις. Κατά τα χρόνια της αυτοεξορίας του γράφει αδιάλειπτα νουβέλες και μυθιστορήματα για να βιοποριστεί, αφού δεν βρίσκει πια καμία πόρτα ανοιχτή ως δημοσιογράφος. Τα λογοτεχνικά έργα του Ροτ πουλούσαν, ο Ροτ έγραφε ασταμάτητα γιατί χρειαζόταν τα λεφτά και οι εκδότες τον πίεζαν (Zweig 2010). Ο Ροτ θεωρούνταν μοναδικός παραμυθάς από τους συγχρόνους του, που τον παρακολουθούσαν μαγεμένοι. Μια από τις συντρόφους, όσο ήταν στην εξορία, είχε γράψει γι' αυτόν ότι η προσωπικότητά του παραήταν έντονη και έτσι αισθανόταν ο ίδιος σαν ένα παράξενο αμάλγαμα ποίησης και αλήθειας[12].

Ξεχωριστή σημασία για το έργο του Ροτ, όπως διαφάνηκε και παραπάνω, έχει η αλληλογραφία του με τον αυστριακό συγγραφέα, δημοσιογράφο και βιογράφο Stefan Zweig (1881-1942), ο οποίος αναφέρει για τον Ροτ στο αφιέρωμα μετά τον θάνατο του τελευταίου:

> *Δεν μας άφησε ούτε μία φράση που να μη φέρει τη σφραγίδα της καλλιτεχνικής τελειότητας. Διαβάστε τα τελευταία γραπτά του, διαβάστε ή ακούστε τις σελίδες του τελευταίου βιβλίου του, γραμμένου έναν μήνα πριν από τον θάνατό του,*

---

9 http://www.berlin.de/berlin-im-ueberblick/geschichte/berlin-im-nationalsozialismus/verbannte-buecher/artikel.500549.php

10 http://www.ifz-muenchen.de/heftarchiv/1968_4_2_straetz.pdf,

11 «Ich schätze alle Schriftsteller, die vom III. Reich verbrannt worden sind, selbst jene die mir vorher fremd waren. Denn das Feuer hat sie geläutert, veredelt und mir nahegebracht» (Volker Weidermann 2008, *Das Buch der verbrannten Bücher*, Kiepenheuer & Witsch, Κολωνία, Πρόλογος.

12 http://www.deutschlandradiokultur.de/schriftsteller-joseph-roth-boese-besoffen-aber-gescheit.1024.de.html?dram:article_id=323686

εξετάστε με κριτική διάθεση και ακρίβεια την πρόζα του, όπως θα εξετάζατε με μεγεθυντικό φακό ένα πολύτιμο πετράδι – δεν θα βρείτε το παραμικρό ράγισμα στην αδαμάντινη καθαρότητά της, το παραμικρό ψεγάδι στην εξαίσια λάμψη της. Κάθε σελίδα, κάθε αράδα είναι σμιλεμένη σαν στίχος ποιήματος, με επίγνωση του ρυθμού και της μελωδίας. […] έσκιζε σελίδες ολόκληρες μπροστά στα μάτια μου και ξανάρχιζε από την αρχή, μόνο και μόνο επειδή μια τόση δα λεξούλα δεν είχε γραφτεί με το σωστό της βάρος, μόνο και μόνο επειδή μια φρασούλα δεν είχε βρει τον σωστό της τόνο. (Zweig, 2010: 19)

5.2. Στη σημερινή εποχή

Μετά την πτώση του Τρίτου Ράιχ ο Ροτ, όπως και άλλοι συγγραφείς οι οποίοι είχαν βρεθεί στην εξορία, παρέμεινε στην αφάνεια. (Rosenfield, 2001:2) Η νέα γενιά των Γερμανών δεν γνώριζε ούτε αυτόν ούτε τα έργα του για τα επόμενα περίπου δέκα χρόνια και τα έργα του δεν περιλαμβάνονταν στα διδακτικά εγχειρίδια. Ο Ροτ «ανακαλύπτεται» εκ νέου από τον βιογράφο, μελετητή και επιμελητή του έργου του, Herman Kesten το 1956, ο οποίος εκδίδει, έστω ανολοκλήρωτη, μια συλλογή των έργων του συγγραφέα. (Rosenfield, 2001:2-3)

Είναι μάλλον δύσκολη η ένταξη του έργου του Ροτ σε ένα συγκεκριμένο λογοτεχνικό ρεύμα. Παρ' όλα αυτά θεωρήθηκε αρχικά εκπρόσωπος του ρεύματος της Νέας Αντικειμενικότητας (Neue Sachlichkeit), που γεννήθηκε στη Γερμανία ως αντίδραση στον εξπρεσιονισμό, καθώς ο Ροτ παρέμενε λιτός και συντηρητικός στα εκφραστικά μέσα που χρησιμοποιούσε και οπαδός της αλήθειας και της αυθεντικότητας. [13]Χαρακτηριστικό έργο αυτής της γραφής θεωρείται μέχρι σήμερα ο *Ιώβ*. Αποτελεί δε ορόσημο χαράσσοντας μια διαχωριστική γραμμή στα έργα που έγραψε ο Ροτ πριν από αυτό και στα μεταγενέστερα (Powel, 1961). Ο Ροτ αλλάζει ύφος – ενώ στα πρώτα του μυθιστορήματα είναι λακωνικός έπειτα γίνεται πιο

[13] Ο Martin Lindner στο βιβλίο του *Leben in der Krise* αναφέρει στη σελίδα 162 ορισμένα χαρακτηριστικά της νέας αντικειμενικότητας, όπως μεταξύ άλλων τη «Wortkargheit» και τη «skeptische Distanz», στοιχεία που διέκριναν τη γραφή του Ροτ.

λυρικός. Ο ίδιος το 1930 αποποιείται ρητά[14] τη Νέα Αντικειμενικότητα και η γραφή του αρχίζει να αποστασιοποιείται από την πραγματικότητα.

Ο Ροτ θεωρείται σήμερα ένας από τους σημαντικότερους Γερμανούς μυθιστοριογράφους του 20ού αιώνα. Τα έργα του έχουν μεταφραστεί σε πάρα πολλές γλώσσες, μεταξύ άλλων στην ελληνική, στην αγγλική, στη γαλλική, στη ρωσική, στην πολωνική, στη ιαπωνική, στην περσική, στη σλοβενική κ.ά., ενώ πολλά από αυτά μεταφέρθηκαν στο θέατρο, έγιναν ταινίες και τηλεοπτικές σειρές (ενδεικτικά αναφέρουμε τα εξής: *Sins of Man, Die Rebellion, Die Legende vom heiligen Trinker, Radetzkymarsch, Die Geschichte der 1002. Nacht, Beichte eines Mörders, Trotta, Das falsche Gewicht, Stationschef Fallmerayer, Hiob, Tarabas, Die Flucht ohne Ende, The Legend of the Holy Drinker, Spider's Web, Die Rebellion, Radetzkymarsch.* Κορυφαίο μυθιστόρημα του Ροτ, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, είναι μέχρι σήμερα *Το Εμβατήριο του Ραντέτσκυ*, το οποίο απεικονίζει, μέσα από την πορεία μιας οικογένειας, την κατάρρευση της αυστροουγγαρικής αυτοκρατορίας, ενώ συγκαταλέγεται στα αριστουργήματα της γερμανικής λογοτεχνίας του 20ού αιώνα. Τη σημερινή εποχή ο Ροτ με το μυθιστόρημά του *Το εμβατήριο του Ραντέτσκυ* συμπεριλαμβάνεται στον γερμανικό λογοτεχνικό κανόνα μαζί άλλους επιφανείς συγγραφείς όπως ο Thomas Mann, ο Franz Kafka κ.ά. και διδάσκεται στα πανεπιστήμια, στη γερμανική φιλολογία. (Kovács, 2009:53)

Ωστόσο, προκειμένου να είναι ολοκληρωμένη η παρουσίαση της πρόσληψης του Ροτ στη Γερμανία και να μη θεωρηθεί αγιογραφία του η παρούσα εργασία οφείλουμε να παραθέσουμε και την άποψη των επικριτών του. Τον κατηγορούν λοιπόν για συντηρητισμό στη γραφή και υποστηρίζουν ότι τα έργα του δεν είναι τίποτε περισσότερο παρά ψυχαγωγικά διηγήματα, η δε γλώσσα του απλή. Κάπου ενδιάμεσα κινείται ο Marcel Reich-Ranicki που λέει στην FAZ για τον Ροτ ότι «του χρωστάμε υπέροχα βιβλία, αλλά κανένα δεν υπήρξε ρηξικέλευθο. Ανήκει στους σπουδαίους Γερμανούς βιρτουόζους του ύφους του πρώτου μισού του εικοστού αιώνα, αλλά το έργο του δεν άσκησε επιρροή στη λογοτεχνία. Ήταν δεξιοτέχνης στην

---

14 Στο δοκίμιό του «Schluß mit der neuen Sachlichkeit» που κυκλοφόρησε το 1930 στο περιοδικό *Literarische Welt* ο Ροτ ζητά την απομάκρυνση από την τεκμηριωμένη αναπαράσταση χάριν μιας «καλλιτεχνικής» ποιητικής διαμόρφωσης της πραγματικότητας. Λέει χαρακτηριστικά: «Der Neuen Sachlichkeit sei der Fehler unterlaufen, den „Schatten, den die Gegenstände werfen, mit den Gegenständen verwechselt zu haben"». (Julia Schröder 2001, *Zeitgenössische Kritik an der Neuen Sachlichkeit*, München, GRIN Verlag. http://www.grin.com/de/e-book/2971/zeitgenoessische-kritik-an-der-neuen-sachlichkeit)

παρατηρητικότητα και στην περιγραφή, η πεζογραφία του εκπλήσσει μέχρι σήμερα με την αναπαραστατικότητα και την ακρίβεια της παρουσίασης […] Δεν πρόδιδε ποτέ τη φυσικότητα στον τόνο της γραφής του, δεν φλυαρούσε ποτέ, το ύφος του δεν γινόταν ποτέ φιλάρεσκο […]»[15]

[15] «Er war ein Meister der Beobachtung und der Beschreibung, seine Prosa verblüfft noch heute durch die Anschaulichkeit und Exaktheit der Darstellung. Etwaige Versuche jedoch, aus dieser Epik eine intellektuelle Essenz zu destillieren, können nicht viel ergeben. Er sündigte nie gegen die Natürlichkeit des Tonfalls, er wurde nie redselig, sein Stil kannte keine Koketterie.» http://www.faz.net/aktuell/feuilleton/buecher/fragen-sie-reich-ranicki/fragen-sie-reich-ranicki-die-besten-romane-von-joseph-roth-1259324.html

6. ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ – ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΔΙΗΓΗΜΑΤΩΝ

Το έργο *Stationschef Fallmerayer* (Ο σταθμάρχης Φαλμεράγιερ) είναι μια ιστορία αγάπης με λυπητερό τέλος. Εξιστορεί τη ζωή ενός σταθμάρχη, η οποία είναι ανιαρή και μονότονη μέχρι τη στιγμή που ένα σιδηροδρομικό δυστύχημα φέρνει στον δρόμο του τη Ρωσίδα κόμισσα Βαλέβσκα. Ο σταθμάρχης, παντρεμένος και με δύο δίδυμες κόρες, φιλοξενεί για μία εβδομάδα τη σοκαρισμένη από το δυστύχημα κόμισσα και την ερωτεύεται παράφορα. Όταν ξεσπά ο πόλεμος, εκμεταλλεύεται την ευκαιρία να εγκαταλείψει το σπίτι του για να καταταγεί. Μαθαίνει ρωσικά, πηγαίνει να συναντήσει την κόμισσα, της οποίας ο σύζυγος είναι στο πεδίο της μάχης, συνάπτει ερωτική σχέση μαζί της, κόβει κάθε δεσμό –οικογενειακό και επαγγελματικό– με την παλιά του ζωή και οι δύο ζουν τον έρωτά τους, ενώ περιμένουν και τον καρπό του. Σχεδιάζουν δε να πουν την αλήθεια στον σύζυγο της κόμισσας. Όταν όμως εκείνος επιστρέφει από τον πόλεμο βαριά τραυματισμένος, η γυναίκα του προστρέχει αμέσως να τον φροντίσει. Τότε, ο σταθμάρχης βλέποντας το αδιέξοδο εξαφανίζεται.

Το διήγημα κυκλοφόρησε αρχικά στο Άμστερνταμ το 1933 κατά τον πρώτο χρόνο αυτοεξορίας του Ροτ. Θυμίζει ως προς την κεντρική ιδέα του το μεταγενέστερο διήγημα του Ροτ *Das falsche Gewicht* (Mehrens, 2005β). Και στις δύο νουβέλες ένας ευσυνείδητος, αυστηρός και έντιμος κρατικός υπάλληλος ερωτεύεται μια εξωτική γυναίκα, ζει για ένα διάστημα το όνειρό του παραμερίζοντας κάθε ηθικό και επαγγελματικό φραγμό, μα στο τέλος χάνει τα πάντα όταν γνωρίζει, για διαφορετικούς λόγους ο καθένας τους, την απόρριψη. Κατά τη δεκαετία του 1930 έως 1939, τα θρησκευτικά ζητήματα απασχολούσαν ιδιαίτερα τον Ροτ, καθώς πίστευε ότι η ηθική παρακμή της κοινωνίας και η απομάκρυνσή της από τον Θεό θα έχουν καταστροφικές συνέπειες για τη χώρα και τον κόσμο: «Οι άνθρωποι δεν είναι πια πιστοί στον παλιό, καλό γενειοφόρο Θεό» ανέφερε ο σκηνοθέτης Géza von Cziffra ότι του είπε ο Ροτ. (Mehrens, 2005β)[16]. Ως εκ τούτου, και τα έργα τα οποία έγραψε ο Ροτ εκείνη την περίοδο ήταν εμποτισμένα με αυτές τις ανησυχίες του. Ωστόσο, στο διήγημα που θα μας απασχολήσει, αυτές είναι λιγότερο εμφανείς συγκριτικά, για παράδειγμα, με την ανωτέρω νουβέλα. Παρ' όλα αυτά, εντοπίζονται κάποια σημεία μες στο διήγημα τα οποία κρύβουν θρησκευτικές νύξεις. (Mehrens, 2005α »[17]). Κατά πρώτον, έχει ξεχωριστή σημασία το ίδιο το μικρό όνομα του ήρωα, Άνταμ, δηλαδή

[16] «Die Menschen sind dem guten, alten bärtigen Gottvater untreu geworden […]» (http://www.iguw.de/uploads/media/Mehrens_D_Joseph-Roth-Adam-Fallmerayer-2005_IGUW.pdf)

[17] http://www.iguw.de/uploads/media/Mehrens_D_Joseph-Roth-Nichts-2005_IGUW.pdf

Αδάμ. Σαν τον Αδάμ της Παλαιάς Διαθήκης, ο οποίος διέπραξε το προπατορικό αμάρτημα, έτσι και αυτός πέφτει στην αμαρτία λόγω μιας γυναίκας, διαπράττοντας μοιχεία. Το δε επώνυμό του περιέχει τη λέξη Fall η οποία στα γερμανικά σημαίνει «πτώση», και υπονοεί την πτώση στην αμαρτία –ή και την ηθική πτώση του εν γένει. Περαιτέρω βλέπουμε αυτό που θεωρεί ο σταθμάρχης ως «μοχθηρία του Θεού» (Bosheit) όταν, αντί γιου, η γυναίκα του γεννάει δίδυμα κορίτσια. Και αυτή η μοχθηρία είναι που πυροδοτεί την αμαρτία του σταθμάρχη. Η δε λέξη «λαγνεία» (Wollust), ένα από τα επτά θανάσιμα αμαρτήματα της Καθολικής Εκκλησίας, την οποία χρησιμοποιεί δύο φορές ο Ροτ, δίνει έμφαση στην έννοια της αμαρτίας και της συνεπαγόμενης τιμωρίας του· για την τιμωρία αυτή μάς προετοιμάζει ο συγγραφέας ήδη από την αρχή λέγοντας ότι ο σταθμάρχης λόγω αυτής της περιπέτειας «έχασε τη ζωή του», υπονοώντας την οικογένειά, τη δουλειά του και τον εαυτό του. Τέλος, έρχεται ως επιστέγασμα του θριάμβου του καλού και της τιμωρίας του κακού η αναφορά στο μοναστήρι του Ποκρόσνι και στην εικόνα του αγίου Προκοπίου. Ο Θεός λοιπόν –ίσως πάλι μοχθηρός στα μάτια του σταθμάρχη, αφού μοιάζει να τον τιμωρεί και να τον ειρωνεύεται;– τον αποβάλλει απ' τον παράδεισο φέρνοντας πίσω τον πραγματικό σύζυγο και αποκαθιστά έτσι την τάξη (Mehrens, 2005β).

Το έργο *Triumph der Schönheit* (Ο θρίαμβος της ομορφιάς) θα μπορούσε απλοϊκά να θεωρηθεί μια ιστορία μισογυνισμού. Ένας γιατρός μάς εξιστορεί την τραγική ζωή ενός παλιού φίλου του. Ο εν λόγω φίλος, διπλωμάτης, παντρεύεται μια πανέμορφη κοπέλα της καλής κοινωνίας. Όταν αναγκάζεται να φύγει για τον πόλεμο, αναθέτει στον γιατρό-φίλο του τη φροντίδα της γυναίκας του. Εκείνη, ωστόσο, σχετίζεται ανενδοίαστα με πλείστους άλλους άνδρες απατώντας τον σύζυγό της. Όταν εκείνος επιστρέφει από τον πόλεμο, το ανακαλύπτει και, αφού τα βάζει με τον γιατρό επειδή δεν τον ενημέρωσε, αποφασίζει να τη διώξει. Τότε εκείνη πεισμώνει, θυμώνει, αρρωσταίνει, παραλύει, χάνει την ομορφιά της και τον τιμωρεί με τις ιδιοτροπίες και τις ζήλιες της απαιτώντας την πλήρη αφοσίωσή του. Ο σύζυγος αυτοκτονεί, ενώ εκείνη, ξανανιωμένη, πανέμορφη και υγιής, παντρεύεται έναν από τους εραστές της. Η αφήγηση τελειώνει με τις μισογύνικες σκέψεις του αφηγητή-γιατρού.

Το εν λόγω διήγημα, όπως προαναφέρθηκε, κυκλοφόρησε πρώτα με τον γαλλικό τίτλο *Le Triomphe de la Beauté* το 1934 και δημοσιεύτηκε το 1935 σε αντιφασιστική εφημερίδα του Παρισιού. Ο ίδιος ο Ροτ παραδέχτηκε στον φίλο και συνοδοιπόρο του Géza von Cziffra ότι στο διήγημα αυτό «εν μέρει περιέγραψε» τη

γυναίκα του τη Φριντλ, ως προς την ασθένειά της, αλλά όχι ως προς την προσωπικότητά της.:

> *Μάθετε ότι ο χαρακτήρας της Γκουέντολιν μοιάζει στη Φριντλ μόνο στην αρρώστια της, αλλά όχι στον χαρακτήρα της. Η Γκουέντολιν ήταν νυμφομανής και πλάγιαζε με αναρίθμητους άνδρες, κάτι που δεν έκανε ποτέ η Φριντλ, ούτε καν στη φαντασία της… Σε κάθε περίπτωση η αρρώστια της Φριντλ ήταν η μεγαλύτερη ήττα της ζωής μου, και σε αυτό θέλησα να κάνω κοινωνούς τις επόμενες γενιές μέσα από τον Θρίαμβο της ομορφιάς.*[18]

(Köpf, 2009:89)

Στη νουβέλα αυτή, λοιπόν, η λογοτεχνία συναντά την πραγματική ζωή, αφού ο Ροτ βασίζει την πλοκή του σε αρκετά αυτοβιογραφικά στοιχεία.[19] Κατ' αναλογία ο νεαρός διπλωμάτης αντανακλά τον Ροτ, ενώ ο γυναικολόγος αναγνωρίστηκε ευθύς από τον περίγυρο του Ροτ ως ένας γνωστός εκείνη την εποχή γυναικολόγος ο οποίος σύχναζε σε καλλιτεχνικούς κύκλους και διακρινόταν για τον μισογυνισμό και τις αλλόκοτες ιστορίες που είχε πάντα στη φαρέτρα του. Ο ίδιος ο Ροτ στην αλληλογραφία του με την Blanche Gidon, φίλη και μεταφράστρια των έργων του, γράφει για τον διαφαινόμενο μισογυνισμό που αποπνέει το διήγημα:

> *Αν οι γυναίκες θεωρούσαν ότι η νουβέλα είναι εχθρική απέναντί τους, θα λυπόμουν βαθιά γι' αυτό. Διότι δεν πρόκειται για μίσος για τις γυναίκες – πρόκειται απλώς για την πεποίθησή μου ότι η γυναίκα που βρίσκει έναν άντρα ανίκανο να την αγαπήσει με τον τρόπο που εκείνη θέλει γίνεται κάποια στιγμή αντικείμενο του διαβόλου. Να λοιπόν ένας ορθός τίτλος για την μικρή μου ιστορία: Ο διάβολος καβαλικεύει την κυρία Γκουέντολιν. Φυσικά είναι απαράδεκτος για τίτλος […].*[20]

---

[18] «Damit Sie wissen, die Figur der Gwendolin ähnelt nur in ihrer Krankheit Friedl, aber nicht in ihrem Wesen. Gwendolin war eine Nymphomanin, schlief mit unzähligen Männern, was Friedl nie tat, nicht einmal in ihrer Fantasie … Jedenfalls ist Friedls Krankheit die größte Niederlage meines Lebens, und das habe ich in ‚Triumph der Schönheit' der Nachwelt übermitteln wollen.» http://www.root.webdestination.de/kunden/01extern/bdn_redaktion_ssl_neu/upload/88_91-05.pdf. Η υποσημειωθείσα μετάφραση είναι της συντάκτριας της παρούσας εργασίας.

[19] Σημειωτέον ότι το γεγονός αυτό δεν αποτελεί εξαίρεση, αφού ο Ροτ αναμείγνυε σε πολλές ιστορίες του αυτοβιογραφικά στοιχεία.

[20] «Si les femmes trouvaient que ma nouvelle est hostile envers elles, je le regretterai beaucoup. Parce que ce n'est pas la haine contre les femmes — c'est simplement ma conviction que la femme trouvante un homme incapable de l'aimer a sa facon devient un jour l'objet du Diable. Eh, voila un titre juste pour mon pauvre conte: Der Teufel reitet die Frau Gwendolin. Comme titre impossible, naturellement. […]» JR an Blanche Gidon. Marseille, 14. 6. 1934. - σ. 337. Η μετάφραση του παραθέματος είναι της συντάκτριας.

7. ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ ΔΙΗΓΗΜΑΤΩΝ

7.1. Ο σταθμάρχης Φαλμεράγιερ

1

Η παράξενη μοίρα του αυστριακού σταθμάρχη Άνταμ Φαλμεράγιερ αξίζει αναμφίβολα να καταγραφεί και να διατηρηθεί στη μνήμη. Έχασε τη ζωή του, που παρεμπιπτόντως δεν έμελλε να γίνει ποτέ λαμπερή –και ίσως ούτε καν παντοτινά ευτυχισμένη– με αδιανόητο τρόπο. Ύστερα από όλα όσα μπορούν να ξέρουν οι άνθρωποι ο ένας για τον άλλο, θα ήταν αδύνατον να προβλέψει κανείς ένα ασυνήθιστο πεπρωμένο για τον Φαλμεράγιερ. Κι όμως τον άγγιξε, τον κυρίευσε –και ο ίδιος μάλιστα έμοιασε να του παραδίδεται σχεδόν με λαγνεία.

Ήταν σταθμάρχης από το 1908. Λίγο μετά την ανάληψη του πόστου του στον σταθμό Λ. στη νότια γραμμή του σιδηροδρόμου, που απείχε μόλις δύο ώρες από τη Βιέννη, παντρεύτηκε τη συνετή και κάπως κουτή, όχι πια και τόσο νέα κόρη ενός συμβούλου της καγκελαρίας από το Μπρυν. Ήταν ένας «γάμος από έρωτα» –όπως έλεγε ο κόσμος εκείνη την εποχή, που οι ονομαζόμενοι «γάμοι συμφερόντων» αποτελούσαν ακόμη πατροπαράδοτο έθιμο. Οι γονείς του είχαν πεθάνει. Πάντως ο Φαλμεράγιερ ακολούθησε, όταν παντρεύτηκε, μια πολύ μετρημένη πορεία της μετρημένης του καρδιάς, σε καμία περίπτωση τη φωνή της λογικής του. Έκανε δύο παιδιά – κορίτσια και δίδυμα. Περίμενε γιο. Ήταν στη φύση του να περιμένει γιο και να εκλάβει την ταυτόχρονη άφιξη δύο κοριτσιών ως επονείδιστη έκπληξη, αν όχι ως μοχθηρία του Θεού. Μιας όμως και είχε οικονομική σιγουριά και εξασφαλισμένη σύνταξη, συνήθισε, πριν καλά καλά περάσουν τρεις μήνες από τη γέννηση, στη γενναιοδωρία της φύσης και άρχισε να αγαπάει τα παιδιά του. Να τα αγαπάει: πάει να πει να τα φροντίζει με την παραδοσιακή αστική ευσυνειδησία ενός πατέρα και συνετού υπαλλήλου.

Μια μαρτιάτικη μέρα του 1914 ο Άνταμ Φαλμεράγιερ καθόταν ως συνήθως στο γραφείο της υπηρεσίας του. Ηχούσε το ασταμάτητο τικ τακ του τηλέγραφου. Και έξω έβρεχε. Ήταν πρόωρη η βροχή. Μόλις πριν από μία εβδομάδα ακόμη χρειαζόταν να φτυαρίζουν το χιόνι από τις ράγες, και τα τρένα έφταναν και αναχωρούσαν με τρομερή καθυστέρηση. Μια νύχτα, ξαφνικά, ξέσπασε βροχή. Το χιόνι εξαφανίστηκε. Και απέναντι από τον μικρό σταθμό, εκεί όπου η άπιαστη εκτυφλωτική λαμπρότητα του αλπικού χιονιού έμοιαζε να υπόσχεται την αιώνια κυριαρχία του χειμώνα, τις

τελευταίες ημέρες απλωνόταν μια απερίγραπτη, μια απέραντη γκριζογάλανη καταχνιά: σύννεφα, ουρανός, βροχή και βουνά μαζί.

Έβρεχε, και η ατμόσφαιρα ήταν γλυκιά. Ποτέ μέχρι τότε δεν είχε ζήσει μια τόσο πρόωρη άνοιξη ο σταθμάρχης Φαλμεράγιερ. Στον μικρούτσικο σταθμό του δεν συνήθιζαν να σταματούν ποτέ οι ταχείες που πήγαιναν στον Νότο, στο Μεράνο, στην Τεργέστη, στην Ιταλία. Οι ταχείες περνούσαν σαν σίφουνας μπροστά από τον Φαλμεράγιερ, που έβγαινε χαιρετώντας στην αποβάθρα με κατακόκκινο μπερέ· σχεδόν υποβάθμιζαν τον σταθμάρχη σε φύλακα σιδηροδρομικής διάβασης. Τα πρόσωπα των επιβατών στα μεγάλα παράθυρα θόλωναν και έμοιαζαν με φαιόλευκη μάζα. Ο σταθμάρχης Φαλμεράγιερ σπάνια πρόφταινε να δει την όψη κάποιου επιβάτη που ταξίδευε στον Νότο. Και ο «Νότος» δεν ήταν για τον σταθμάρχη μονάχα ένας γεωγραφικός χαρακτηρισμός. Ο «Νότος» ήταν η θάλασσα, μια θάλασσα από ήλιο, ελευθερία και ευτυχία.

Ένα δωρεάν εισιτήριο για ολόκληρη την οικογένεια κατά τη διάρκεια των διακοπών ανήκε ασφαλώς στα δικαιώματα ενός ανώτατου υπαλλήλου του Νότιου Σιδηροδρόμου. Όταν οι δίδυμες ήταν τριών ετών, έκαναν μαζί τους ταξίδι στο Μπολτσάνο. Χρειάστηκαν μία ώρα με το επιβατικό τρένο μέχρι τον σταθμό, όπου έκαναν στάση οι ξιπασμένες ταχείες, ο κόσμος επιβιβαζόταν, αποβιβαζόταν – και είχαν κάμποσο δρόμο ακόμη για τον Νότο. Οι διακοπές κράτησαν τέσσερις εβδομάδες. Είδε τους πλούσιους ανθρώπους όλης της γης – και ήταν λες και εκείνοι που έβλεπε κάθε στιγμή ήταν συμπτωματικά και οι πιο πλούσιοι. Δεν είχαν άδεια για διακοπές. Ολόκληρη η ζωή τους ήταν μια άδεια για διακοπές. Όσο μακριά και αν έφτανε το βλέμμα του, οι πιο πλούσιοι της γης δεν είχαν δίδυμα· πόσο μάλλον κορίτσια. Και γενικά: οι πλούσιοι ήταν εκείνοι που καταρχήν έφερναν τον Νότο στον Νότο. Ένας υπάλληλος του Νότιου Σιδηροδρόμου ζούσε πάντα στην καρδιά του Βορρά.

Γύρισε πίσω λοιπόν και ανέλαβε ξανά υπηρεσία. Ασταμάτητα ακουγόταν το τικ τακ της συσκευής Μορς. Και έριχνε βροχή.

Ο Φαλμεράγιερ σήκωσε το βλέμμα από το γραφείο του. Ήταν πέντε το απόγευμα. Παρόλο που ο ήλιος δεν είχε ακόμη βασιλέψει, σουρούπωνε κιόλας· έφταιγε η βροχή. Πάνω στο γυάλινο προστέγασμα της αποβάθρας η βροχή σφυροκοπούσε ασταμάτητα

έτσι όπως χτυπούσε και ο τηλέγραφος – και ήταν μια ευχάριστη, ασταμάτητη κουβέντα της τεχνολογίας με τη φύση. Οι μεγάλες γαλαζωπές λαξευτές πέτρες κάτω από το γυάλινο υπόστεγο της αποβάθρας ήταν στεγνές. Αλλά οι ράγες – και τα μικρούτσικα χαλίκια ανάμεσα στις ράγες– σπινθήριζαν, παρά τη σκοτεινιά, μες στην υγρή μαγεία της βροχής.

Μολονότι δεν ήταν άνθρωπος που η φαντασία του οργίαζε, ο σταθμάρχης Φαλμεράγιερ ένιωθε ότι αυτή η μέρα θα ήταν μια ιδιαίτερα μοιραία μέρα, και άρχισε πράγματι να τρέμει, καθώς κοιτούσε έξω από το παράθυρο. Σε τριάντα έξι λεπτά περίμενε την ταχεία για το Μεράνο. Σε τριάντα έξι λεπτά –έτσι ένιωθε ο Φαλμεράγιερ– θα ολοκληρωνόταν η νύχτα… μια τρομερή νύχτα. Πάνω από το γραφείο του, στον πρώτο όροφο, έπαιζαν τα δίδυμα, όπως πάντα· άκουγε τα χοροπηδηχτά, παιδικά κι όμως κάπως άγρια βηματάκια. Άνοιξε το παράθυρο. Δεν έκανε πια κρύο. Η άνοιξη κατέφθανε από τα βουνά. Άκουγε τα σφυρίγματα των ατμομηχανών που έκαναν μανούβρες, όπως κάθε μέρα, και τις φωνές των σιδηροδρομικών υπαλλήλων και τον υπόκωφο κρότο από τα χτυπήματα μεταξύ των συζευγμένων βαγονιών. Κι όμως αυτή τη μέρα οι ατμάμαξες έβγαζαν ένα ιδιαίτερο σφύριγμα – έτσι ένιωθε ο Φαλμεράγιερ. Ήταν ένας πολύ συνηθισμένος άνθρωπος. Και τίποτε δεν του φαινόταν πιο παράξενο παρά η αίσθησή του ότι εκείνη τη μέρα μέσα σε όλους τους γνώριμους, κάθε άλλο παρά απροσδόκητους θορύβους νόμιζε πώς άκουγε τη μυστηριώδη φωνή ενός ασυνήθιστου πεπρωμένου. Στην πραγματικότητα όμως εκείνη τη μέρα συνέβη η μυστηριώδης καταστροφή, οι συνέπειες της οποίας έμελλε να αλλάξουν τη ζωή του Άνταμ Φαλμεράγιερ.

2

Είχε ανακοινωθεί ήδη από το Μπ. μια μικρή καθυστέρηση της ταχείας. Δύο λεπτά προτού φτάσει στον σταθμό Λ., εξαιτίας ενός κλειδιού που είχε τοποθετηθεί λάθος, η ατμάμαξα έπεσε πάνω σε ένα εμπορικό τρένο σε αναμονή. Το κακό έγινε.

Αρπάζοντας βιαστικά ένα φανάρι τελείως άχρηστο, που ήταν αφημένο κάπου στην πλατφόρμα, ο σταθμάρχης Φαλμεράγιερ άρχισε να τρέχει παράλληλα στις ράγες προς το σημείο του δυστυχήματος. Είχε νιώσει την ανάγκη να πιάσει ένα οποιοδήποτε αντικείμενο. Το θεωρούσε απαράδεκτο να πάει να βρει τη συμφορά με άδεια, ας πούμε, άοπλα χέρια. Έτρεχε για δέκα λεπτά, χωρίς πανωφόρι, με τη βροχή να τον μαστιγώνει αδιάκοπα στον σβέρκο και στους ώμους.

Όταν έφτασε στον τόπο του δυστυχήματος, είχε ήδη αρχίσει η περισυλλογή των νεκρών, των τραυματιών, ο απεγκλωβισμός των παγιδευμένων. Έπιασε να σκοτεινιάζει ακόμη περισσότερο, λες και η ίδια η νύχτα βιαζόταν να συζευχτεί τον αρχικό τρόμο και να τον μεγαλώσει. Από την κωμόπολη έφτασε η πυροσβεστική με πυρσούς που με δυσκολία αντιστέκονταν στη βροχή τσιτσιρίζοντας και τριζοβολώντας. Δεκατρία βαγόνια κείτονταν διαλυμένα στις ράγες. Ο οδηγός της ατμάμαξας καθώς και ο θερμαστής –ήταν νεκροί και οι δύο– είχαν ήδη μεταφερθεί αλλού. Σιδηροδρομικοί υπάλληλοι και πυροσβέστες και επιβάτες σκάλιζαν τα συντρίμμια με εργαλεία που έβρισκαν εδώ κι εκεί. Οι τραυματίες ούρλιαζαν από τον πόνο, η βροχή βούιζε, οι δάδες τριζοκοπούσαν. Ο σταθμάρχης τουρτούριζε μες στη βροχή. Τα δόντια του χτυπούσαν μεταξύ τους. Είχε την αίσθηση ότι έπρεπε να κάνει κάτι, σαν τους άλλους, και συνάμα φοβόταν μήπως αρνούνταν τη βοήθειά του, επειδή μπορεί να ευθυνόταν ο ίδιος για τη συμφορά. Στον ένα και στον άλλο υπάλληλο, που τον αναγνώριζαν και τον χαιρετούσαν βιαστικά ενώ δούλευαν, ο Φαλμεράγιερ προσπαθούσε με άψυχη φωνή να ψελλίσει κάτι, που ακουγόταν όμοια με διαταγή και συγνώμη. Αλλά κανένας δεν τον άκουγε. Ποτέ μέχρι τότε δεν είχε αισθανθεί τόσο περιττός στον κόσμο. Και είχε ήδη αρχίσει να καταριέται τη μοίρα του που δεν ήταν και ο ίδιος ανάμεσα στα θύματα, όταν το βλέμμα του, που περιπλανιόταν άσκοπα, έπεσε σε μια γυναίκα που είχε μόλις τοποθετηθεί σε ένα φορείο. Βρισκόταν λοιπόν εκεί, παρατημένη από τους βοηθούς που την είχαν σώσει, με τα μεγάλα μαύρα μάτια της στυλωμένα στους πυρσούς που ήταν κοντά της, σκεπασμένη ως τους γοφούς με μια ασημόγκριζη γούνα και χωρίς να είναι προφανώς σε θέση να κουνηθεί. Η βροχή έπεφτε ακούραστα στο μεγάλο, χλωμό και πλατύ της πρόσωπο και πάνω του άστραφτε η τρεμάμενη φωτιά των πυρσών. Το ίδιο το πρόσωπο έλαμπε· ένα υγρό, ασημί πρόσωπο, καθώς εναλλασσόταν μαγικά η φλόγα με τη σκιά. Τα μακριά, λευκά χέρια ήταν απλωμένα πάνω από τη γούνα, ασάλευτα κι αυτά, δυο θαυμαστά πτώματα. Στα μάτια του σταθμάρχη έμοιαζε λες και αυτή η γυναίκα στο φορείο αναπαυόταν σε ένα μεγάλο άσπρο νησί γεμάτο ησυχία, καταμεσής μιας εκκωφαντικής θάλασσας γεμάτης φασαρία και θόρυβο, και ότι μάλιστα σκόρπιζε γύρω της την ησυχία. Πράγματι ήταν λες και όλοι οι βιαστικοί και πολυάσχολοι ήθελαν να αποφύγουν το φορείο πάνω στο οποίο αναπαυόταν η γυναίκα. Είχε ήδη πεθάνει; Δεν χρειαζόταν να τη φροντίσει πια κανείς; Ο σταθμάρχης Φαλμεράγιερ πλησίασε αργά το φορείο.

Η γυναίκα ζούσε ακόμη. Δεν είχε τραυματιστεί. Όταν έσκυψε πάνω της ο Φαλμεράγιερ, εκείνη είπε, χωρίς να περιμένει την ερώτησή του –και μάλιστα σαν να φοβόταν κάπως τις ερωτήσεις του– ότι ήταν μια χαρά, ότι πίστευε πως μπορούσε να σηκωθεί. Ότι το μόνο της παράπονο ήταν όλο κι όλο ότι είχε χάσει τις αποσκευές της. Ότι σίγουρα μπορούσε να ανασηκωθεί. Και ευθύς δοκίμασε να σηκωθεί. Ο Φαλμεράγιερ τη βοήθησε. Πήρε τη γούνα με το αριστερό χέρι, αγκάλιασε με το δεξί τον ώμο της γυναίκας, την περίμενε να σηκωθεί, της έριξε τη γούνα γύρω από τους ώμους, κατόπιν πέρασε το χέρι του γύρω από τη γούνα, και έτσι προχώρησαν οι δυο τους, χωρίς να πουν λέξη, πάνω από τις ράγες και τις κροκάλες προς το σπιτάκι του κλειδούχου εκεί κοντά, ανέβηκαν τα λιγοστά σκαλοπάτια, και βρέθηκαν στη στεγνή, φωτερή ζεστασιά.

«Καθίστε λίγα λεπτά εδώ», είπε ο Φαλμεράγιερ. «Έχω δουλειά έξω. Θα ξανάρθω αμέσως.»

Τη στιγμή εκείνη ήξερε ότι έλεγε ψέματα και πιθανόν να έλεγε ψέματα για πρώτη φορά στη ζωή του. Κι όμως το ψέμα τού βγήκε αβίαστα. Και παρόλο που εκείνη τη στιγμή δεν λαχταρούσε τίποτε περισσότερο όσο να μείνει με τη γυναίκα, θα ένιωθε όμως απαίσια αν φαινόταν στα μάτια της σαν ένας άχρηστος που δεν έχει τίποτε άλλο να κάνει, ενώ έξω χιλιάδες χέρια βοηθούσαν και έσωζαν. Βγήκε βιαστικά λοιπόν έξω – και προς έκπληξή του βρήκε πλέον το θάρρος και τη δύναμη να βοηθήσει, να σώσει, να δώσει κάπου μια διαταγή και αλλού μια συμβουλή, και παρότι όλη την ώρα που βοηθούσε, έσωζε και δούλευε δεν μπορούσε παρά να σκέφτεται τη γυναίκα στο σπιτάκι, και παρόλο που η σκέψη ότι μπορεί να μην την ξανάβλεπε αργότερα ήταν φριχτή και τρομακτική, παρ' όλα αυτά συνέχισε να βοηθάει στον τόπο της καταστροφής, από φόβο μήπως επέστρεφε πολύ νωρίς και έτσι έδειχνε στην άγνωστη ότι ήταν άχρηστος. Και σαν να τον ακολουθούσε το βλέμμα της και να τον ενθάρρυνε, απέκτησε πολύ γρήγορα εμπιστοσύνη στον λόγο και στη λογική του, και αποδείχτηκε σβέλτος, έξυπνος και θαρραλέος βοηθός.

Δούλευε λοιπόν για περίπου δύο ώρες, ενώ η σκέψη του ήταν διαρκώς στην άγνωστη που περίμενε. Αφού ο γιατρός και ο τραυματιοφορέας είχαν προσφέρει και στον τελευταίο την αναγκαία βοήθεια, ο Φαλμεράγιερ κίνησε να επιστρέψει στο σπιτάκι του κλειδούχου. Είπε βιαστικά στον γιατρό, τον οποίο γνώριζε, ότι εκεί βρισκόταν άλλο ένα θύμα της καταστροφής. Παρατήρησε τα γδαρμένα του χέρια και τη βρόμικη στολή του με κάποια αυτοπεποίθηση. Οδήγησε τον γιατρό στο καθιστικό

του κλειδούχου και χαιρέτησε την άγνωστη, που έμοιαζε να μην έχει κουνηθεί από τη θέση της, με το χαρούμενο και αυτονόητο χαμόγελο με το οποίο ξανασυναντά κανείς πρόσωπα εμπιστοσύνης από παλιά.

«Εξετάστε την κυρία!» είπε στον γιατρό. Και ο ίδιος στράφηκε προς την πόρτα.

Περίμενε έξω για μερικά λεπτά. Ο γιατρός ήρθε και είπε: «Ένα μικρό σοκ, τίποτε παραπάνω. Το καλύτερο είναι να μείνει εδώ. Έχετε χώρο στο διαμέρισμά σας;»

«Βεβαίως, βεβαίως!» απάντησε ο Φαλμεράγιερ. Και μαζί οδήγησαν την άγνωστη στο σταθμαρχείο και ανέβηκαν τα σκαλιά που έβγαζαν στο διαμέρισμα του σταθμάρχη.

«Σε τρεις τέσσερις μέρες θα είναι περδίκι» είπε ο γιατρός.

Εκείνη τη στιγμή ο Φαλμεράγιερ ευχήθηκε να περνούσαν πολύ περισσότερες μέρες.

3

Ο Φαλμεράγιερ παραχώρησε στην ξένη το δωμάτιο και το κρεβάτι του. Η γυναίκα του σταθμάρχη ήταν πέρα για πέρα απασχολημένη με την άρρωστη και τα παιδιά. Δύο φορές τη μέρα περνούσε από εκεί και ο ίδιος ο Φαλμεράγιερ. Τα δίδυμα είχαν αυστηρή εντολή να κάνουν απόλυτη ησυχία.

Μία μέρα αργότερα τα ίχνη του δυστυχήματος είχαν καθαριστεί, είχε αρχίσει η συνήθης διερεύνηση, είχε ανακριθεί ο Φαλμεράγιερ, είχε απομακρυνθεί από την υπηρεσία ο υπαίτιος κλειδούχος. Δύο φορές τη μέρα περνούσαν οι ταχείες με ιλιγγιώδη ταχύτητα, όπως μέχρι τότε, μπροστά από τον σταθμάρχη που χαιρετούσε.

Το βράδυ της καταστροφής ο Φαλμεράγιερ έμαθε το όνομα της ξένης: Επρόκειτο για μια κόμισσα ονόματι Βαλέβσκα, Ρωσίδα, από τα περίχωρα του Κιέβου, καθ’ οδόν από τη Βιέννη για το Μεράνο. Κάποιες από τις αποσκευές της βρέθηκαν και της παραδόθηκαν: καφετιές και μαύρες δερμάτινες βαλίτσες. Μύριζαν ρωσικό δέρμα και κάποιο άγνωστο άρωμα. Έτσι μύριζε πια σε όλο το διαμέρισμα του Φαλμεράγιερ.

Κοιμόταν πλέον –μιας και είχε δώσει το κρεβάτι του στην ξένη– όχι στο υπνοδωμάτιό του, δίπλα στην κυρία Φαλμεράγιερ, αλλά κάτω, στο γραφείο υπηρεσίας. Στην πραγματικότητα, δεν κοιμόταν καθόλου. Έμενε ξάγρυπνος. Το πρωί γύρω στις εννιά έμπαινε στο δωμάτιο όπου ήταν ξαπλωμένη η άγνωστη γυναίκα. Τη ρωτούσε αν είχε κοιμηθεί καλά και αν είχε πάρει πρωινό, αν ένιωθε καλά. Πήγαινε με

φρεσκοκομμένα γιούλια για το βάζο πάνω στην κονσόλα, όπου την προηγούμενη μέρα βρίσκονταν τα παλιά, έβγαζε τα παλιά λουλούδια, έβαζε τα νέα σε φρέσκο νερό και έμενε κατόπιν να στέκεται στα πόδια του κρεβατιού. Μπροστά του ήταν ξαπλωμένη η ξένη γυναίκα, πάνω στο μαξιλάρι του, κάτω από την κουβέρτα του. Μουρμούρισε κάτι ακατάληπτο. Με μεγάλα μαύρα μάτια, με λευκό, εντυπωσιακό πρόσωπο, που ήταν πλατύ σαν ξένο και γλυκό τοπίο, πάνω στο μαξιλάρι, κάτω από την κουβέρτα του σταθμάρχη, ήταν ξαπλωμένη η ξένη γυναίκα. «Καθίστε», του έλεγε, δύο φορές κάθε μέρα. Μιλούσε τα τραχιά και σπαστά γερμανικά μιας Ρωσίδας, είχε βαθιά, ξένη φωνή. Όλο το μεγαλείο της απεραντοσύνης και του άγνωστου βρισκόταν στο λαρύγγι της.

Ο Φαλμεράγιερ δεν καθόταν. «Με συγχωρείτε, έχω πολλές δουλειές», έλεγε, έκανε μεταβολή και έφευγε.

Επί έξι μέρες γινόταν το ίδιο. Την έβδομη ο γιατρός συμβούλευσε την ξένη να συνεχίσει το ταξίδι της. Ο άντρας της την περίμενε στο Μεράνο. Έφυγε λοιπόν και άφησε σε όλα τα δωμάτια και ιδίως στο κρεβάτι του Φαλμεράγιερ μια επίμονη μυρωδιά ρωσικού δέρματος και κάποιου άγνωστου αρώματος.

4

Αυτή η παράξενη μυρωδιά έμεινε μες στο σπίτι, στη μνήμη, θα έλεγε κανείς, και στην καρδιά του Φαλμεράγιερ για πολύ μεγαλύτερο διάστημα από ό,τι η καταστροφή. Και κατά τη διάρκεια των επόμενων εβδομάδων, στις οποίες διενεργούνταν όπως οριζόταν από τον κανονισμό εκτεταμένες έρευνες για να βρεθούν ακριβέστερα οι αιτίες και λεπτομερέστερα οι συνθήκες του δυστυχήματος, και ο Φαλμεράγιερ είχε ανακριθεί κάμποσες φορές, δεν έπαψε να σκέφτεται την ξένη γυναίκα και σαν μεθυσμένος από τη μυρωδιά που είχε σκορπίσει γύρω του και μέσα του, έδινε σχεδόν μπερδεμένες πληροφορίες σε συγκεκριμένες ερωτήσεις. Αν η δουλειά του δεν ήταν σχετικά απλή και ο ίδιος δεν είχε γίνει ήδη γίνει εδώ και χρόνια σχεδόν μια καλοκουρδισμένη μηχανή της δουλειάς του, δεν θα μπορούσε να τη φέρνει εις πέρας Κατά βάθος ήλπιζε από αλληλογραφία σε αλληλογραφία να έχει κάποιο νέο από την ξένη. Δεν είχε καμία αμφιβολία ότι θα του έγραφε, όπως άρμοζε, για να τον ευχαριστήσει για τη φιλοξενία. Και μια μέρα πράγματι έφτασε ένα μεγάλο σκούρο μπλε γράμμα από την Ιταλία. Η Βαλέβσκα έγραφε ότι είχε ταξιδέψει ακόμη πιο νότια με τον άνδρα της. Εκείνη τη στιγμή βρισκόταν στη Ρώμη. Εκείνη και ο

άνδρας της σκόπευαν να πάνε στη Σικελία. Για τα δίδυμα των Φαλμεράγιερ έφτασε μία μέρα αργότερα ένα χαριτωμένο καλάθι με φρούτα, και από τον άνδρα της κόμισσας Βαλέβσκα ένα κουτί με πολύ τρυφερά και ευωδιαστά χλωμά τριαντάφυλλα για τη γυναίκα του Φαλμεράγιερ. Της πήρε πολύ καιρό, έγραφε η κόμισσα, να βρει χρόνο να ευχαριστήσει τον καλοσυνάτο οικοδεσπότη της, αλλά συνέχισε να είναι συντετριμμένη για αρκετό καιρό μετά την άφιξή της στο Μεράνο και είχε ανάγκη από ανάπαυση. Ο Φαλμεράγιερ πήγε τα φρούτα και τα λουλούδια αμέσως στο σπίτι του. Όμως το γράμμα, παρόλο που είχε φτάσει μία μέρα νωρίτερα, ο σταθμάρχης το φύλαξε για τον εαυτό του για λίγο ακόμη. Τα φρούτα και τα τριαντάφυλλα από τον Νότο σκορπούσαν μια πολύ έντονη ευωδιά, αλλά ο Φαλμεράγιερ ένιωθε λες και το γράμμα της κόμισσας μύριζε ακόμη πιο έντονα. Ήταν ένα σύντομο γράμμα. Ο Φαλμεράγιερ το είχε μάθει απέξω. Ήξερε ακριβώς σε ποια θέση βρισκόταν κάθε λέξη. Γραμμένα με μαβί μελάνι και μεγάλες, ανάλαφρες γραμμές, τα γράμματα ξεχώριζαν σαν ένα όμορφο σμήνος από εξωτικά, λιγνά πουλιά με παράδοξα φτερά, που πετούσαν σε βαθυγάλανο ουράνιο φόντο. «Άνυα Βαλέβσκα» η υπογραφή. Μιας και δεν είχε τολμήσει ποτέ να τη ρωτήσει, έτρεφε από καιρό περιέργεια για το μικρό όνομα της ξένης, λες και αυτό ήταν ένα από τα κρυφά σωματικά της θέλγητρα. Τώρα λοιπόν που το ήξερε, ένιωσε για λίγο σαν να του είχε χαρίσει ένα γλυκό μυστικό. Και από ζήλια, για να το φυλάξει μονάχα για τον εαυτό του, αποφάσισε να δείξει το γράμμα στη γυναίκα του μόλις δύο μέρες αργότερα. Από τότε που είχε μάθει το μικρό της Βαλέβσκα, συνειδητοποίησε ότι το όνομα της γυναίκας του –λεγόταν Κλάρα– δεν ήταν ωραίο. Μόλις είδε λοιπόν τα αδιάφορα χέρια της κυρίας Κλάρας να ξεδιπλώνουν το γράμμα της ξένης, ήρθαν στον νου του και τα ξένα χέρια της συντάκτριας του γράμματος –έτσι όπως τα είχε αντικρίσει για πρώτη φορά, πάνω από τη γούνα, ασάλευτα χέρια, δύο λαμπερά, ασημί χέρια. Έπρεπε να την είχα φιλήσει τότε – σκέφτηκε για μια στιγμή. «Πολύ ευγενικό γράμμα» – είπε η γυναίκα του και άφησε παράμερα το γράμμα. Τα μάτια της ήταν γαλάζια σαν το ατσάλι και απέπνεαν στείρα ευσυνειδησία, δεν έδειχναν καν ανήσυχα. Η κυρία Κλάρα Φαλμεράγιερ είχε την ικανότητα να θεωρεί καθήκοντα ακόμη και τις έγνοιες και να βρίσκει ικανοποίηση στη στενοχώρια. Αυτό ένιωσε ο Φαλμεράγιερ ότι συνειδητοποίησε ξαφνικά –που δεν συνήθιζε τέτοιους συλλογισμούς και ιδέες–. Και προφασίστηκε αυτό το βράδυ μια επείγουσα επαγγελματική υποχρέωση, απέφυγε το κοινό δωμάτιο και έπεσε για ύπνο κάτω, στο γραφείο υπηρεσίας, προσπαθώντας να πείσει τον εαυτό του ότι επάνω, από πάνω του, στο δωμάτιό του, κοιμόταν ακόμη η ξένη.

Οι μέρες, οι μήνες περνούσαν. Άλλες δύο πολύχρωμες καρτ ποστάλ έφτασαν από τη Σικελία, με σύντομους χαιρετισμούς. Μπήκε το καλοκαίρι, ένα ζεστό καλοκαίρι. Καθώς πλησίαζε η περίοδος των διακοπών, ο Φαλμεράγιερ αποφάσισε να μην πάει πουθενά. Έστειλε γυναίκα και παιδιά σε ένα θέρετρο στην Αυστρία. Ο ίδιος έμεινε και συνέχισε να είναι σε υπηρεσία. Για πρώτη φορά από τότε από είχε παντρευτεί ήταν χώρια από τη γυναίκα του. Κατά βάθος παραήταν μεγάλες οι προσδοκίες που είχε από αυτή τη μοναξιά. Μόνο όταν έμεινε μόνος, άρχισε να συνειδητοποιεί ότι δεν ήθελε καθόλου να είναι μόνος. Άρχισε να σκαλίζει μέσα σε όλα τα συρτάρια· έψαχνε να βρει το γράμμα της ξένης γυναίκας. Αλλά δεν έλεγε να το βρει. Ίσως η κυρία Φαλμεράγιερ το είχε προ πολλού καταστρέψει.

Η γυναίκα και τα παιδιά επέστρεψαν, ο Ιούλιος πλησίαζε στο τέλος του.

Τότε έγινε γενική επιστράτευση*[1].

5

Ο Φαλμεράγιερ ήταν έφεδρος υπαξιωματικός στο 21ο Τάγμα Πεζικού. Μιας και είχε μια σχετικά σημαντική θέση, θα μπορούσε, όπως και πολλοί συνάδελφοί του, να παραμείνει ένα διάστημα στην ενδοχώρα. Μόνο που ο Φαλμεράγιερ φόρεσε τη στολή του, έφτιαξε τη βαλίτσα του, αγκάλιασε τα παιδιά του, φίλησε τη γυναίκα του και έφυγε για τη μονάδα του. Άφησε στο πόδι του τον βοηθό του σταθμάρχη. Η κυρία Φαλμεράγιερ έκλαιγε, τα δίδυμα πανηγύριζαν που έβλεπαν τον πατέρα τους με ασυνήθιστα ρούχα. Η κυρία Φαλμεράγιερ δεν παρέλειπε να δείχνει περήφανη για τον άνδρα της – αλλά μόνο τη στιγμή της αναχώρησης. Συγκράτησε τα δάκρυά της. Τα γαλάζιά της μάτια ήταν πλημμυρισμένα από την πικρή συνείδηση του καθήκοντος.

Όσον αφορά τον ίδιο τον σταθμάρχη, αισθάνθηκε τη φρικτή μη αναστρεψιμότητα εκείνων των στιγμών μονάχα όταν έμεινε σε ένα κουπέ με μερικούς συντρόφους. Παρ’ όλα αυτά ένιωθε πως λόγω μιας αόριστα χαρούμενης διάθεσης ξεχώριζε από όλους τους αξιωματικούς που βρίσκονταν στο κουπέ του. Ήταν έφεδροι αξιωματικοί. Καθένας τους είχε αφήσει πίσω του ένα αγαπημένο σπιτικό. Και καθένας ήταν εκείνη τη στιγμή ένας ενθουσιώδης στρατιώτης. Καθένας συνάμα και ένας απαρηγόρητος πατέρας, ένας απαρηγόρητος γιος. Μονάχα ο Φαλμεράγιερ ένιωθε ότι ο πόλεμος τον είχε λυτρώσει από μια αδιέξοδη κατάσταση. Ασφαλώς αισθανόταν λύπη για τα δίδυμά του. Και για τη γυναίκα του. Ασφαλώς και για τη γυναίκα του. Όμως ενώ οι σύντροφοι, μόλις άρχιζαν να μιλούν για την πατρίδα, φανέρωναν με μορφασμούς και

χειρονομίες όλη την τρυφερή στοργή την οποία ίσως φύλαγαν μέσα τους, ο Φαλμεράγιερ ένιωθε λες και έπρεπε, για να τους μιμηθεί, μόλις άρχιζε να μιλάει για τους δικούς του, να προσδίδει μια, παρότι όχι ψεύτικη, πάντως υπερβολική ανησυχία στα μάτια και στη φωνή του. Και στην πραγματικότητα είχε μάλλον διάθεση να μιλάει με τους συντρόφους του για την κόμισσα Βαλέβσκα παρά για το σπίτι του. Ανάγκαζε τον εαυτό του να σωπαίνει. Και είχε την αίσθηση ότι έλεγε δύο φορές ψέματα: πρώτον επειδή αποσιωπούσε τι συγκινούσε την ψυχή του και δεύτερον επειδή μιλούσε πότε πότε για τη γυναίκα του και τα παιδιά του – από τους οποίους εκείνες τις ώρες ήταν πολύ πιο μακριά παρά από ό,τι από την κόμισσα Βαλέβσκα, τη γυναίκα που προερχόταν από ένα εχθρικό κράτος. Άρχισε να περιφρονεί κάπως τον εαυτό του.

6

Κατατάχθηκε. Πήγε στο πεδίο της μάχης. Πολέμησε. Ήταν γενναίος στρατιώτης. Έστελνε στο σπίτι τα συνήθη εγκάρδια γράμματα από το πεδίο της μάχης. Διακρίθηκε, προήχθη σε ανθυπολοχαγό. Τραυματίστηκε. Νοσηλεύτηκε στο στρατιωτικό νοσοκομείο. Είχε δικαίωμα να πάρει άδεια. Παραιτήθηκε από αυτό το δικαίωμα και γύρισε πάλι στο πεδίο της μάχης. Πολέμησε στα ανατολικά. Στις ελεύθερες ώρες, ανάμεσα στις μάχες, στις επιθεωρήσεις, στις εφόδους, άρχισε να μαθαίνει ρωσικά από βιβλία που είχε βρει τυχαία. Σχεδόν με λαγνεία. Μες στη δυσοσμία των χημικών, στη μυρωδιά του αίματος, στη βροχή, στον βούρκο, στη λάσπη, στον ιδρώτα των ζωντανών, στην μπόχα των πτωμάτων που σάπιζαν τον Φαλμεράγιερ ακολουθούσαν η ξένη ευωδιά του ρωσικού δέρματος και το άγνωστο άρωμα της γυναίκας που είχε ξαπλώσει κάποτε στο κρεβάτι του, πάνω στο μαξιλάρι του, κάτω από την κουβέρτα του. Μάθαινε τη μητρική γλώσσα εκείνης της γυναίκας και φανταζόταν ότι μιλούσε μαζί της, στη γλώσσα της. Μάθαινε τρυφερά λόγια, μυστικά λόγια, πολύτιμα ρωσικά τρυφερά λόγια. Μιλούσε μαζί της. Ένας ολόκληρος μεγάλος παγκόσμιος πόλεμος τους χώριζε, και εκείνος μιλούσε μαζί της. Κουβέντιαζε με αιχμάλωτους Ρώσους. Με ασύλληπτα οξυμένο αυτί αντιλαμβανόταν και τους πιο λεπτούς τόνους, και τους επαναλάμβανε με ευχέρεια. Κάθε νέος ήχος της ξένης γλώσσας, τον οποίο μάθαινε, τον έφερνε πιο κοντά στην ξένη γυναίκα. Δεν ήξερε τίποτε περισσότερο για εκείνη, παρά ό,τι είχε δει τελευταίο από αυτήν: έναν φευγαλέο χαιρετισμό και μια φευγαλέα υπογραφή σε μια κοινή καρτ ποστάλ. Αλλά για εκείνον ήταν ζωντανή· εκείνον περίμενε· σύντομα θα μιλούσε μαζί της.

Όταν το τάγμα του στάλθηκε στο νότιο μέτωπο, εκείνος μπήκε, επειδή μιλούσε ρωσικά, σε ένα από τα συντάγματα που λίγο καιρό αργότερα περιλήφθηκαν στον λεγόμενο στρατό κατοχής. Ο Φαλμεράγιερ μετατέθηκε αρχικά ως διερμηνέας στο απόσπασμα της μεραρχίας, κατόπιν στην «Υπηρεσία κατασκοπείας και πληροφοριών». Κατέληξε τελικά κοντά στο Κίεβο.

7

Προφανώς είχε συγκρατήσει το όνομα Σολοβιένσκι. Όχι μόνο το είχε συγκρατήσει: Ένιωθε πια οικείο και γνώριμο το όνομα αυτό.

Ήταν εύκολο να ανακαλύψει το όνομα του αγροκτήματος που ανήκε στην οικογένεια Βαλέβσκι. Λεγόταν Σολόβσκι και βρισκόταν τρία βέρστια νότια από το Κίεβο. Ο Φαλμεράγιερ κυριεύτηκε από μια γλυκιά, στενάχωρη και οδυνηρή ταραχή. Αισθανόταν απέραντη ευγνωμοσύνη απέναντι στη μοίρα, που τον είχε οδηγήσει στον πόλεμο και σε τούτα τα μέρη, και συνάμα έναν απερίγραπτο φόβο μπροστά σε όλα όσα είχε μόλις αρχίσει να του φέρνει η μοίρα. Ο πόλεμος, οι έφοδοι, οι τραυματισμοί, η ανάσα του θανάτου: ήταν τελείως αναιμικά συμβάντα σε σύγκριση με αυτό που είχε μπροστά του. Ήταν ίσως μονάχα μια –ποιος ξέρει– ανεπαρκής προετοιμασία για τη συνάντηση με τη γυναίκα. Ήταν όντως οπλισμένος για παν ενδεχόμενο; Ήταν κατ' αρχήν στο σπίτι; Μήπως η επέλαση του στρατού την είχε οδηγήσει να βρει καταφύγιο σε ασφαλές μέρος; Και αν είχε μείνει στο σπίτι, θα ήταν μαζί της ο άντρας της; Σε κάθε περίπτωση έπρεπε να πάει και να δει.

Ο Φαλμεράγιερ έβαλε να ζέψουν τα άλογα και ξεκίνησε.

Ήταν ένα άγριο χάραμα του Μαΐου. Ο Φαλμεράγιερ διέσχιζε με την ελαφριά σούστα ανθισμένα λιβάδια, πάνω σε έναν επαρχιακό χωματόδρομο δρόμο γεμάτο στροφές, μέσα από μια σχεδόν ακατοίκητη περιοχή. Στρατιώτες βημάτιζαν κλαγγάζοντας και κροταλίζοντας για να κάνουν τις συνήθεις ασκήσεις εκπαίδευσης. Κρυμμένοι στον φωτεινό και ψηλό γαλάζιο θόλο του ουρανού τιτίβιζαν οι κορυδαλλοί. Πυκνά σκούρα μπαλώματα από μικρά ελατοδάση εναλλάσσονταν με το φωτεινό, χαρούμενο ασημί των σημύδων. Και το πρωινό αεράκι έφερνε από πέρα μακριά θραύσματα από το τραγούδι των φαντάρων σε απόμακρους στρατώνες. Ο Φαλμεράγιερ σκεφτόταν τα παιδικά του χρόνια, τη φύση της πατρίδας του. Είχε γεννηθεί και είχε μεγαλώσει κοντά στον σταθμό όπου εργαζόταν έως τον πόλεμο. Ο πατέρας του ήταν και αυτός σιδηροδρομικός υπάλληλος, κατώτερος υπάλληλος,

αποθηκάριος. Όλα τα παιδικά χρόνια του Φαλμεράγιερ, όπως και η μετέπειτα ζωή του, ήταν πλημμυρισμένα από ήχους και μυρωδιές του σιδηροδρόμου αλλά και της φύσης. Οι ατμομηχανές σφύριζαν και έπιαναν κουβέντα με τα χαρούμενα τιτιβίσματα των πουλιών. Οι βαριές αναθυμιάσεις του λιθάνθρακα σκέπαζαν το άρωμα των ανθισμένων χωραφιών. Ο γκρίζος καπνός των τρένων ανακατωνόταν με τα σκουρογάλανα σύννεφα πάνω από τα βουνά και γινόταν ένα νέφος γλυκιάς μελαγχολίας και νοσταλγίας. Πόσο διαφορετικός ήταν αυτός εδώ ο κόσμος, χαρούμενος και θλιμμένος συνάμα, χωρίς ίχνος καλοσύνης πια σε ομαλές, επίπεδες πλαγιές, με μια μοναχική πασχαλιά εδώ κι εκεί, χωρίς πλούσιες ταξιανθίες πίσω από φρεσκοβαμμένους φράχτες. Χαμηλές καλύβες με πλατιές, χαμηλές σκεπές από άχυρο, σαν κουκούλες, πολύ μικρά χωριά, χαμένα στην απεραντοσύνη και κρυμμένα, λες, ακόμη και σε αυτή την περιορισμένη έκταση. Πόσο διαφορετικές ήταν οι χώρες! Ήταν και οι ανθρώπινες καρδιές διαφορετικές; Άραγε θα με καταλάβει; αναρωτιόταν ο Φαλμεράγιερ. Άραγε θα με καταλάβει; – Και όσο περισσότερο πλησίαζε στο κτήμα των Βαλέβσκι, τόσο φούντωνε το ερώτημα στην καρδιά του. Όσο περισσότερο πλησίαζε, τόσο πιο βέβαιος ένιωθε ότι η γυναίκα ήταν σπίτι. Μετά από λίγο δεν αμφέβαλλε πια καθόλου ότι μόνο μερικά λεπτά τους χώριζαν. Ναι, ήταν σπίτι.

Στην αρχή κιόλας της αραιής αλέας με τις σημύδες που ανήγγελλε την ήπια ανάβαση στο αρχοντικό, ο Φαλμεράγιερ πήδησε από τη σούστα. Συνέχισε τον δρόμο πεζός, για να διαρκέσει λίγο παραπάνω. Ένας γερο-κηπουρός τον ρώτησε τι επιθυμούσε. Να δει την κόμισσα, είπε ο Φαλμεράγιερ. Θα της το μετέφερε, είπε ο άνδρας, απομακρύνθηκε αργά και γύρισε σύντομα πάλι πίσω. Ναι, η κόμισσα ήταν εκεί και περίμενε την επίσκεψη.

Φυσικά η Βαλέβσκα δεν αναγνώρισε τον Φαλμεράγιερ. Τον πέρασε για έναν από τους πολλούς στρατιωτικούς επισκέπτες που αναγκαζόταν να υποδέχεται τον τελευταίο καιρό. Του ζήτησε να καθίσει. Η φωνή της βαθιά, σκοτεινή, ξένη, τον τρόμαξε και του ήταν οικεία συνάμα, ένα γνώριμο ρίγος, ένας γνώριμος τρόμος που τον υποδέχτηκε τρυφερά και που τον περίμενε όλο λαχτάρα, εδώ και αμέτρητα χρόνια. «Ονομάζομαι Φαλμεράγιερ!» είπε ο αξιωματικός. Εκείνη είχε φυσικά ξεχάσει το όνομα. «Θυμόσαστε» –άρχισε πάλι– «είμαι ο σταθμάρχης του Λ.» Τον πλησίασε, έπιασε τα χέρια του, ο σταθμάρχης την ξαναμύρισε, τη μυρωδιά που αμέτρητα χρόνια τον καταδίωκε, τον τύλιγε, τον έτρεφε, τον πονούσε και τον παρηγορούσε. Τα χέρια ακούμπησαν για μια στιγμή τα δικά του. «Αχ, μιλήστε μου, μιλήστε!» είπε η

Βαλέβσκα. Εκείνος αφηγήθηκε με δυο λόγια πώς περνούσε. «Και η γυναίκα σας, τα παιδιά σας;» ρώτησε η κόμισσα. «Δεν τους έχω ξαναδεί!» είπε ο Φαλμεράγιερ. «Δεν πήρα ποτέ άδεια.»

Τότε ακολούθησε μια σύντομη σιωπή. Κοιτάχτηκαν. Ο ήλιος της πρωινιάτικης ανατολής έλουζε με χρυσαφένιες και διαπεραστικές ακτίνες το πλατύ και χαμηλοτάβανο, ασβεστωμένο και σχεδόν γυμνό δωμάτιο. Στα παράθυρα βούιζαν οι μύγες. Ο Φαλμεράγιερ κοίταξε σιωπηλός το πλατύ, λευκό πρόσωπο της κόμισσας. Ίσως τον καταλάβαινε. Ανασηκώθηκε για να τραβήξει μια κουρτίνα μπροστά από το μεσαίο από τα τρία παράθυρα. «Έχει πολύ φως;» τον ρώτησε. «Καλύτερα στα σκοτεινά!» απάντησε ο Φαλμεράγιερ. Εκείνη γύρισε στο τραπεζάκι, χτύπησε μια καμπανούλα, ήρθε ο γερο-υπηρέτης· του ζήτησε να ετοιμάσει τσάι. Η σιωπή ανάμεσά τους δεν έλεγε να διαλυθεί: απεναντίας φούντωσε μέχρι να έρθει το τσάι. Ο Φαλμεράγιερ έπιασε να καπνίζει. Όσο εκείνη του σέρβιρε τσάι, τη ρώτησε ξαφνικά: «Και πού είναι ο άντρας σας;»

Η κόμισσα περίμενε μέχρι να γεμίσει το φλιτζάνι, σαν να έπρεπε να σκεφτεί πρώτα μια πολύ προσεχτική απάντηση. «Στο μέτωπο, φυσικά!» είπε μετά. «Δεν έχω νέα του εδώ και τρεις μήνες. Αφού τώρα δεν μπορούμε να αλληλογραφούμε!» «Ανησυχείτε πολύ;» ρώτησε ο Φαλμεράγιερ. «Ασφαλώς», αποκρίθηκε εκείνη, «όχι λιγότερο απ' όσο η γυναίκα σας για εσάς, πιθανότατα.» «Με συγχωρείτε, έχετε δίκιο, ήμουν μάλλον κουτός», είπε ο Φαλμεράγιερ. Κοίταξε το φλιτζάνι με το τσάι.

Η κόμισσα συνέχισε να αφηγείται πως είχε αρνηθεί να αφήσει το σπίτι. Άλλοι το είχαν βάλει στα πόδια. Εκείνη δεν θα το έβαζε στα πόδια, ούτε από τους μουζίκους της ούτε από τον εχθρό. Ζούσε εκεί με τέσσερις υπηρέτες, δύο άλογα ιππασίας και ένα σκυλί. Είχε θάψει τα χρήματα και τα κοσμήματα. Έψαχνε πολλή ώρα να βρει μια λέξη, δεν ήξερε πώς είναι το «θάβω» στα γερμανικά και έδειξε το χώμα. Ο Φαλμεράγιερ είπε τη ρωσική λέξη. «Μιλάτε ρωσικά;» ρώτησε εκείνη. «Ναι», απάντησε εκείνος, «τα έμαθα, στον πόλεμο τα έμαθα.» Και πρόσθεσε στα ρωσικά: «Για χάρη σας, για να μπορέσω να μιλήσω κάποτε μαζί σας, έμαθα ρωσικά.»

Τον διαβεβαίωσε ότι μιλούσε καταπληκτικά, λες και είχε ξεστομίσει τη βαρυσήμαντη φράση του μονάχα για να αποδείξει τις γλωσσικές του ικανότητες. Με αυτό τον τρόπο η κόμισσα μετέτρεψε την ομολογία του σε μια ασήμαντη άσκηση ύφους. Ωστόσο ακριβώς αυτή η απάντηση του απέδειξε ότι τον είχε καταλάβει καλά.

Και τώρα να πηγαίνω καλύτερα, σκέφτηκε. Και σηκώθηκε μεμιάς. Χωρίς να περιμένει από εκείνη να τον προσκαλέσει και όντας σίγουρος ότι θα ερμήνευε σωστά την αγένειά του, είπε: «Θα ξανάρθω τον επόμενο καιρό!» Εκείνη δεν απάντησε. Ο Φαλμεράγιερ φίλησε το χέρι της και έφυγε.

8

Έφυγε – και δεν είχε πια καμία αμφιβολία ότι το πεπρωμένο του άρχιζε να εκπληρώνεται. Είναι κανόνας, έλεγε στον εαυτό του. Είναι αδύνατον ένας άνθρωπος να νιώθει τόσο ακαταμάχητη έλξη για κάποιον και ο άλλος να παραμένει κλειστός. Αισθάνεται ό,τι αισθάνομαι. Και αν δεν με αγαπάει ακόμη, σύντομα θα με αγαπήσει.

Με τη συνήθη σθεναρή σοβαρότητα του υπαλλήλου και αξιωματικού, ο Φαλμεράγιερ εκτέλεσε τα καθήκοντά του. Αποφάσισε, προς το παρόν να πάρει δύο εβδομάδες άδεια, για πρώτη φορά από τότε που είχε καταταγεί. Η προαγωγή του σε υπολοχαγό ήταν να γίνει σε μερικές μέρες. Ήθελε να περιμένει μέχρι τότε.

Δύο μέρες αργότερα πήγε άλλη μία φορά στο Σολόβσκι. Του είπαν ότι η κόμισσα Βαλέβσκα δεν ήταν σπίτι και ότι δεν την περίμεναν πριν από το μεσημέρι. «Καλά», είπε, «τότε θα περιμένω στον κήπο». Και μιας και δεν τόλμησαν να τον πετάξουν έξω, τον άφησαν να μπει στον κήπο πίσω από το σπίτι.

Κοίταξε ψηλά, στις δύο σειρές παράθυρα. Υποψιαζόταν ότι η κόμισσα ήταν στο σπίτι και είχε ζητήσει να του πουν ότι έλειπε. Πράγματι πίστευε ότι, πότε πίσω από το ένα, πότε πίσω από το άλλο παράθυρο, έβλεπε να φέγγει ένα ανοιχτόχρωμο φουστάνι. Περίμενε υπομονετικά και μάλιστα ατάραχος.

Όταν το κοντινό καμπαναριό σήμανε δώδεκα, πήγε πάλι στο σπίτι. Η κυρία Βαλέβσκα ήταν εκεί. Εκείνη τη στιγμή κατέβαινε τα σκαλιά, φορώντας ένα μαύρο εφαρμοστό φόρεμα, κλειστό ψηλά στο λαιμό, μια λεπτή αλυσίδα με μικρά μαργαριτάρια γύρω από τον γιακά και ένα ασημένιο βραχιόλι γύρω από την εφαρμοστή αριστερή μανσέτα. Ο Φαλμεράγιερ είχε την εντύπωση ότι εξαιτίας του είχε θωρακιστεί – και ήταν λες και η φλόγα για εκείνη, που έκαιγε αιώνια στην καρδιά του, είχε γεννήσει άλλη μία ιδιαίτερη μικρή φλόγα. Ο έρωτας φούντωνε τον σαρκικό πόθο. Ο Φαλμεράγιερ χαμογέλασε. «Χρειάστηκε να περιμένω πολύ», είπε «αλλά περίμενα με ευχαρίστηση, όπως ξέρετε. Πίσω στον κήπο κοιτούσα ψηλά τα παράθυρα και φανταζόμουν ότι είχα την τύχη να σας βλέπω. Έτσι περνούσε η ώρα.»

Η κόμισσα τον ρώτησε αν ήθελε να φάει, μιας και είχε πάει μεσημέρι. Βέβαια, είπε, πεινούσε. Αλλά από τα τρία πιάτα που του σέρβιραν κατέβασε μονάχα κάποιες πολύ μικρές μπουκιές.

Η κόμισσα έπιασε να μιλάει για το ξέσπασμα του πολέμου. Για την άκρως εσπευσμένη επιστροφή της από το Κάιρο στο σπίτι. Για το σύνταγμα επιλέκτων του άντρα της. Για τους συντρόφους του. Κατόπιν για τα νεανικά της χρόνια. Για τον πατέρα και τη μητέρα της. Μετά για τα παιδικά της χρόνια. Σαν να πάσχιζε πυρετωδώς να βρει ιστορίες και να ήταν μάλιστα πρόθυμη να επινοήσει μερικές – απλώς και μόνο για να μην αφήσει τον ούτως ή άλλως σιωπηλό Φαλμεράγιερ να μιλήσει. Εκείνος χάιδευε το μικρό ξανθό μουστάκι του και έμοιαζε να την ακούει με προσοχή. Μα στα αυτιά του έφτανε πολύ πιο έντονο το άρωμα που σκόρπιζε η γυναίκα παρά τα λόγια που άρθρωνε. Οι πόροι του αφουγκράζονταν. Εξάλλου, και τα λόγια της μοσχοβολούσαν, η γλώσσα της. Όλα όσα ήταν σε θέση να του αφηγηθεί, εκείνος τα μάντευε ούτως ή άλλως. Τίποτε δικό της δεν μπορούσε να μείνει κρυφό από εκείνον. Τι μπορούσε να του κρύψει; Το αυστηρό φουστάνι της δεν προστάτευε καθόλου το κορμί της από το διαισθητικό βλέμμα του. Ένιωθε πόσο τη λαχταρούσαν τα χέρια του, πόσο νοσταλγούσαν τα χέρια του τη γυναίκα. Όταν σηκώθηκαν, της είπε ότι σκεφτόταν να μείνει κι άλλο, ότι είχε άδεια εκείνη τη μέρα, ότι θα έπαιρνε πολύ μεγαλύτερη άδεια σε μερικές μέρες όταν θα γινόταν υπολοχαγός. Πού σκεφτόταν να πάει, τον ρώτησε η κόμισσα. «Πουθενά!» είπε ο Φαλμεράγιερ. «Θέλω να μείνω μαζί σας!» Τον προσκάλεσε να μείνει όσο ήθελε – και σήμερα και αργότερα. Του είπε ότι τώρα έπρεπε να τον αφήσει μόνο του για να φροντίσει λίγο το σπίτι. Ήταν καλοδεχούμενος, είπε· το σπίτι είχε μπόλικα δωμάτια – τόσα πολλά μάλιστα, ώστε δεν ήταν ανάγκη να ενοχλούν ο ένας τον άλλον.

Ο Φαλμεράγιερ την αποχαιρέτησε. Αφού εκείνη δεν μπορούσε να μείνει μαζί του, είπε, προτιμούσε να επιστρέψει στην πόλη.

Όταν ανέβηκε στη σούστα, εκείνη περίμενε στο κατώφλι, με το αυστηρό μαύρο φόρεμα, με τη φεγγαροπρόσωπη όψη της – και ενώ αυτός άρπαζε το καμουτσίκι, εκείνη σήκωσε απαλά το χέρι για να τον αποχαιρετήσει με ένα διστακτικό, συγκρατημένο νεύμα.

9

Περίπου μία εβδομάδα έπειτα από αυτή την επίσκεψη ο νεοπροαχθείς υπολοχαγός Φαλμεράγιερ πήρε την άδειά του. Είπε σε όλους τους συντρόφους ότι θα πήγαινε σπίτι του. Παρ' όλα αυτά πήγε στο αρχοντικό των Βαλέβσκι, εγκαταστάθηκε σε ένα δωμάτιο στο ισόγειο, το οποίο του είχαν ετοιμάσει, γευμάτιζε κάθε μέρα με την κυρία του σπιτιού, κουβέντιαζε μαζί της για κάθε λογής πράγματα, αδιάφορα και μακρινά, της μιλούσε για το μέτωπο και δεν έδινε ποτέ προσοχή στο περιεχόμενο των λόγων του, την άφηνε να του μιλάει χωρίς να ακούει πραγματικά τι του έλεγε. Τις νύχτες δεν κοιμόταν, κοιμόταν τόσο όσο και πριν από χρόνια στο σπίτι του, στο σταθμαρχείο, κατά τη διάρκεια των έξι ημερών στις οποίες η κόμισσα είχε διανυκτερεύσει από πάνω του, στο δωμάτιό του. Ακόμη και σήμερα τη φανταζόταν τις νύχτες από πάνω του, πάνω από το κεφάλι του, πάνω από την καρδιά του.

Μια νύχτα, που είχε κουφόβραση, έπεφτε μια γλυκιά, ευεργετική βροχή, και ο Φαλμεράγιερ σηκώθηκε, ντύθηκε και βγήκε από το σπίτι. Στο ευρύχωρο κλιμακοστάσιο έκαιγε μια κίτρινη λάμπα πετρελαίου. Σιωπηλό ήταν το σπίτι, σιωπηλή ήταν η νύχτα, σιωπηλή ήταν η βροχή, λες και στάλαζε πάνω σε λεπτή άμμο και το μονότονο τραγούδι της ήταν το ίδιο το τραγούδι της νυχτερινής σιωπής. Ξαφνικά η σκάλα έτριξε. Ο Φαλμεράγιερ το άκουσε, παρόλο που στεκόταν μπροστά στην πύλη. Κοίταξε γύρω του. Είχε αφήσει ανοιχτή τη βαριά πύλη. Και είδε την κόμισσα Βαλέβσκα να κατεβαίνει τη σκάλα. Ήταν ντυμένη κανονικά, όπως τη μέρα. Εκείνος υποκλίθηκε χωρίς να πει λέξη. Τον πλησίασε. Έμειναν έτσι, βουβοί, για λίγα δευτερόλεπτα. Ο Φαλμεράγιερ άκουγε την καρδιά του να χτυπά. Ένιωθε μάλιστα λες και η καρδιά της γυναίκας χτυπούσε τόσο δυνατά όσο η δική του – και στον ίδιο ρυθμό με τη δική του. Ξαφνικά ο αέρας τού φάνηκε πνιγηρός, δεν σάλευε φύλλο μέσα από την ανοιχτή πύλη. Ο Φαλμεράγιερ είπε: «Ας περπατήσουμε μες στη βροχή, θα σας φέρω το πανωφόρι!» Και χωρίς να περιμένει απάντηση, όρμησε στο δωμάτιό του, γύρισε με το πανωφόρι, το πέρασε γύρω από τους ώμους της γυναίκας, όπως της είχε περάσει κάποτε τη γούνα, εκείνο το αξέχαστο βράδυ της καταστροφής, και κατόπιν το χέρι του γύρω από το πανωφόρι. Και περπάτησαν έτσι μες στη νύχτα και μες στη βροχή.

Βάδιζαν κατά μήκος της αλέας· παρά το υγρό σκοτάδι οι λεπτοί, αραιοί κορμοί έλαμπαν ασημένιοι σαν να έκαιγε μέσα τους ένα φως. Και σαν αυτή η ασημένια λάμψη των πιο τρυφερών δέντρων του κόσμου να ξύπνησε την τρυφερότητα στην

καρδιά του Φαλμεράγιερ, έσφιξε το χέρι του πιο γερά γύρω από τον ώμο της γυναίκας, ένιωσε μέσα από το τραχύ, μουσκεμένο ύφασμα του παλτού την εύθραυστη ζεστασιά του κορμιού, για λίγο του φάνηκε ότι η γυναίκα έγερνε πάνω του, μάλιστα ότι σφιγγόταν στην αγκαλιά του, και όμως μια φευγαλέα στιγμή αργότερα υπήρχε πάλι αρκετή απόσταση ανάμεσα στα κορμιά τους. Το χέρι του άφησε τους ώμους της, προχώρησε ψηλαφιστά ψηλά στα βρεγμένα μαλλιά της, τη χάιδεψε πάνω από το βρεγμένο της αυτί, άγγιξε το υγρό της πρόσωπο. Και την επόμενη στιγμή κοντοστάθηκαν ταυτόχρονα και οι δυο, στράφηκαν ο ένας προς τον άλλο, αγκαλιάστηκαν, το πανωφόρι έπεσε από τους ώμους της και έπεσε καταγής νεκρό και βαρύ – και έτσι, μες στη βροχή και στη νύχτα, ήρθαν πρόσωπο με πρόσωπο, στόμα με στόμα και φιλήθηκαν για πολλή ώρα.

10

Κάποια φορά ο υπολοχαγός Φαλμεράγιερ ήταν να μετατεθεί στη Σμερίνκα, αλλά κατόρθωσε με πολύ κόπο να μείνει. Ήταν απόλυτα αποφασισμένος να μείνει. Κάθε πρωί, κάθε βράδυ ευλογούσε τον πόλεμο και την κατοχή. Τίποτε δεν φοβόταν περισσότερο από μια αιφνιδιαστική ειρήνη. Για εκείνον, ο κόμης Βαλέβσκι ήταν νεκρός από καιρό, είχε πέσει στο μέτωπο ή είχε εκτελεστεί από εξεγερμένους κομμουνιστές στρατιώτες. Μακάρι να κρατούσε για πάντα ο πόλεμος, για πάντα η υπηρεσία του Φαλμεράγιερ σε αυτό το μέρος, σε αυτή τη θέση.

Ποτέ πια να μη γινόταν ειρήνη στη Γη.

Θύμα της ελαφρότητας, λοιπόν, είχε πέσει ο Φαλμεράγιερ, όπως συμβαίνει σε μερικούς όταν το υπέρμετρο πάθος τους τούς τυφλώνει, κλέβει τη σύνεση, παίρνει τα μυαλά. Ένιωθε πως ήταν μόνος πάνω στη Γη, αυτός και το αντικείμενο του έρωτά του. Φυσικά όμως η φοβερή και μπερδεμένη μοίρα του κόσμου εξελισσόταν χωρίς να λογαριάζει τον σταθμάρχη. Ξέσπασε επανάσταση. Ο υπολοχαγός και εραστής Φαλμεράγιερ δεν την περίμενε σε καμιά περίπτωση.

Κι όμως, όπως συμβαίνει συνήθως σε περίπτωση ύψιστου κινδύνου, το σφοδρό χτύπημα του ασυνήθιστου πεπρωμένου όξυνε και τη δική του ναρκωμένη λογική, και με διπλάσια εγρήγορση συνειδητοποίησε μεμιάς ότι έπρεπε να σώσει τη ζωή της γυναίκας που αγαπούσε, τη δική του και προπάντων αυτό που είχαν χτίσει μαζί οι δυο τους. Και επειδή, μες στο χάος το οποίο είχαν προξενήσει τα ξαφνικά γεγονότα, χάρη στον στρατιωτικό βαθμό του και στην ιδιαίτερη υπηρεσία που εκτελούσε, του είχαν

μείνει κάποια, αρκετά προς το παρόν, μέσα που θα τους βοηθούσαν ακόμη και μέσα εξουσίας, προσπάθησε να τα αξιοποιήσει γρήγορα· και έτσι μέσα στις πρώτες λίγες μέρες που χρειάστηκαν για να διαλυθεί ο αυστριακός στρατός, να αποχωρήσει ο γερμανικός από την Ουκρανία, να αρχίσει η επέλαση των Κόκκινων Ρώσων και οι πρόσφατα εξεγερμένοι χωρικοί να προελάσουν καίγοντας και λεηλατώντας τα κτήματα των μέχρι τότε αφεντικών τους, κατάφερε να θέσει στη διάθεση της κόμισσας Βαλέβσκα δύο καλά θωρακισμένα οχήματα, πέντε έξι αφοσιωμένους άνδρες με όπλα και πυρομαχικά και τρόφιμα για περίπου μία εβδομάδα.

Ένα βράδυ –η κόμισσα συνέχιζε να αρνείται να εγκαταλείψει το κτήμα της– εμφανίστηκε ο Φαλμεράγιερ με τα οχήματα και τους στρατιώτες του και ανάγκασε την αγαπημένη του με σκληρά λόγια και καταφεύγοντας σχεδόν σε σωματική βία να φέρει τα κοσμήματα που είχε θάψει στον κήπο και να ετοιμαστεί για να φύγουν. Αυτό κράτησε μία ολόκληρη νύχτα. Όταν άρχισε να χαράζει το θαμπό και υγρό πρωινό στα τέλη του φθινοπώρου, ήταν έτοιμοι, και μπορούσαν να πάρουν τον δρόμο της φυγής. Στο πιο ευρύχωρο όχημα που ήταν σκεπασμένο με κανναβάτσο βρίσκονταν οι στρατιώτες. Ένας στρατιωτικός οδηγός καθόταν στο τιμόνι του αυτοκινήτου με το προσωπικό, το οποίο ακολουθούσε το πρώτο, όπου κάθονταν η κόμισσα και ο Φαλμεράγιερ. Είχαν αποφασίσει να μη κατευθυνθούν προς τα δυτικά, όπως έκαναν όλοι τότε, αλλά προς τα νότια. Μπορούσε με βεβαιότητα να υποθέσει κανείς ότι όλοι οι δρόμοι της χώρας οι οποίοι οδηγούσαν προς τα δυτικά θα ήταν μπλοκαρισμένοι από στρατεύματα που οπισθοχωρούσαν. Και ποιος ξέρει τι άλλο θα τους περίμενε στα σύνορα των νεοσύστατων δυτικών κρατών! Εξάλλου ήταν πιθανόν –και όπως αποδείχτηκε αργότερα ήταν μάλιστα πραγματικότητα– να είχαν ξεσπάσει νέοι πόλεμοι στα δυτικά σύνορα της ρωσικής αυτοκρατορίας. Άλλωστε, είχε η κόμισσα Βαλέβσκα πλούσιους και ισχυρούς συγγενείς στην Κριμαία και στον Καύκασο. Όπως και να ’χει, ακόμη και κάτω από αυτές τις αντίξοες συνθήκες μπορούσε να περιμένει κανείς βοήθεια από αυτούς αν τη χρειαζόταν. Και το πιο σημαντικό: μια σοφή διαίσθηση είπε στους δύο εραστές ότι σε μια εποχή όπου επικρατούσε πραγματικό χάος σε ολόκληρο τον κόσμο, η ελευθερία βρισκόταν μονάχα στην αθάνατη θάλασσα. Το πρώτο τους μέλημα ήταν να φτάσουν στη θάλασσα. Υποσχέθηκαν σε καθέναν από τους άνδρες που θα τους συνόδευαν μέχρι τον Καύκασο ένα σεβαστό ποσό σε καθαρό χρυσάφι. Και γεμάτοι αισιοδοξία, αν και ανάστατοι όπως ήταν φυσικό, ξεκίνησαν τον δρόμο τους.

Μιας και ο Φαλμεράγιερ είχε προετοιμάσει τα πάντα πολύ καλά και είχε υπολογίσει από πριν κάθε πιθανό και απίθανο ενδεχόμενο, κατόρθωσαν μέσα σε πολύ μικρό διάστημα –τέσσερις μέρες όλες κι όλες– να φτάσουν στην Τιφλίδα. Εκεί άφησαν τους συνοδούς τους, τους κατέβαλαν τη συμφωνημένη αμοιβή και κράτησαν μονάχα τον οδηγό μέχρι το Μπακού. Πολλοί Ρώσοι ευγενείς και μεσοαστοί είχαν δραπετεύσει και προς τον Νότο και προς την Κριμαία. Ο σταθμάρχης και η κόμισσα απέφυγαν, παρόλο που το είχαν σκοπό, να συναντήσουν συγγενείς, να έρθουν πρόσωπο με πρόσωπο με γνωστούς τους. Αντίθετα ο Φαλμεράγιερ προσπαθούσε να βρει κάποιο πλοίο που θα μπορούσε να μεταφέρει άμεσα τον ίδιο και την αγαπημένη του από το Μπακού στο πιο κοντινό λιμάνι μιας πιο ακίνδυνης χώρας. Και τότε αναγκαστικά έπεφταν πάνω σε άλλες οικογένειες, λιγότερο ή περισσότερο γνωστές των Βαλέβσκι, που ομοίως όπως και ο Φαλμεράγιερ αναζητούσαν πλοίο να σωθούν – και η κόμισσα αναγκαζόταν να δίνει ψεύτικες πληροφορίες για το πρόσωπο του Φαλμεράγιερ καθώς και για τη σχέση της μαζί του. Τελικά αντιλήφθηκαν ότι μόνο από κοινού με τους άλλους θα μπορούσαν να φέρουν εις πέρας το σχέδιο της φυγής. Συνεννοήθηκαν λοιπόν με άλλους οχτώ, που ήθελαν να εγκαταλείψουν τη Ρωσία δια θαλάσσης, βρήκαν τελικά έναν αξιόπιστο καπετάνιο ενός βαποριού που έδειχνε κάπως ετοιμόρροπο και ταξίδεψαν πρώτα στην Κωνσταντινούπολη, απ’ όπου αναχωρούσαν ακόμη ανά τακτά διαστήματα πλοία για την Ιταλία και τη Γαλλία.

Τρεις εβδομάδες αργότερα ο Φαλμεράγιερ έφτασε με την αγαπημένη του γυναίκα στο Μόντε Κάρλο, όπου οι Βαλέβσκι είχαν αγοράσει μια μικρή έπαυλη πριν από τον πόλεμο. Και πλέον ο Φαλμεράγιερ ένιωθε πώς είχε φτάσει στο ζενίθ της ευτυχίας του και της ζωής του. Τον αγαπούσε η πιο ωραία γυναίκα του κόσμου. Πολύ περισσότερο: αγαπούσε την πιο ωραία γυναίκα του κόσμου. Τώρα ήταν συνεχώς δίπλα του, όπως χρόνια ολόκληρα ζούσε μέσα του η εικόνα της. Τώρα ζούσε ο ίδιος μέσα της. Στα μάτια της έβλεπε κάθε στιγμή το δικό του είδωλο, όταν ερχόταν κοντά της – και σχεδόν δεν υπήρχε στιγμή μες στη μέρα που οι δυο τους να μην ήταν πολύ κοντά. Αυτή η γυναίκα, που πριν από λίγο καιρό θα παραήταν ξιπασμένη για να αφουγκραστεί την επιθυμία της καρδιάς της ή των αισθήσεών της, αυτή η γυναίκα ήταν τώρα δίχως σκοπό και δίχως θέληση παραδομένη στο πάθος του Φαλμεράγιερ, ενός σταθμάρχη του αυστριακού Νότιου Σιδηροδρόμου, ήταν το παιδί του, η ερωμένη του, ο κόσμος του. Δεν είχε καμιά επιθυμία η κόμισσα Βαλέβσκα, ούτε και ο Φαλμεράγιερ. Η θύελλα του έρωτα, που είχε αρχίσει να φουντώνει στην καρδιά του

Φαλμεράγιερ από τη μοιραία νύχτα στην οποία είχε συμβεί η καταστροφή στον σταθμό Λ., συνεπήρε τη γυναίκα, τη μετέφερε μακριά, την απομάκρυνε χιλιάδες μίλια από τον τόπο καταγωγής της, από τα έθιμά της, από την πραγματικότητα στην οποία είχε ζήσει. Είχε οδηγηθεί σε μια πεντάξενη χώρα των συναισθημάτων και των σκέψεων. Και εκείνη η χώρα είχε γίνει η πατρίδα της. Όλα όσα συνέβαιναν στον μεγάλο, ταραγμένο κόσμο δεν τους ανησυχούσαν τους δυο τους. Η περιουσία, την οποία είχαν πάρει μαζί τους, τους εξασφάλιζε για πολλά χρόνια χωρίς να χρειάζεται να εργαστούν. Ούτε ανησυχούσαν για το μέλλον. Και όταν πήγαιναν στο καζίνο, το έκαναν από ελαφρότητα. Είχαν την πολυτέλεια να χάσουν χρήματα – και πράγματι έχαναν, δικαιώνοντας θαρρείς την παροιμία που λέει ότι όποιος χάνει στα χαρτιά κερδίζει στην αγάπη. Χαίρονταν και οι δυο για κάθε ήττα τους, σαν να είχαν ακόμη ανάγκη από την πρόληψη για να είναι σίγουροι για την αγάπη τους. Αλλά, όπως όλοι οι ευτυχισμένοι, είχαν την τάση να βάζουν σε δοκιμασία την ευτυχία τους ώστε, αν αποδεικνυόταν άξια, να τη μεγαλώνουν.

11

Παρόλο που η κόμισσα Βαλέβσκα είχε τον Φαλμεράγιερ της όλο δικό της, δεν ήταν επουδενί σε θέση –κάτι που μονάχα λίγες γυναίκες κατορθώνουν– να αγαπάει για πολύ καιρό χωρίς τον φόβο της απώλειας του αγαπημένου (διότι ο φόβος των γυναικών μήπως χάσουν τον αγαπημένο τους άνδρα είναι πολλές φορές αυτό που φουντώνει το πάθος και την αγάπη τους). Έτσι λοιπόν άρχισε κάποτε, αν και ο Φαλμεράγιερ δεν είχε δώσει ποτέ αφορμή, να απαιτεί από αυτόν να πάρει διαζύγιο από τη γυναίκα του και να παρατήσει τα παιδιά και την υπηρεσία του. Ευθύς ο Άνταμ Φαλμεράγιερ έγραψε στον ξάδερφό του Χάινριχ, ο οποίος κατείχε ανώτερη θέση στο υπουργείο Παιδείας της Βιέννης, ότι είχε εγκαταλείψει τελείως την προηγούμενη ζωή του. Επειδή όμως δεν ήθελε να έρθει στη Βιέννη, ας μεριμνούσε για το διαζύγιο, αν ήταν καταρχήν δυνατό, κάποιος ικανός δικηγόρος.

Μια περίεργη σύμπτωση –αυτό απάντησε ο ξάδερφος Χάινριχ λίγες μέρες αργότερα– έφερε έτσι τα πράγματα ώστε ο Φαλμεράγιερ να βρίσκεται στον κατάλογο των αγνοουμένων εδώ και περισσότερα από δύο χρόνια. Μιας και ποτέ δεν είχε δώσει σημεία ζωής, η γυναίκα του και οι λιγοστοί συγγενείς του εξ αίματος τον λογάριαζαν ήδη νεκρό. Εδώ και καιρό, έλεγε το γράμμα, διοικούσε νέος σταθμάρχης τον σταθμό Λ. Εδώ και καιρό η κυρία Φαλμεράγιερ με τα δίδυμα έμενε στους γονείς της στο Μπριν. Το καλύτερο θα ήταν να συνέχιζε να σωπαίνει, υπό την προϋπόθεση ότι ο

Φαλμεράγιερ δεν είχε πρόβλημα στις εξωτερικές αντιπροσωπείες της Αυστρίας όσον αφορά το διαβατήριο και καθετί παρόμοιο.

Ο Φαλμεράγιερ ευχαρίστησε τον ξάδερφό του, του υποσχέθηκε ότι θα συνέχιζε να γράφει μόνο σε εκείνον και στο μέλλον, τον παρακάλεσε να δείξει εχεμύθεια και έδειξε την αλληλογραφία στην αγαπημένη του. Εκείνη ησύχασε. Έπαψε να τρέμει για τον Φαλμεράγιερ. Μόνο που κάποια στιγμή, κυριευμένη από το μυστήριο άγχος το οποίο έχει σπείρει η φύση στις ψυχές των τόσο βαθιά ερωτευμένων γυναικών (ποιος ξέρει, ίσως για να διασφαλίσει την ύπαρξη του κόσμου), η κόμισσα Βαλέβσκα ζήτησε ένα παιδί από τον αγαπημένο της – και από εκείνη τη στιγμή που είχε γεννηθεί μέσα της αυτή η επιθυμία, άρχισε να φαντάζεται τα εκπληκτικά χαρακτηριστικά αυτού του παιδιού· κατά κάποιον τρόπο να αφιερώνεται στην ακλόνητη αφοσίωση σε αυτό το παιδί. Έτσι απερίσκεπτη, επιπόλαιη, ενθουσιασμένη καθώς ήταν, έβλεπε το πρότυπο της συνετής, μετρημένης υπεροχής στον αγαπημένο της, του οποίου την απεριόριστη αγάπη είχε γεννήσει εξαρχής η όμορφη, σύμφυτη ελαφρομυαλιά της. Και τίποτε δεν της φαινόταν πιο σημαντικό παρά να φέρει στον κόσμο ένα παιδί, το οποίο θα έσμιγε τα δικά της προσόντα με τα ανυπέρβλητα πλεονεκτήματα του αγαπημένου της άνδρα.

Έμεινε έγκυος. Ο Φαλμεράγιερ, όπως όλοι οι ερωτευμένοι άνδρες που είναι ευγνώμονες στο πεπρωμένο καθώς και στη γυναίκα που βοήθησε να εκπληρωθεί, δεν μπορούσε να κρατηθεί από τη χαρά του. Δεν είχε όρια πια η τρυφερότητά του. Αδιάψευστα επικυρωμένη έβλεπε την προσωπικότητά του και την αγάπη του. Μόλις τώρα ένιωθε την ολοκλήρωση. Η ζωή δεν είχε καν αρχίσει. Το μωρό θα ερχόταν σε έξι μήνες. Μόνο σε έξι μήνες θα άρχιζε η ζωή.

Τώρα πια ο Φαλμεράγιερ είχε γίνει σαράντα πέντε χρονών.

12

Μια μέρα τότε εμφανίστηκε στη βίλα των Βαλέβσκι ένας ξένος, από τον Καύκασο, ονόματι Κίρντσα-Σβίλι, και ανακοίνωσε στην κόμισσα ότι ο κόμης Βαλέβσκι χάρη σε μια ευτυχή συγκυρία και πιθανόν έχοντας σωθεί από μια ιδιαιτέρως ευλογημένη, στο μοναστήρι του Ποκρόσνι ταγμένη εικόνα του Αγίου Προκοπίου, είχε διαφύγει από τα δεινά του πολέμου καθώς και από τους μπολσεβίκους, ήταν καθ’ οδόν για το Μόντε Κάρλο. Θα έφτανε σε περίπου δεκατέσσερις μέρες. Αυτός, ο αγγελιοφόρος, πρώην

Αταμάνος Κίρντζα-Σβίλι, ήταν καθ' οδόν για το Βελιγράδι, κατ' εντολή της τσαρικής αντεπανάστασης. Είχε εκτελέσει πλέον την εντολή. Θα έφευγε.

Η κόμισσα Βαλέβσκα σύστησε στον ξένο τον Φαλμεράγιερ ως τον πιστό οικονόμο του σπιτιού. Όσο βρισκόταν εκεί ο Καυκάσιος, ο Φαλμεράγιερ ήταν σιωπηλός. Κατευόδωσε για λίγα μέτρα τον επισκέπτη. Όταν επέστρεψε, αισθάνθηκε για πρώτη φορά στη ζωή του μια δυνατή, ξαφνική σουβλιά στο στήθος.

Η αγαπημένη του καθόταν στο παράθυρο και διάβαζε.

«Δεν γίνεται να τον υποδεχτείς!» είπε ο Φαλμεράγιερ. «Να το σκάσουμε!»

«Θα του πω όλη την αλήθεια», απάντησε εκείνη. «Θα περιμένουμε!»

«Περιμένεις το παιδί μου!» είπε ο Φαλμεράγιερ. «Στρυφνή κατάσταση.»

«Θα μείνεις εδώ, μέχρι να έρθει! Τον ξέρω! Θα τα καταλάβει όλα!» είπε η γυναίκα.

Από τη στιγμή εκείνη δεν ξαναμίλησαν για τον κόμη Βαλέβσκι. Περίμεναν.

Περίμεναν μέχρι που μια μέρα ήρθε ένα τηλεγράφημά του. Έφτασε ένα βράδυ. Πήγαν και οι δύο στον σταθμό να τον παραλάβουν.

Δυο ελεγκτές τον σήκωσαν και τον έβγαλαν από το βαγόνι, ένας αχθοφόρος έφερε ένα αναπηρικό καροτσάκι. Τον κάθισαν στο καροτσάκι. Εκείνος τέντωσε τον λαιμό και έτεινε το κίτρινο, κοκαλιάρικο πρόσωπο στη γυναίκα του, εκείνη έσκυψε από πάνω του και τον φίλησε. Με μακριά, μελανιασμένα από το κρύο, άκαμπτα χέρια προσπαθούσε, μάταια ξανά και ξανά, να τραβήξει δυο καφετιές κουβέρτες πάνω από τα πόδια του. Ο Φαλμεράγιερ τον βοήθησε.

Ο Φαλμεράγιερ κοίταξε το πρόσωπο του κόμη, μια μακρουλή, κίτρινη, οστέινη όψη, με έντονη μύτη, ανοιχτόχρωμα μάτια, λεπτά χείλη, μαύρο μουστάκι από πάνω. Κύλησαν τον κόμη κατά μήκος της πλατφόρμας όπως μια από τις πολλές αποσκευές. Η γυναίκα του περπατούσε πίσω από το αμαξίδιο. Ο Φαλμεράγιερ μπροστά.

Χρειάστηκε να τον σηκώσουν –ο Φαλμεράγιερ και ο οδηγός– για να τον βάλουν στο αυτοκίνητο. Ύστερα, το αναπηρικό καρότσι φορτώθηκε στην οροφή του αυτοκινήτου.

Χρειάστηκε να τον μεταφέρουν μες στην έπαυλη. Ο Φαλμεράγιερ κρατούσε το κεφάλι και τους ώμους, ο υπηρέτης τα πόδια.

«Πεινάω», είπε ο κόμης Βαλέβσκι.

Όταν έστρωσαν το τραπέζι, φάνηκε ότι ο Βαλέβσκι δεν ήταν σε θέση να φάει μόνος του. Έπρεπε να τον ταΐσει η γυναίκα του. Και όταν, μετά από ένα φριχτά βουβό δείπνο, πλησίασε η ώρα του ύπνου, ο κόμης είπε: «Νυστάζω. Ξαπλώστε με στο κρεβάτι.»

Η κόμισσα Βαλέβσκα, ο υπηρέτης και ο Φαλμεράγιερ μετέφεραν τον κόμη στο δωμάτιό του στον πρώτο όροφο, όπου είχαν ετοιμάσει ένα κρεβάτι.

«Καληνύχτα!» είπε ο Φαλμεράγιερ. Πρόλαβε να δει την αγαπημένη του να φτιάχνει τα μαξιλάρια και να κάθεται στην άκρη του κρεβατιού.

13

Κατόπιν ο Φαλμεράγιερ έφυγε· δεν άκουσε ποτέ ξανά κανείς κάτι γι' αυτόν.

7.2. Ο θρίαμβος της ομορφιάς

1

Έχω σε μεγάλη εκτίμηση τις γνώσεις του παλιού μου φίλου δόκτορα Σκόβρονεκ για την ανθρώπινη φύση. Εδώ και περισσότερα από είκοσι πέντε χρόνια εργάζεται ως γιατρός σε μια φημισμένη λουτρόπολη για γυναίκες, όπου λέγεται ότι οι θαυματουργές πηγές θεραπεύουν τις παθήσεις της μήτρας, τη στειρότητα και την υστερία. Τουλάχιστον αυτό διαβεβαιώνει ο φίλος μου, ο δόκτωρ Σκόβρονεκ. Και πάντως μιλάει σχεδόν με την ίδια σιγουριά για τη θαυμαστή, αν και πιο εύκολα εξηγήσιμη, επίδραση που συνηθίζει να ασκεί κάθε σεζόν ένας σημαντικός αριθμός νεαρών, εύρωστων και ερωτύλων ανδρών στις ασθενείς της λουτρόπολης, που έχουν ανάγκη από παρηγοριά. Συνεπείς σαν κάποια αποδημητικά πουλιά καταφθάνουν λοιπόν οι νεαροί άνδρες σε αυτή τη λουτρόπολη με την «έναρξη της σεζόν» και συναγωνίζονται τη θεραπευτική δύναμη των περίφημων ιαματικών πηγών. Ο φίλος μου, ο δόκτωρ Σκόβρονεκ, είχε πάντως την ευκαιρία μέσα σε ένα τέταρτο του αιώνα να μάθει τις σωματικές και ψυχικές ασθένειες των γυναικών. Αν υποθέσουμε ότι παρακολουθούσε μόλις τριάντα κυρίες ανά σεζόν, τότε μετά από μια εικοσιπενταετία θα είχε γνωρίσει ενδελεχώς τουλάχιστον επτακόσιες πενήντα γυναίκες. Πιστεύω, λοιπόν, ότι με το δίκιο μου έχω σε μεγάλη εκτίμηση τις γνώσεις του φίλου μου για τον κόσμο.

Κατά συνέπεια, συνηθίζω να στέλνω στον δόκτορα Σκόβρονεκ και όλους τους συζύγους που μου μιλούν για τις αληθινές ή φανταστικές αρρώστιες των γυναικών τους. Αντιμετωπίζει ως ασθενείς τους άνδρες, που συνήθως υποφέρουν από τις γυναίκες τους περισσότερο απ’ ό,τι οι γυναίκες από τις αρρώστιες τους – και με το δίκιο του. Πράγματι, θεωρώ τον φίλο μου, τον γιατρό, μάλλον ως γιατρό για συζύγους παρά ως γυναικολόγο – αν και ο ίδιος δεν θέλει ούτε να το ακούει αυτό και ισχυρίζεται ότι βλάπτει τη φήμη του. Αλλά εγώ τον ξέρω. Και γνωρίζω ότι πίσω από ένα είδος συγκαταβατικής καλοσύνης, με την οποία εξετάζει εξονυχιστικά τις άρρωστες γυναίκες, κρύβεται η έγνοια του για τους συζύγους των ασθενών. Όποιος έχει εξετάσει τόσες γυναίκες δεν μπορεί παρά να αισθάνεται εν τέλει βαθιά αλληλεγγύη για τους άνδρες.

Μια μέρα, λοιπόν, συμβούλευσα έναν γνωστό μου, τον μηχανικό Μ., να επισκεφτεί τον δόκτορα Σκόβρονεκ· πρώτα μόνος, χωρίς την άρρωστη γυναίκα, για την οποία μου είχε μιλήσει ο μηχανικός με κάθε λεπτομέρεια. Ο μηχανικός ήταν ένας νέος

άνδρας, μόλις δύο χρόνια παντρεμένος, χωρίς παιδιά. Μετά από έναν χρόνο ευτυχισμένου γάμου –ή ό,τι τέλος πάντων θεωρούμε ως τέτοιον– η γυναίκα είχε αρχίσει να παραπονιέται για πόνους στο κεφάλι, στην πλάτη, στην κοιλιά, στον λαιμό, στη μύτη, στα μάτια, στα πόδια. Δεν είναι σωστό να γενικεύει κανείς, αλλά από την εμπειρία μου έχω μάθει ότι οι μηχανικοί –και ιδίως οι μηχανικοί που ασχολούνται με την κατασκευή γεφυρών, τέτοιος ήταν και ο γνωστός μου– δεν έχουν ιδέα για την ιδιοσυγκρασία των γυναικών. Ίσως υπάρχουν εξαιρέσεις. Όμως ο μηχανικός κατασκευής γεφυρών που αναφέρω εδώ είχε καταληφθεί πέρα ως πέρα από τον πανικό που κυριεύει κάθε σωστό άνδρα, όταν βλέπει μια γυναίκα να υποφέρει ή και απλώς να κλαίει. (Είναι ο πανικός του υγιούς μπροστά στον άρρωστο, του δυνατού μπροστά στην αδυναμία. Δεν υπάρχει τίποτε χειρότερο από το μείγμα αγάπης, συμπόνιας και φόβου γι' αυτό που αγαπάς και συμπονάς. Μια υγιής Ξανθίππη*[2] είναι καλύτερη και πιο υποφερτή από μια φιλάσθενη Ιουλιέττα*[3].) Κι έτσι συμβούλευσα τον μηχανικό να πάει να βρει τον δόκτορα Σκόβρονεκ. Στη συνάντησή του με τον γιατρό ήμουν κι εγώ παρών – κατόπιν ρητής επιθυμίας του μηχανικού και πάρα τη θέλησή μου. Ένιωθα σαν να βρισκόμουν στη θέση κάποιου που, πίσω από τον λεπτό τοίχο ενός δωματίου ξενοδοχείου, ακούει τον ένοικο του διπλανού δωματίου να μιλάει για ανάρμοστα προσωπικά θέματα – και αδυνατεί να το αποφύγει. Προσπάθησα να απασχολήσω τη σκέψη μου με άλλα πράγματα. Ζήτησα να μου φέρουν εφημερίδες. Μόνο που η επαγγελματική περιέργεια του συγγραφέα νίκησε τις προσωπικές προσπάθειες για διακριτικότητα και άκουσα, χωρίς να το θέλω, με το αυτί του επαγγελματία, ας πούμε, όλα όσα δεν μπορούν να ειπωθούν τούτη τη στιγμή και σε τούτη την περίσταση. Ο δόκτωρ Σκόβρονεκ έμενε σιωπηλός. Άκουγε μόνο. Τελικά άφησε τον μηχανικό να φύγει προτρέποντάς τον να στείλει τη γυναίκα του στο ιατρείο.

Ο μηχανικός έφυγε. Και αφού δεν καταλάβαινα τη σιωπή του φίλου μου, άρχισα να ανησυχώ ο ίδιος για τη γυναίκα του μηχανικού και ρώτησα:

«Για πείτε μου, είναι τόσο άσχημα τα πράγματα για τη γυναίκα; Γιατί μείνατε σιωπηλός;» «Ούτε άσχημα ούτε καλά!» αποκρίθηκε ο γιατρός. «Απλώς είναι συνηθισμένα. Κι αν δεν είχα ζήσει μια αλλόκοτη ιστορία πριν από κάποιο καιρό, πράγματι δεν θα έμενα τόσο σιωπηλός. Αλλά από τότε που γνωρίζω αυτή την αλλόκοτη ιστορία, έπαψα να λυπάμαι τους άντρες των άρρωστων γυναικών. Οι ανίατοι δεν θεραπεύονται πια. Δεν μπορείς να σώσεις αυτόν που θέλει να

αυτοκτονήσει. Αγιάτρευτοι αυτόχειρες είναι οι άντρες ορισμένων άρρωστων γυναικών. Και για να με πιστέψετε, θέλω να σας διηγηθώ αυτή την ιστορία. Μια μέρα μπορείτε να τη γράψετε».

Και ο δόκτωρ Σκόβρονεκ άρχισε την αφήγηση:

2

«Πριν από πολλά χρόνια, τότε ήμουν ακόμη ένας άσημος γενικός γιατρός*[4] σε μια κωμόπολη, ήρθε μια μέρα στο ιατρείο μου ένας νεαρός άνδρας. Λοιπόν, εκείνη την εποχή δεν είχα πολλούς ασθενείς. Υπήρχαν μέρες που πατούσε ψυχή στο ιατρείο. Καθόμουν εκεί, περίμενα και διάβαζα αστυνομικά μυθιστορήματα. Ίσως θα έπρεπε να διαβάζω ιατρικά βιβλία, αλλά, πώς να το κάνουμε, ο σεβασμός μου για τις φυσικές επιστήμες και τις γνώσεις των ξακουστών συναδέρφων μου ήταν πάντα μικρότερος από το ενδιαφέρον μου για τους εγκληματίες και την αστυνομία. Καταλαβαίνετε ότι ένας γιατρός που δεν έχει πολλή δουλειά συναρπάζεται σφόδρα από έναν ακριβοθώρητο ασθενή. Παρ' όλα αυτά, τον άφησα να περιμένει στην αίθουσα αναμονής, όπως κάνει μάλλον κάθε γιατρός που έχει αναδουλειές. Μόνο μετά από μερικά λεπτά, άφησα τον νεαρό άνδρα να περάσει· και πιστέψτε με, εκείνα τα λιγοστά λεπτά ένιωθα μεγαλύτερη ανυπομονησία από εκείνον. Η ανυπομονησία είναι, όπως γνωρίζετε, μια επικίνδυνη αρρώστια, μερικές φορές μάλιστα οδηγεί στην αυτοκτονία και στον θάνατο. Συγκρατήθηκα, λοιπόν. Και απόλαυσα με ακόμη πιο άγρια χαρά τη στιγμή που είδα τελικά τον άνδρα να μπαίνει μέσα. Φυσικά άρχισα μηχανικά να αναζητώ τόσο σημάδια μιας εξωτερικά εμφανούς ασθένειας στο παρουσιαστικό και στην όψη του όσο και σημάδια μιας ενδεχόμενης ευμάρειας στον ρουχισμό του. Με μια ματιά στον ασθενή ευθύς καθησύχασα. Προφανώς δεν ανήκε απλώς στην καλή τάξη, αλλά σε πολύ υψηλή τάξη – ούτε είχε κάποια επικίνδυνη ασθένεια, που πιθανόν θα με ανάγκαζε να τον παραπέμψω σε κάποια ιατρική αυθεντία. Ήταν υγιής, ψηλός, μυώδης, όμορφος, με μελαχρινό δέρμα, είχε λεπτό, συμπαθητικό πρόσωπο, ανοιχτόχρωμα μάτια, ντελικάτο αυχένα, καλοσχηματισμένο μέτωπο, δυνατά, μακριά χέρια, είχε αυτοπεποίθηση και συστολή συνάμα, ήταν δηλαδή αυτό που αποκαλούμε «άνθρωπος καλής ποιότητας». Υπέθεσα ότι ήταν υπάλληλος σε υπουργείο, ότι είχε σωστούς γονείς και μέτριες ικανότητες και πιθανόν υπέφερε από κάποια από εκείνες τις παθήσεις που στην κοινωνία αποκαλούμε "ευγενείς".

Δεν είχα πέσει πολύ έξω. Ήταν ένας νέος διπλωμάτης, που του είχε ανατεθεί η πρεσβεία μας στην Αγγλία, γιος ενός γνωστού ιδιοκτήτη εργοστασίου πυρομαχικών, άρα πιο πλούσιος απ' όσο είχα νομίσει, και η ασθένειά του ήταν πράγματι "ευγενής". Σε μένα είχε έρθει κατά τύχη. Δεν ήθελε να συμβουλευτεί τον οικογενειακό γιατρό. Άνοιξε λοιπόν τον ιατρικό τηλεφωνικό κατάλογο, άγγιξε με το μολύβι ένα όνομα – ήταν το δικό μου– και με επισκέφθηκε δίχως καθυστέρηση. Τον κούραρα με μεράκι και προσοχή. Τον συμπαθούσα. Του αφηγούμουν ευτράπελες ιστορίες. Όταν θεραπεύτηκε, μου ομολόγησε ότι σχεδόν λυπόταν που δεν είχε και κάποια άλλη, ακίνδυνη αρρώστια όσο διαρκούσε η άδειά του. Τον εξέτασα, δυστυχώς ήταν υγιέστατος. Τον ρώτησα αν είχε τουλάχιστον κάποιο πάθος. "Όχι", είπε, "κανένα, εκτός από τη μουσική". Όπως γνωρίζετε, η μουσική είναι και δικό μου πάθος. Και με δυο λόγια, η μουσική πρώτα μας ένωσε και αργότερα μας έκανε φίλους.»

Σε αυτό το σημείο ο δόκτωρ Σκόβρονεκ έκανε παύση. Μετά είπε: «Μείναμε καλοί φίλοι μέχρι τον θάνατό του.» «Δηλαδή πέθανε νέος; Και μάλλον ξαφνικά;» «Νέος και αργά αργά και από την πιο επικίνδυνη και συνηθισμένη ασθένεια: Πέθανε δηλαδή λόγω μιας γυναίκας, και μάλιστα της δικής του…»

3

«Η φιλία μας δεν έπαψε να υπάρχει ούτε όταν έληξε η άδειά του και εκείνος έφυγε πάλι για το Λονδίνο. Απεναντίας, η απόσταση δυνάμωσε τη φιλία μας. Ανταλλάσσαμε γράμματα σχεδόν κάθε εβδομάδα. Το ιατρείο μου πήγαινε χάλια· πολλές φορές περίμενα ώρες ολόκληρες για έναν ασθενή και διάβαζα τα αστυνομικά μου. Μια μέρα μού έγραψε να πάω για λίγες εβδομάδες στην Αγγλία, φιλοξενούμενος του.

Πήγα στο Λονδίνο. Δεν καταλάβαινα λέξη αγγλικά, ήμουν λοιπόν αναγκασμένος να ζητάω τη βοήθεια του φίλου μου σε κάθε μου βήμα. Μπορείτε να αναγνωρίζετε πάντα έναν άνθρωπο "καλής ποιότητας", όπως λέγεται, από το γεγονός ότι σας είναι αδύνατο να αισθανθείτε, πόσο μάλλον να εκφράσετε, ευγνωμοσύνη για τη μικρή ή μεγάλη βοήθεια που παρέχει. Δεν θα έρθετε ποτέ ή σχεδόν ποτέ στη θέση να πείτε "Ευχαριστώ πολύ!" σε έναν αληθινό κύριο. Ξέρει μάλιστα να φέρνει τα πράγματα έτσι, ώστε να νομίζουμε πάντα ότι οι μικρές εξυπηρετήσεις και οι χάρες που κάνει ωφελούν τον ίδιο και ότι η ανημποριά μας είναι προς όφελός του στην πραγματικότητα. Έτσι συνέβαινε και με τον φίλο μου. Ποτέ στη ζωή μου δεν είδα πιο ευγενή οικοδεσπότη. Η συμπεριφορά του ήταν τόσο διακριτική, ε που κάποιες φορές

σχεδόν ένιωθα ότι αισθανόταν κάποιου είδους τύψεις απέναντί μου. Με έκανε, μάλιστα, να ντρέπομαι. Σκεφτόμουν ότι από ανόητη, επαγγελματική ματαιοδοξία τον είχα αφήσει να κάθεται στην αίθουσα αναμονής, όταν είχε έρθει την πρώτη φορά στο ιατρείο μου, και μια μέρα του ομολόγησα ότι τον είχα αφήσει χωρίς λόγο να περιμένει. Δεν με κατάλαβε καθόλου, ή έκανε πως τάχα δεν με κατάλαβε. "Πιθανόν", είπε, θυμάμαι ακριβώς τα λόγια του, "είχατε τελικά κάποια δουλειά, ούτε ο ίδιος δεν θυμόσαστε πια. Εξάλλου και μένα μου συμβαίνει να αφήνω τους άλλους να περιμένουν, ενώ δεν έχω να κάνω καμία απολύτως ασχολία. Έχω την ανάγκη να συγκεντρώνομαι προτού υποδεχτώ κάποιον άγνωστο. Αυτό είναι πέρα για πέρα ευνόητο".

Αν παλιότερα θεωρούσα μέτριες τις ικανότητές του, με το πέρασμα του χρόνου πείστηκα ότι η μετριότητά του, που σχεδόν την τόνιζε, δεν ήταν παρά μόνο μια ευγενής ταπεινότητα, όπως απαντάται συχνά σε ανθρώπους καλής ποιότητας. Δεν είχε την παραμικρή φιλοδοξία. Μου έδινε πολλές φορές τη δυνατότητα να πάρω μια ιδέα από την επαγγελματική δραστηριότητά του. Και συνειδητοποιούσα ξανά και ξανά ότι ήταν τεράστια αλλά αυτονόητη η προσπάθειά του να μην ξεχωρίζει από τους άλλους, τους συναδέλφους του. Ήταν το αντίθετο του φιλόδοξου διπλωμάτη. Προφανώς ήξερε όλες τις ανοησίες των συναδέλφων του, αλλά προσπαθούσε να μη δείχνει πολύ πιο έξυπνος απ' όσο ήταν εκείνοι. Φιλόδοξος είναι ο πληβείος. Ο πραγματικά ευγενής άνθρωπος είναι ανώνυμος. Υπάρχει μια δύναμη στην εγγενή ευγένεια η οποία είναι μεγαλύτερη από την ακτινοβολία της δόξας, τη λάμψη της επιτυχίας, την εξουσία του νικητή. Η φιλοδοξία, όπως αναφέρθηκε, είναι χαρακτηριστικό του πληβείου. Δεν έχει χρόνο. Ανυπομονεί να κερδίσει τιμή, εξουσία, κύρος, δόξα. Ο ευγενής άνθρωπος, όμως, έχει χρόνο να περιμένει, ακόμη μάλιστα και να μένει πίσω.

Τέτοιος ήταν λοιπόν ο φίλος μου. Παρότι μεγαλύτερος από εκείνον, άρχισα να νιώθω ένα είδος δέους απέναντί του. Τον αγαπούσα και τον θαύμαζα. Μία εβδομάδα πριν από την αναχώρησή μου, μου ομολόγησε ότι ήταν ερωτευμένος. Εντάξει, λογικό είναι να ερωτεύεται ένας νεαρός άνδρας. Εγώ ο ίδιος, που τότε δεν ήμουν ακόμη ο "ψημένος" γυναικολόγος που είμαι σήμερα, όπως ξέρετε, είχα ερωτευτεί ήδη αρκετές φορές. Αλλά μιας που επρόκειτο για τον φίλο μου, τρόμαξα. Διότι αισθανόμουν ότι αυτός ο ευγενής άνθρωπος θα πρέπει να είχε παραδοθεί ανίσχυρος σε ένα βαθύ συναίσθημα και πως ήταν στη φύση του να προσδίδει τα πιο εξαίσια χαρακτηριστικά,

τα οποία είχε ο ίδιος, στο πρόσωπο που νόμιζε ότι αγαπάει. Αν ο έρωτας, όπως λέει η παροιμία, τυφλώνει τους κοινούς ανθρώπους, πόσο μάλλον τους ξεχωριστούς και τους ευγενείς!

Γι' αυτό και τρόμαξα. Και είπα στον φίλο μου ότι επιθυμούσα να γνωρίσω την αγαπημένη του.

«Κι εσείς θα ερωτευτείτε», απάντησε – με την αφέλεια εκείνων που αγαπούν και πιστεύουν ότι το αντικείμενο του έρωτά τους είναι ακαταμάχητο.

Καλώς! – Συναντηθήκαμε λοιπόν κι οι τρεις μας ένα βράδυ.

Ήταν μια νεαρή γυναίκα της λεγόμενης καλής κοινωνίας. Όμορφη, ασφαλώς! Μια ξανθιά κόρη με καταγάλανα μάτια, γερά δόντια, ένα μάλλον κάπως πολύ μακρύ και βαρετό σαγόνι και εξαιρετικά ωραίο κορμί. Ασφαλώς είχε «τρόπους» –που λέει ο λόγος– καθώς ήταν από καλή οικογένεια. Ασφαλώς ήταν και εκείνη ερωτευμένη με τον φίλο μου – άλλωστε, γιατί όχι; Ερωτευμένη έτσι όπως ερωτεύονται μονάχα τα κορίτσια καλών οικογενειών, για τα οποία ο έρωτας για έναν νεαρό άνδρα της υψηλής κοινωνίας είναι κάτι σαν αμαρτία δίχως κίνδυνο, πάθος δίχως καταδικαστέες ή ασυγχώρητες συνέπειες. Οι νεαρές κοπέλες του είδους αυτού δεν πεινούν· είναι μονάχα λιχούδες. Η πείνα, που πρέπει να χορταίνουμε, φέρνει ενδεχομένως τρομερές τιμωρίες. Αλλά η όρεξη για λιχουδιές, την οποία ικανοποιούμε, δεν προκαλεί κακό, μονάχα ηδονή και χαρίζει την ικανοποίηση ότι κινδυνεύσαμε λιγάκι. Είναι η διαφορά ανάμεσα στην επίσκεψη που κάνουμε, για παράδειγμα, σε ένα θηριοτροφείο και στον πειρασμό να μπούμε στο κλουβί με τα λιοντάρια. Όλα αυτά δεν τα ήξερε φυσικά ο φίλος μου. Αυτός πίστευε ότι το γεγονός πως μια θυγατέρα καλής οικογένειας από την Αγγλία τον φιλούσε στα κρυφά ήταν επαρκής απόδειξη της βαθιάς αγάπης της γι' αυτόν. Ένιωθε λες και η κοπέλα είχε διανύσει χιλιάδες μίλια μέσα από τους κινδύνους κάποιας ερήμου, μόνο για να του δώσει ένα φιλί. Την έβρισκε γενναία, παράτολμη, με αυταπάρνηση και επιπλέον πολύ έξυπνη.

Κι όμως, ήταν πολύ ανόητη! Και συνεχίζει να είναι μέχρι σήμερα. Τον οδήγησε στον τάφο. Γέρασε και ασχήμυνε αρκετά, αλλά παραμένει ανόητη! Όσο άδικη είναι η φύση, που με μοχθηρία τυφλώνει τους άνδρες όταν ερωτεύονται, τόσο ισοφαρίζει αυτή την αδικία σβήνοντας αρκετά νωρίς τη λάμψη των γυναικών, η οποία κάποτε θάμπωσε τους άνδρες, και αναγκάζοντας τις ηλικιωμένες κυρίες με το πέρασμα του χρόνου να χρησιμοποιούν την αμφίβολη βοήθεια των κομμωτών, των μασέρ και των

χειρουργών για να αποκτήσουν πάλι μια λίγο πολύ αποδεκτή μορφή τα πεσμένα στήθη, οι κοιλιές, τα μάγουλα και τα μπούτια. Κάτι σαν βελτιωμένες γύψινες φιγούρες πεθαίνουν οι άλλοτε όμορφες γυναίκες. Αλλά οι άνδρες που ήταν αρκετά σοφοί ώστε να μην πεθάνουν εξαιτίας τους βραβεύονται από τη φύση: Φορώντας το τρόπαιο των γηρατειών και το εξίσου σημαντικό τρόπαιο της εξασθένησης καταλήγουν στην αγκαλιά του Θεού.

4

Στους κύκλους της καλής κοινωνίας συνήθως ο γάμος ακολουθεί τον αρραβώνα όπως την αστραπή η βροντή. Ο φίλος μου παντρεύτηκε λίγο καιρό αφότου τον είχα αφήσει, και πήγε ταξίδι του μέλιτος. Στην επιστροφή του πέρασε από την πόλη μας και με επισκέφτηκε μαζί με τη γυναίκα του. Ήταν όμορφοι και οι δύο, πρόσφεραν ένα ευχάριστο θέαμα, έμοιαζαν πλασμένοι ο ένας για τον άλλο. Το βράδυ τούς συνόδευσα σε ένα μαγαζί όπου σύχναζαν αξιωματικοί, ανώτεροι υπάλληλοι, αριστοκράτες και μερικοί κτηματίες. Σε μια πόλη όχι πολύ μεγάλη, στα λεγόμενα καλά μαγαζιά γυρίζει κανείς το κεφάλι να κοιτάξει κάθε πελάτη, πόσο μάλλον ξένους, που δεν γνωρίζει. Αλλά η αίσθηση που προκάλεσε ο φίλος μου όταν κατέφτασε με τη γυναίκα του δεν ήταν συνηθισμένη, αλλά μάλλον ανάλογη με την έκπληξη που συνηθίζει να γεννά σε ανυποψίαστους ανθρώπους ένα ασυνήθιστο φυσικό φαινόμενο. Ήταν σαν παραμύθι. Όλες οι κουβέντες σώπασαν. Οι σερβιτόροι, που πηγαινοέρχονταν όλο ζήλο, κοντοστάθηκαν. Ο σεφ ξέχασε να υποκλιθεί. Ήταν μια ζεστή βραδιά στα τέλη του καλοκαιριού, τα παράθυρα ήταν ανοιχτά και το απαλό αεράκι λίκνιζε τις κοκκινωπές κουρτίνες. Αλλά είχα την εντύπωση ότι ακόμη και αυτές οι κουρτίνες είχαν πάψει να σαλεύουν.

Σαν θεοί έδειχναν οι φίλοι μου. Ο φίλος μου το ένιωσε και βιάστηκε να πάει στο πιο κοντινό ελεύθερο σεπαρέ. Η γυναίκα του όμως δεν έμοιαζε καν να προσέχει την ανάστατη, σχεδόν αμήχανη, θα έλεγε κανείς, σιωπή των άλλων. Κρατούσε ένα φασαμέν, τότε ήταν της μόδας αυτό για κάποιους, είτε είχαν αδύναμη όραση είτε φυσιολογική. Έφερε λοιπόν το φασαμέν στα μάτια, φυσικά μόνο για μια στιγμή, για ένα κλάσμα του δευτερολέπτου. Το κατέβασε αμέσως πάλι. Αλλά ο φίλος μου το είχε προσέξει, και πρέπει να τον τάραξε αυτό, όπως και μένα. Διότι άγγιξε αθέλητα το μπράτσο της γυναίκας του – ήταν μια τρυφερή και γλυκιά επίπληξη.

Καθώς καθόμασταν στο σεπαρέ, η γυναίκα του φίλου μου σήκωσε μερικές φορές ακόμη το φασαμέν στα μάτια. Είμαι βέβαιος ότι δεν είχε το παραμικρό ενδιαφέρον

για όλα όσα συνέβαιναν στην αίθουσα. Ίσως παρατηρούσε τον πολυέλαιο μέσα από τα ματογυάλια. Αλλά τον φίλο μου και μένα μας εκνεύριζε αυτός ο τρόπος που έφερνε τα γυαλιά στα μάτια της. Είναι μια υπεροπτική κίνηση, το φασαμέν ένα αρκετά υπεροπτικό αντικείμενο, και ακόμη και η πιο ταπεινή γυναίκα που το χρησιμοποιεί μπορεί ενδεχομένως να φανεί πολύ ξιπασμένη. Έχω γνωρίσει γνήσιες αριστοκράτισσες που πράγματι είχαν μυωπία, οι οποίες χρησιμοποιούν το φασαμέν με έναν πολύ ιδιαίτερο, σχεδόν ντροπαλό τρόπο, όμοιο περίπου με τον πολύ ιδιαίτερο τρόπο που σηκώνουν τις φούστες τους. Ε λοιπόν, από τη γυναίκα του φίλου μου δεν έλειπαν οι καλοί τρόποι! Όμως της έλειπε η πραγματική ευγένεια. Αυτή δεν συνίσταται τόσο σε ό,τι κάνει κάποιος, όσο σε ό,τι παραλείπει. Κατά κύριο λόγο όμως συνίσταται στο γεγονός ότι αισθάνεται κανείς τι θα μπορούσε να «σοκάρει» τον άλλο· ότι το αισθάνεται έγκαιρα προτού καν συμβεί. Η γυναίκα του φίλου μου έκανε το αντίθετο. Λες και ήταν ολωσδιόλου μια μικροαστή από το Λονδίνο, χλεύαζε τη μέτρια κομψότητα της πόλης μας, τη χαλαρή στάση των αξιωματικών, τη δουλοπρεπή προθυμία του προσωπικού, τα παλιομοδίτικα καπέλα των κυριών. Ο φίλος μου χαμογελούσε, ερωτευμένος και λυπημένος και ντροπιασμένος συνάμα. Πού και πού προσπαθούσε να μας υπερασπιστεί. Κάποια φορά, θυμάμαι, μίλησε μάλιστα ξεκάθαρα και είπε πάνω κάτω: «Αχ, Γκουέντολιν! Έχεις μια κοφτερή γλωσσίτσα. Αν συνεχίσει να φλυαρεί έτσι, θα πρέπει να τη δείξεις στον γιατρό! Έτσι δεν είναι, γιατρέ;» Και επειδή συνειδητοποίησε ότι το αστείο του δεν ήταν καθόλου πετυχημένο, συνέχισε με σοβαρό ύφος: «Η παραμονή εδώ δεν αρέσει στη γυναίκα μου. Θα φύγουμε αύριο το βράδυ.»

Για να μην καταλάβει ο φίλος μου ότι είχα βρει μέτριο το αστείο του, προσπάθησα ας πούμε να εφαρμόσω αυτό που σκεφτόταν να κάνει και είπα: «Δείξτε γρήγορα τη γλώσσα στον θείο γιατρό!» Εκείνη μού έβγαλε μεμιάς τη στενή, σχεδόν κρεμεζιά γλωσσίτσα της, και πιστέψτε με, είναι το επάγγελμά μου, δυστυχώς έχει χρειαστεί να δω πολλές χιλιάδες γυναικείες γλώσσες. Τώρα, στη θέα αυτής της γλωσσίτσας είχα την ίσως υπερβολικά πρωτόγονη αλλά πολύ σίγουρη αίσθηση: φίδι. Το επόμενο πρωινό ήρθε να με δει ο φίλος μου. «Θα φύγουμε απόψε», είπε. «Ήρθα να σας αποχαιρετήσω.» «Δεν θα ξαναδώ την όμορφη γυναίκα σας;» «Ελάτε το βράδυ στο τρένο, αν θέλετε. Εγώ ήρθα εδώ για να σας αποχαιρετήσω, ας πούμε, χωριστά».

Πρόσεξα ότι δεν ήταν πολύ χαρούμενος. Του πρότεινα να πάμε έναν περίπατο. Ξέρω ότι, όταν περπατάει κανείς, μιλάει πιο εύκολα για εμπιστευτικά πράγματα παρά

όταν κάθεται. Τι να γίνει, δεν μιλάει κανείς όταν βρίσκεται πρόσωπο με πρόσωπο με τον άλλο. Τόσο ο ομιλητής όσο και ο ακροατής κοιτάζουν και οι δύο χαμηλά. Μερικές φορές ένας πολύβουος δρόμος απελευθερώνει το ανθρώπινο στήθος όπως και το οινόπνευμα ή, αν θέλετε, και όπως εκείνη η ήσυχη γωνιά στην εκκλησία όπου βρίσκεται συνήθως το εξομολογητήριο. Πήγαμε λοιπόν βόλτα. Και τότε μου διηγήθηκε ότι ήδη στο ταξίδι του μέλιτος είχαν υπάρξει κάποιες διαφωνίες ανάμεσα σε αυτόν και στην Γκουέντολιν. Καταρχάς στη μουσική. Εκείνη αγαπούσε τον Βάγκνερ. Αυτός τον βλαστημούσε. Τίποτε δεν μπορούσε να εξερεθίσει τόσο πολύ έναν μουσικό του είδους του –και του είδους μου– όσο μια συμπάθεια για τον Βάγκνερ. Ασφαλώς, οι εραστές του Βάγκνερ είναι επίσης μουσικά όντα. Αλλά θα μπορούσε κανείς να χωρίσει τα μουσικά όντα σε δύο αντίπαλες ομάδες: σε εραστές του Μότσαρτ και οπαδούς του Βάγκνερ. Προσέξατε ότι δεν μπορώ καν να πω πια «εραστές του Βάγκνερ»; Λέω «οπαδοί». Άνθρωποι με προτίμηση σε τρομπόνια και τύμπανα – και άνθρωποι με προτίμηση σε τσέλο, βιολί και φλογέρα. Πιο πιθανό είναι να συνεννοηθούν δύο κωφάλαλοι παρά δύο μουσικά όντα εκ των οποίων ο ένας αγαπάει τον Βάγκνερ και ο άλλος τον Μότσαρτ. Δεν γίνεται και τα δύο μαζί, κατά τη γνώμη μου. Πιστεύω ότι κατά βάθος είναι κουφοί άνθρωποι αυτοί που αγαπούν και τα δύο· ή αν ακούν, είναι μαέστροι. Λοιπόν, δεν χρειάζεται να σας πω περισσότερα: Συμπεριφέρονταν όπως ο Μότσαρτ και ο Βάγκνερ. Κατάλαβα αμέσως ότι αυτός ο γάμος είχε διαλυθεί. Όμως είπα: «Βάλτε Μότσαρτ στο σπίτι, κάντε έρωτα πολύ, κοιμηθείτε με τη γυναίκα σας, λογικά θα κάνει σύντομα παιδί. Η εγκυμοσύνη αλλάζει μερικές φορές το μουσικά γούστα. Ο Θεός μαζί σας.»

Αγκαλιαστήκαμε, τότε κιόλας. Κατάλαβα ότι δεν θα μπορούσε ποτέ να με αγκαλιάσει μπροστά στη γυναίκα του στον σταθμό. Πήγα στο τρένο. Η Γκουέντολιν μου έδωσε το χέρι να το φιλήσω και μπήκε γρήγορα στο βαγόνι· ένα χαμόγελο των δέκα κρόιτσερ στα χαριτωμένα χείλη της. (Κατά περίεργο τρόπο οι κυρίες χαμογελούν όπως ακριβώς οι δύστυχες ιερόδουλες· όταν δηλαδή αποχαιρετούν τυπικά· έτσι χαμογελούν οι πεταλουδίτσες της νύχτας, όταν κάνουν καμιά γνωριμία.) Ο φίλος μου θα ήθελε να κατέβει στην αποβάθρα, όπου στεκόμουν. Αλλά φοβόταν, ήταν λες και η γυναίκα του τον κρατούσε γερά από το σακάκι. Έσκυψε μονάχα από το παράθυρο, μου έδωσε το χέρι άλλη μια φορά – και έφυγα, πολύ πριν αναχωρήσει το τρένο.

5

Δεν γνωρίζω τους διεθνείς κανόνες ή τα ήθη της διπλωματίας. Πιστεύω όμως ότι δεν είναι σύνηθες ένας διπλωμάτης να παντρεύεται γυναίκα από τη χώρα όπου αυτός λειτουργεί ως εκπρόσωπος της δικής του. Υπάρχουν εξαιρέσεις, έχω ακούσει ήδη για μερικές. Ο φίλος μου ωστόσο δεν ανήκε σε αυτές. Ο πρέσβης μας εκείνη την εποχή λέγεται πώς ήταν αυστηρός τυπολάτρης. Ο φίλος μου αναγκάστηκε, επειδή είχε παντρευτεί Αγγλίδα, να εγκαταλείψει το Λονδίνο. Το νέο του πόστο ήταν το Βελιγράδι.

Δεν ανέφερα ότι η γυναίκα του φίλου μου ήταν μοναχοκόρη. Πρέπει να ξέρετε: Οι Άγγλοι ταξιδεύουν βέβαια πολύ ανά τον κόσμο, γνωρίζουν μάλιστα τις διάφορες χώρες καλύτερα από άλλους δυτικοευρωπαίους· αλλά δεν θέλουν να στέλνουν τις κόρες τους σε αφιλόξενα μέρη. Κάθε χώρα αξίζει μια μικρή ή μεγάλη επίσκεψη· ακόμη και η πιο αφιλόξενη. Αλλά διατηρούν τη μόνιμη κατοικία τους στην Αγγλία, έστω σε μια από τις καλές βρετανικές αποικίες. Ίσως τα πεθερικά του φίλου μου δεν θα ήταν αντίθετα αν για παράδειγμα αυτός πήγαινε στην Ινδία. Η Σερβία όμως τους προξενούσε τεράστιο τρόμο. Και η κυρία Γκουέντολιν είχε ανείπωτο φόβο για το Βελιγράδι και αρνούνταν να πάει εκεί, ενώ ο φίλος μου επέμενε να τον συνοδεύσει η γυναίκα του. Ανέφερε τη γνωστή ρήση των πεθερικών του, θρησκευόμενων προτεσταντών που πίστευαν στη Βίβλο, ότι η γυναίκα όφειλε να ακολουθεί παντού τον άντρα της· μάταια. Η πρώτη σοβαρή σύγκρουση ήταν γεγονός. Ο φίλος μου πήγε στη Βιέννη. Στο υπουργείο Εξωτερικών έβαλε τα δυνατά του για να πετύχει τη μετάθεσή του στο Παρίσι ή έστω στη Μαδρίτη. Μάταια. Υπήρχαν άλλοι, όπως γνωρίζετε στην παλιά Αυστρία υπήρχαν πολλοί προστατευόμενοι. Το Παρίσι, η Μαδρίτη, η Λισαβόνα ήταν στελεχωμένα. Εξάλλου χρειαζόταν πράγματι ένας εργατικός απεσταλμένος στην πρεσβεία στο Βελιγράδι. Εκεί μπορούσε να διακριθεί κανείς. Ο προϊστάμενος του τμήματος στο υπουργείο, ο βαρόνος Σ., ήξερε να εκτιμήσει τις ικανότητες του φίλου μου, ανησυχούσε δε λιγάκι και για τη σταδιοδρομία του. Με δυο λόγια, ήταν αδύνατο. Έπρεπε να πάει στο Βελιγράδι.

Συμπτωματικά –ή καλύτερα, όχι συμπτωματικά, διότι δεν πιστεύω στις συμπτώσεις– τον Απρίλη εκείνης της χρονιάς ήταν να αναλάβω τη θέση μου ως γιατρός στη λουτρόπολη*[5]. Έκλεισα το ιατρείο μου, σταματήσαμε τον Φεβρουάριο. Ανάμεσα σε είκοσι γενικούς γιατρούς, πιθανόν έναν σωρό φουκαράδες σαν και μένα, η διοίκηση του κέντρου είχε διαλέξει ειδικά εμένα. Εκτίμησα ιδιαίτερα αυτή την τύχη που είχα. Το ανακοίνωσα κατευθείαν σε όλο τον κόσμο και φυσικά και στο φίλο μου

στο Λονδίνο. Μου έγραψε ότι του ερχόταν κουτί. Μιας και κατά τον Μάρτιο έπρεπε να φύγει για το Βελιγράδι, θα μπορούσε η γυναίκα του να μείνει στο Λονδίνο μέχρι τον Απρίλιο, ύστερα να έρθει σε μένα, να μείνει υπό την προστασία μου ολόκληρη τη σεζόν και να πάει στο Βελιγράδι τον Αύγουστο. Η θέση μου ήταν δική του τύχη, όχι δική μου, έγραφε. Ο δύστυχος! Δεν είχε ιδέα πώς επιδρούν τα ιαματικά λουτρά σε κάποιες νεαρές γυναίκες! Αργότερα μόνο έμελλε να το μάθει.

6

Η γυναίκα ήταν σύμφωνη με το σχέδιο. Τον Μάρτιο ο φίλος μου θα πήγαινε στο Βελιγράδι, τον Απρίλιο θα ερχόταν η γυναίκα του σε μένα στο θέρετρο. Με τη φροντίδα μου και τονωμένη από τις θαυματουργές πηγές των λουτρών μας, ίσως και με αλλαγμένα μυαλά, θα ήταν σε θέση –αυτό ήλπιζε ο φίλος μου– να ακολουθήσει τον άνδρα της στο Βελιγράδι χωρίς νοσταλγία για την πατρίδα και χωρίς στενοχώρια.

Λοιπόν, ακούστε: Υπάρχουν λίγες γυναίκες με τις οποίες μπορεί κανείς να συμφωνήσει κάτι στα σίγουρα. Όχι ότι δεν κρατούσαν τον λόγο τους ή ήθελαν να παραπλανήσουν σκόπιμα. Όχι! Η ιδιοσυγκρασία τους δεν επιτρέπει καμία σταθερή συμφωνία. Όταν είναι αποφασισμένες να τηρήσουν μια συμφωνία, αντιστέκεται χωρίς να το θέλουν, το σώμα τους. Απλώς αρρωσταίνουν.

Η γυναίκα του φίλου μου λοιπόν δεν ανήκε επουδενί στις λιγοστές εκείνες γυναίκες με τις οποίες μπορείς να συμφωνήσεις κάτι στα σίγουρα. Ανήκε πολύ περισσότερο σε εκείνες που αρρωσταίνουν, δηλαδή σε εκείνες των οποίων το σώμα αντιστέκεται στις φιλότιμες προσπάθειές τους – και πράγματι αρρώστησε, ακριβώς μία μέρα πριν από την αναχώρηση του φίλου μου για το Βελιγράδι. Όχι η ίδια, καταλάβετέ με καλά! Η ιδιοσυγκρασία της δεν ήθελε να υποταχθεί στο αναπόφευκτο. – Τι πρόβλημα είχε τελικά; – Ένας Θεός ξέρει, Εκείνος, που έπλασε την Εύα. Ένας γυναικολόγος σπάνια μόνο ξέρει τι πρόβλημα έχει μια γυναίκα.

Αρχικά ήταν το στομάχι και η γειτονική του μήτρα. Οι βιαστικοί γιατροί στο Λονδίνο συμφώνησαν, όπως συνήθως σε τέτοιες περιπτώσεις, ότι είχε σκωληκοειδίτιδα. Ο φίλος μου ζήτησε και έλαβε αναβολή δύο ημερών. Η γυναίκα εγχειρίστηκε. Η σκωληκοειδής απόφυση είχε μαζέψει πύον όπως κάθε δεύτερη που αφαιρούν οι γιατροί. (Η δική σας, η δική μου έχουν επίσης πύον.) Οι γιατροί και ο φίλος μου νόμιζαν ότι η γυναίκα είχε διασωθεί από τεράστιο κίνδυνο να πεθάνει.

Πανευτυχής, όπως κάθε ερωτευμένος, για τη σωτηρία της αγαπημένης του, ο φίλος μου έφυγε για το Βελιγράδι να αναλάβει τη νέα του θέση.

Ωστόσο όλα παρέμειναν όπως είχαμε συμφωνήσει. Περίπου στα μέσα Απριλίου, η κυρία Γκουέντολιν ήρθε σε μένα, στο θεραπευτικό θέρετρο. Φυσικά πήγα να την πάρω από τον σταθμό. Έμοιαζε με θεά, μια θεά χωρίς σκωληκοειδή απόφυση, μια θεά σε ανάρρωση. Υπέφερε και θριάμβευε συνάμα· και αντλούσε από την ανάρρωσή της κάθε λογής δυνάμεις για τον θρίαμβό της. Φυσικά πέρασε μισή ώρα μέχρι να φέρω όλες τις βαλίτσες της και να τις στοιβάξω στο αυτοκίνητο. Ήταν περίπου δώδεκα. Ρούχα και εσώρουχα αρκετά για να ντύσουν είκοσι γυναίκες για δύο με τρία χρόνια. Τακτοποίησα την κυρία Γκουέντολιν στο ξενοδοχείο Ιμπέριαλ και της ζήτησα να έρθει την επόμενη μέρα το πρωί στο ιατρείο μου. Ήρθε, την εξέτασα. Θυμάμαι πολύ καλά εκείνη την εξέταση, όχι μόνο επειδή η Γκουέντολιν ήταν η γυναίκα του φίλου μου, αλλά και επειδή ήταν μια από τις πρώτες ασθενείς μου. Η σκωληκοειδής απόφυση είχε φύγει. Φαινόταν η τομή, όμως η γυναίκα ισχυριζόταν ότι είχαν «ξεχάσει κάτι μέσα». Είχε λιγούρες, ναυτίες, πόνους στην καρδιά, καρδιοχτύπια, στομαχόπονους, κράμπες και συνέχεια λιγούρες. Συμπτώματα εγκυμοσύνης, όπως γνωρίζετε. Αλλά όχι, δεν ήταν έγκυος! Αυτό είναι πάνω κάτω το μόνο που μπορεί να διαπιστώσει ένας γυναικολόγος, με αρκετή σιγουριά. Δεν ήταν έγκυος! Ύστερα από λίγη σκέψη κατέληξα στην πιο συνηθισμένη ασθένεια. Αυτή η όμορφη, κομψή κυρία –τίποτε το ανθρώπινο δεν είναι ξένο στον άνθρωπο– είχε δυστυχώς ταινία στο έντερο.

Όμως πώς να της το ανακοίνωνα, χωρίς να την πληγώσω; Ξεκίνησα αρχικά να μιλάω για παράσιτα, για ακίνδυνα, μετά για επικίνδυνα και περιέγραφα το σκουλήκι ως έναν από τους πιο επικίνδυνους εχθρούς της θηλυκής ομορφιάς. Όταν επιτέλους την είχα φτάσει στο σημείο ώστε η ίδια μάλλον θεωρούσε άκρως ενδιαφέρον το σκουλήκι της, άρχισα να τις αραδιάζω οδηγίες, δίαιτες και συνταγές. Και από τότε που υπάρχουν σκουλήκια στο έντερο, ποτέ κανείς δεν έδωσε τόση σημασία σε κάποιο από αυτά. Είχε μια ξεχωριστή προσωπικότητα στα μάτια της κυρίας Γκουέντολιν. Στην επίδραση του σκουληκιού απέδιδε όλες τις ηδονές και τις αδυναμίες της. Έτσι, για παράδειγμα, ήρθε ένα πρωί στο ιατρείο μου και είπε: «Αν είναι δυνατόν, χθες τη νύχτα με ξύπνησε αυτό, ήθελε οπωσδήποτε σαμπάνια!» Αυτό, φυσικά το σκουλήκι. Ή μια άλλη φορά: «Ήθελα να μείνω στο σπίτι, όπως με συμβουλεύσατε, γιατρέ, αλλά αυτό δεν ήθελε, μου έφερε ναυτία, έπρεπε να βγω, να χορέψω.» Και ούτω καθεξής.

Είχε το σκουλήκι της σε πολύ μεγαλύτερη εκτίμηση απ' ό,τι τον άνδρα της. Ήταν ο διαφθορέας της, το συγχωροχάρτι της, ο ήρωάς της. Της πρόσφερε όλα όσα χρειαζόταν μια γυναίκα σαν και αυτήν: πόνους, αδυναμία, όρεξη, επιθυμίες. Την άφηνε να χορεύει, να πίνει, να τρώει, αυτό το σκουλήκι συγχωρούσε όλα τα απαγορευμένα. Κατά κάποιον τρόπο φορτωνόταν στη συνείδησή του όλες τις αμαρτίες της Γκουέντολιν. Μία εβδομάδα αργότερα μάλιστα μια πραγματική αμαρτία.

Παραδέχεστε ότι μπορεί να είμαι ο μοναδικός γιατρός στον κόσμο που κούραρε ένα τέτοιο, ολότελα φιδίσιο σκουλήκι;

7

Περίπου μία εβδομάδα αργότερα μου έγραψε ο φίλος μου από το Βελιγράδι, να μην ξεχάσω ούτε κατά διάνοια τα γενέθλια της γυναίκας του. Ήταν την 1η Μαΐου, ημερομηνία την οποία εύκολα συγκρατείς. Νωρίς το απόγευμα, προτού ανοίξω το ιατρείο μου, πήγα με μια τεράστια ανθοδέσμη κόκκινα τριαντάφυλλα στο ξενοδοχείο Ιμπέριαλ, στην προστατευόμενή μου. Η αλήθεια είναι ότι ήθελα να αφήσω τα λουλούδια κάτω, στον πορτιέρη. Δεν ξέρω αν συμβαίνει και σε σας, πάντως κάποιοι άνδρες είναι σαν και μένα: Νιώθω γελοίος με λουλούδια στο χέρι. Ένας άνδρας που δίνει σημασία στην εικόνα του δεν πρέπει να κρατάει λουλούδια. Αλλά ήταν η γυναίκα του φίλου μου, η προστατευόμενή μου, η ασθενής μου και «εορτάζουσα». Αποφάσισα λοιπόν, να πάρω την ανθοδέσμη παραμάσχαλα και να μπω στο ασανσέρ. Στον πρώτο όροφο ζήτησα να με αναγγείλουν. Είδα τον φρακοφορεμένο σερβιτόρο να χτυπάει την πόρτα της κυρίας Γκουέντολιν, μία φορά, δύο φορές, τρεις φορές. Καμία απάντηση. «Ίσως η κυρία κοιμάται – ή κάνει μπάνιο», είπα. «Όχι», αποκρίθηκε ο σερβιτόρος του ορόφου, «μόλις τώρα της πήγα σαμπάνια, με δύο ποτήρια.» «Έχει επισκέψεις;» «Βέβαια», είπε ο σερβιτόρος, «ο δόκτωρ από το 32.» «Ποιος είναι αυτός;» «Είναι ο νεαρός δικηγόρος από τη Βουδαπέστη, ο δόκτωρ Γιένο Λάκατος.» Είχα μάθει αρκετά. Μπορεί να ήταν η πρώτη μου σεζόν σε εκείνο το θέρετρο. Όμως δεν ήμουν και κανένας «χθεσινός», όπως συνηθίζουμε να λέμε στα μέρη μου· και ήξερα τι δουλειά είχαν στα γυναικεία λουτρά οι νεαροί δικηγόροι από τη Βουδαπέστη. Γενικά, καταρχήν ας πούμε, δεν ήμουν αντίθετος σε αυτό. Αλλά τώρα επρόκειτο για τη γυναίκα του φίλου μου, για την οποία ήμουν κατά κάποιον τρόπο υπεύθυνος απέναντί του. Μάλιστα, ένιωθα ο ίδιος προδομένος αντ' αυτού. Έχω μείνει εργένης. Αλλά από πείρα συνειδητοποίησα ότι δεν χρειάζεται καν να

παντρεύεται κανείς όταν έχει φίλους παντρεμένους. Είναι σαν να παντρεύεται και ο ίδιος κατά κάποιον τρόπο τις γυναίκες όλων των καλών φίλων του, σαν να παίρνει διαζύγιο από τις γυναίκες των φίλων του και να προδίδεται από τις γυναίκες των φίλων – αν κατά τύχη δεν είναι ο ίδιος ο προδότης του φίλου του.

Μην ξέροντας τι να κάνω, στεκόμουν λοιπόν εκεί, στον αριστοκρατικό, εκτυφλωτικά λευκό διάδρομο του ξενοδοχείου, σε ένα πορφυρό μακρόστενο χαλί, και κοίταζα αμήχανος τον σερβιτόρο του ορόφου με το μπλε φράκο, έχοντας παραμάσχαλα την ανθοδέσμη· πολύ γελοίο θέαμα, έτσι δεν είναι;! Ένιωθα στον γοφό μου να μαραίνονται τα ωραία τριαντάφυλλα, σαν να κρατούσα ήδη πτώματα τριαντάφυλλων. Αποφάσισα να κατέβω. Τότε ξαφνικά άνοιξε η πόρτα. Βγήκε έξω, αλλά πρώτα με την πλάτη, ο Λάκατος του δωματίου 32. Τον είδα λοιπόν πρώτα από πίσω. Αλλά ήταν υπεραρκετό. Ένα μικρό, στρογγυλό κεφαλάκι με γυαλιστερά, μαύρα μαλλιά στρωμένα με μπριγιαντίνη: λες και η ίδια η φύση κατασκεύαζε περούκες. Ένας μεγάλος, τετράγωνος κορμός, ένα είδος ντυμένης κομότας. Από κάτω, το μέρος του σώματος, που δεν το ονομάζουμε, τουλάχιστον έξι φορές μεγαλύτερο σε διάμετρο από το κεφάλι, ανοιχτό γκρι παντελόνι, κατακίτρινα παπούτσια. Αυτός ήταν ο Λάκατος. Μέσα από τη μισάνοιχτη πόρτα έστειλε με το χέρι φιλάκια στο δωμάτιο, χαχάνισε, υποκλίθηκε, έκλεισε τελικά την πόρτα, γύρισε – και είδε απέναντί του τον σερβιτόρο και μένα. Η όψη του, όλο κι όλο δυο μαύρα ματάκια σαν κουμπιά, μια μυτούλα και ένα μαύρο σαν κατράμι μουστακάκι, έμοιαζε φτιαγμένη από κερί, κοκκινισμένο κερί. Δεν είχε χρώμα το δέρμα του, μονάχα κάτι σαν μακιγιάζ. Κατά τ' άλλα; Δεν σάστισε καθόλου. Μας χαμογέλασε. Έβαλε τα χέρια στις τσέπες του παντελονιού και πήγε στο δωμάτιό του, στον αριθμό 32. Πόσο θα 'θελα να τον χτυπήσω καταπρόσωπο με την τεράστια ανθοδέσμη μου. Έτσι θα ήξερα για ποιο λόγο κουβάλησα λουλούδια ουσιαστικά για πρώτη και τελευταία φορά στη ζωή μου. Αλλά έπρεπε να πάω στην κυρία Γκουέντολιν και να της ευχηθώ για τα γενέθλιά της. Σε μια κρίση ανόητης αμηχανίας είπα στον σερβιτόρο: «Η κυρία είναι πολύ άρρωστη! Συγκεκριμένα, έχει σκουλήκι.» «Μάλιστα, γιατρέ», είπε το τσακάλι. «Αυτό μόλις έφυγε.»

8

Ο δόκτωρ Σκόβρονεκ έκανε μια παύση, κοίταξε το ρολόι, παρήγγειλε ένα κονιάκ και είπε: «Τώρα δα είδα ότι σας κράτησα ήδη πολλή ώρα. Κάνετε υπομονή σας παρακαλώ, τώρα έρχεται η πραγματική ιστορία.»

Ήπιε το κονιάκ και συνέχισε:

«Τα γεγονότα που αφηγήθηκα πριν από λίγο συνέβησαν το 1910. Θυμόσαστε εκείνη την εποχή, γινόταν χαμός στα Βαλκάνια, ο φίλος μου στο Βελιγράδι δεν είχε εύκολη δουλειά. Μου έγραφε ολοένα και πιο σπάνια, επισκεπτόταν τους γονείς του δύο με τρεις φορές τον χρόνο, τον έβλεπα μονάχα εκτός σεζόν, δηλαδή, όταν ερχόταν κατά τύχη τον χειμώνα – διότι έμενα ακόμη σε εκείνη την κωμόπολη, όπου είχα ανοίξει το ιατρείο μου, και μόνο όταν έμπαινε η άνοιξη, πήγαινα στη λουτρόπολη.

Οι επισκέψεις του φίλου μου ήταν τόσο σύντομες, ώστε μετά βίας βρίσκαμε χρόνο να παρακολουθήσουμε ένα κοντσέρτο, πολύ λιγότερο να παίξουμε μαζί μουσική. Τα σπάνια βράδια στα οποία συναντιόμασταν θέλαμε να τα περνάμε κουβεντιάζοντας. Αλλά στο πέρασμα του χρόνου δεν συζητούσαμε πια πραγματικά. Η μουσική μάς είχε κάνει φίλους. Χωρίς τη μουσική –αυτό αισθανόμουν τότε ξεκάθαρα– πάγωσε η καρδιά του φίλου μου, που ήταν διακριτική από τη φύση της. Καθόταν δίπλα ο ένας στον άλλο, αλλά ήμασταν σαν χωρισμένοι από έναν τοίχο από πάγο. Τα βλέμματά μας απέφευγαν το ένα το άλλο. Όταν συναντιούνταν πότε πότε για μια στιγμή, ήταν ένα σχεδόν σωματικό, τρυφερό αλλά φευγαλέο άγγιγμα. Μόνο να ήξερες τα πάντα, έμοιαζαν να λένε τα μάτια του. Και τα δικά μου μάτια ρωτούσαν: Μα τι έγινε λοιπόν; Δεν μπορούσε να γίνει τίποτε. Μας έλειπε η μουσική. Μονάχα εκείνη αναζωπύρωνε τη φωτιά της φιλίας μας. Ο φίλος μου ντρεπόταν – το ήξερα. Τίποτε δεν εμποδίζει περισσότερο έναν ευγενή άνθρωπο να μιλήσει και να αφηγηθεί όσο η ντροπή. Όταν ένας ευγενής άνθρωπος ντρέπεται, σωπαίνει, κρύβει μάλιστα τα σημαντικά – και η ντροπή μπορεί μάλιστα να τον οδηγήσει στην πιο χυδαία από όλες τις ανθρώπινες αδυναμίες: στο ψέμα. Ναι, είχα κάποιες φορές την αίσθηση ότι ο φίλος μου έλεγε ψέματα. Αλλά με ξέρετε: Δεν είμαι ηθικολόγος. Αυτό σημαίνει ότι δεν κρίνω τους ανθρώπους με βάση τις πράξεις και τα λόγια τους, αλλά με βάση τις αιτίες των πράξεων και των λόγων τους. Κι έτσι λοιπόν παρίστανα ότι θεωρούσα τα ψέματά του καθαρές αλήθειες. Εκείνος όμως αισθανόταν ότι έλεγα ψέματα όπως έλεγε και ο ίδιος. Οι κουβέντες ήταν αμήχανες. Το πρόσωπό του ήταν αλλαγμένο. Παρά τη νιότη του, οι κρόταφοί του είχαν γκριζάρει ελαφρώς, αντί να έχει υγιές, μαυρισμένο χρώμα το δέρμα του ήταν χλωμό και ωχρό. Την παλιά λάμψη των ωραίων, ανοιχτόχρωμων ματιών του σκέπαζε ένα γκρι πέπλο, το γκρι πέπλο του ψεύδους. Ύστερα από κάθε νέα επίσκεψη που μου έκανε στο πέρασμα εκείνων των χρόνων, έβρισκα ότι οι ώμοι του είχαν μαζέψει και είχαν σακουλιάσει, η πλάτη του είχε καμπουριάσει, τα χέρια

του ήταν πιο άτονα. Πάντα τον ρωτούσα για τη γυναίκα του. Τότε άρχιζε να μιλάει για εκείνη· να μιλάει τόσο πολύ, ώστε μπορούσα να πιστεύω, με το δίκιο μου, ότι αποσιωπούσε πολύ περισσότερα από όσα έλεγε. Ήταν λες και κάποιος ήθελε να κρύψει τη γύμνια του με πολλά ρούχα, με υπερβολικά πολλά ρούχα και πανωφόρια. Η κύρια Γκουέντολιν ήταν –αν ήθελα να πιστέψω τον φίλο μου– φρόνιμη, χαρούμενη, πιστή, σοβαρή και εύθυμη συνάμα, ένας εκρηκτικός διαβολάκος και μια καλοσυνάτη νεράιδα, μια νοικοκυρά και μια ζωηρή χορεύτρια, σαγηνευτική και εξαιρετικά σεμνή, μια κυρία και ένα γλυκό κορίτσι, με δυο λόγια: μια σύζυγος όπως την χρειαζόταν ένας διπλωμάτης.

«Και πώς πάει το σκουλήκι;» ρωτούσα πού και πού, ενώ η αναιδής απάντηση του σερβιτόρου στο ξενοδοχείο Ιμπέριαλ τριβέλιζε στον νου μου. «Η γυναίκα μου είναι υγιέστατη» έλεγε ο φίλος μου. Δεν είχα καμία αμφιβολία. Η υγεία της θα ήταν το τελευταίο για το οποίο θα αμφέβαλλα.

9

Ύστερα ξέσπασε ο πόλεμος.

Ο φίλος μου (ήταν έφεδρος υπολοχαγός στο Ένατο Τάγμα Δραγώνων) επιστρατεύθηκε από την πρώτη ημέρα. Το σύνταγμά του βρισκόταν στα ρωσικά σύνορα. Η κύρια Γκουέντολιν ήρθε στην πόλη μας, στους γονείς του φίλου μου, εφοδιασμένη με ένα γράμμα για μένα. Σε αυτό το γράμμα ο φίλος μου έλεγε πως επιθυμούσε να πάρω μαζί μου τη γυναίκα του εκείνη τη σεζόν και –έτσι έλεγε κατά λέξη– «να την προσέχω».

Εκείνη την εποχή υπολόγιζαν, όπως ξέρετε, ότι θα γινόταν εκστρατεία που θα διαρκούσε μερικούς μήνες. Εγώ πίστευα ότι θα κρατούσε χρόνια. Επίσης ήξερα ότι δεν θα μου ήταν δυνατόν να προσέχω τη γυναίκα. Παρ’ όλα αυτά έκανα ό,τι μου ζητούσε. Όταν άρχισε η σεζόν, πήρα τη γυναίκα μαζί μου στη λουτρόπολη.

Ε λοιπόν, δυστυχώς έλαβα διαταγή αμέσως, δηλαδή λίγο αφότου είχε αρχίσει η σεζόν, να καταταγώ ως γιατρός στην εθνοφρουρά. Και ανέθεσα τη φροντίδα της κυρίας Γκουέντολιν σε έναν συνάδελφό μου που λόγω ενός σωματικού ελαττώματος –είχε καμπούρα– είχε απαλλαγεί από τη στρατιωτική θητεία.

Μόλις δύο χρόνια αργότερα –είχα εργαστεί σε ένα νοσοκομείο για τύφο και είχα αρρωστήσει και ο ίδιος– πήρα άδεια να επιστρέψω στην ενδοχώρα. Τα πρωινά ήμουν ένστολος γιατρός της εθνοφρουράς και εξέταζα άρρωστους στρατιώτες. Τα

απογεύματα φρόντιζα τις λιγότερο άρρωστες γυναίκες, των οποίων οι άντρες συνήθως βρίσκονταν στο πεδίο της μάχης και τις οποίες θα μπορούσα στην πραγματικότητα με ήσυχη τη συνείδησή μου να εμπιστευτώ στη λιγότερο διακριτική φροντίδα των στρατιωτών μου που ήταν σε ανάρρωση. Εκείνη η εποχή ήταν ευνοϊκή για τις κυρίες. Ένας Λάκατος, σαν και αυτόν που είχα δει τότε να βγαίνει από το δωμάτιο της γυναίκας του φίλου μου, ήταν αγγελούδι μπροστά στους άξεστους χωρικούς από τη Βοσνία, την Ερζεγοβίνη, την Κροατία, τη Σλοβενία. Ποτέ πριν δεν είχαν οι θαυματουργές πηγές των γυναικείων λουτρών τόσο υπέροχα θεραπευτικά αποτελέσματα όσο την εποχή του πολέμου, κατά την οποία οι γενναίοι πολεμιστές περίμεναν τη θεραπεία τους στους χώρους μας.

Η κυρία Γκουέντολιν ήταν εκεί φυσικά… Έμοιαζε να έχει ξεχάσει την πατρίδα της, την εχθρική Αγγλία, την καταγωγή της. Η άκρως ποικίλη αρρενωπότητα του αυστροουγγρικού στρατού είχε μάλλον σβήσει κάθε συναίσθημα για την Αγγλία μες στο ωραίο στήθος της. Είχε γίνει μια αυστριακή πατριώτισσα, διόλου παράξενο! – Ο έρωτας μονάχα ορίζει τη στάση των γυναικών. Όταν τέλειωσε ο πόλεμος, επέστρεψε ο φίλος μου, ακόμη ερωτευμένος και, όπως κάθε ερωτευμένος, βέβαιος ότι η γυναίκα του τού είχε σταθεί πιστή. Ε, δεν χρειάζεται να σας πω ότι η κυρία Γκουέντολιν ήταν αρκετά πικραμένη για το τέλος του πολέμου, ίσως και για την επιστροφή του άνδρα της. Έπεσε στην αγκαλιά του άνδρα της με την επιδεξιότητα που είχε αποκτήσει τα χρόνια του πολέμου και την οποία βέβαια ο φίλος μου μπέρδεψε με το πάθος γι' αυτόν.

Δεν υπήρχε πια αυστροουγγρική μοναρχία. Ο φίλος μου, που θα μπορούσε να συνεχίσει τη σταδιοδρομία του στην κατακερματισμένη και αλλαγμένη Αυστρία (γιατί κατά βάθος ήταν παθιασμένος διπλωμάτης), παράτησε το επάγγελμά του. Είχε αρκετά χρήματα. Αρκετά πλούσιοι ήταν και οι γονείς της γυναίκας του. Και αποφάσισε να αφιερώσει τη ζωή του στην κυρία Γκουέντολιν.

10

Ταξίδεψαν στις χώρες που είχαν παραμείνει ουδέτερες. Ο φίλος μου ήθελε, όπως έλεγε, να ξαναβρεί την «παλιά, καλή ειρήνη». Δεν την βρήκε πουθενά. Επέστρεψε σπίτι. Το εργοστάσιο του πατέρα του δεν είχε πια τη δυνατότητα να κατασκευάζει όπλα και πυρομαχικά. Όλα τα υπάρχοντα όπλα έπρεπε να καταστραφούν ή να παραδοθούν στις νικήτριες δυνάμεις. Κάποια ημέρα αρρώστησε και ο πατέρας του φίλου μου. Παρ' όλα αυτά δεν έπρεπε να αφήσουν έτσι απλά να διαλυθεί το

εργοστάσιο. Άλλα εργοστάσια πυρομαχικών είχαν καταφέρει να μετατρέψουν τις εργασίες τους: Αντί για οβίδες και κάνες κατασκεύαζαν ποδήλατα, κομμάτια μηχανών, βαγόνια, τροχούς, αυτοκίνητα. Ήθελε να το προσπαθήσει και ο φίλος μου. Με την ευσυνειδησία που τον διέκρινε, άρχισε να μελετάει από το μηδέν τους βιομηχανικούς κλάδους. Επισκεπτόταν εργοστάσια στην Αγγλία, στη Γερμανία, στην Ελβετία. Όταν πίστεψε ότι είχε αποκτήσει αρκετή εμπειρία, επέστρεψε. Μόνος. Είχε αφήσει τη γυναίκα του στους γονείς της στο Λονδίνο. Ήταν δραστήριος, γεμάτος ελπίδες. Σχεδόν έμοιαζε σαν να χαιρέτιζε τη μοίρα που τον είχε βγάλει από την ευγενή σταδιοδρομία του. Διέθετε πράγματι και εμπορικές ικανότητες, είχε ένστικτο για ανθρώπους και πράγματα. Συναντιόμασταν συχνά. Φυσικά παίζαμε μουσική και πηγαίναμε σε κοντσέρτα.

Κάποτε με επισκέφθηκε, σε ασυνήθιστη ώρα. Ήξερε ότι συνήθιζα να κοιμάμαι αργά. Ήταν μία ώρα μετά τα μεσάνυχτα. Ακούμπησε τον χαρτοφύλακά του στο τραπέζι, στάθηκε μπροστά μου και ρώτησε:

«Πείτε μου την αλήθεια, εσείς ξέρετε, είναι πιστή η γυναίκα μου; – Με απάτησε; Πόσες φορές; Με ποιον;»

Δύσκολη κατάσταση, καταλαβαίνετε. Οι κανόνες του ιπποτισμού υπαγορεύουν να μη μαρτυράς μια γυναίκα. Επιπλέον είχα δει κάποιες φορές την οργή των ερωτευμένων ανδρών να μη στρέφεται κατά των γυναικών που τους πρόδωσαν αλλά κατά των φίλων που τους προειδοποίησαν και τους συμβούλευσαν. Ακόμη και σήμερα δεν ξέρω ποια υποχρέωση είναι πιο επιτακτική: να προστατεύσεις τη γυναίκα ή να πεις την αλήθεια στον φίλο. Κατά τη διάρκεια της μακράς σταδιοδρομίας μου ως γυναικολόγου γινόμουν μεν ας πούμε ολοένα πιο ιπποτικός, δηλαδή εξασκήθηκα στη διακριτική μεταχείριση των γυναικών· γινόμουν όμως ολοένα και πιο αμείλικτος στην κρίση μου για το αδύναμο φύλο, του οποίου τις δυνάμεις δεν θα μπορέσουμε ποτέ να αντιμετωπίσουμε. Ήταν ο καλύτερός μου, ο μοναδικός φίλος. Τον κοίταξα, δεν σηκώθηκα καν και είπα ήρεμα:

«Η γυναίκα σας σας απάτησε πολλές φορές.»

Κάθισε, αναποδογύρισε τον χαρτοφύλακα και άδειασε στο τραπέζι μου το περιεχόμενό του: στρατιωτικές κορδέλες, εθνόσημα, εντελβάις, μεταλλικά κουμπιά, καθρεφτάκια, ένα σωρό αντικείμενα που συνήθιζαν να χαρίζουν οι στρατιώτες στα κορίτσια κατά τη διάρκεια του πολέμου.

Τέλος υπήρχαν και ερωτικές επιστολές, μικρές, μεγάλες, απλές, πολύχρωμες καρτούλες και γαλάζιες κάρτες από το πεδίο της μάχης. Ο φίλος μου έστεκε εκεί με το βλέμμα στυλωμένο στον ανάκατο σωρό. Μετά με κοίταξε για πολλή ώρα και ρώτησε: «Γιατί δεν μου είπατε τίποτε;» «Δεν ήταν δουλειά μου», αποκρίθηκα.

«Α μάλιστα!» φώναξε ξαφνικά, «δεν ήταν δουλειά σας! Να μου λείπει η φιλία σας, με ακούτε, να μου λείπει!»

Μάζεψε όλη τη σαβούρα στον χαρτοφύλακα, τον έκλεισε, δεν μου έριξε ούτε βλέμμα και έφυγε.

«Τώρα έχασα έναν φίλο!» μονολόγησα. – Χειρότερο, πολύ χειρότερο απ' ό,τι να χάσεις γυναίκα.

Μου έμεναν άλλες δύο εβδομάδες. Παρ' όλα αυτά πήγα το άλλο κιόλας πρωί στη λουτρόπολη.

Εκεί μου στάλθηκε ένα αναστατωμένο τηλεγράφημα της κυρίας Γκουέντολιν. Και εκείνη ήθελε να μάθει αμέσως την αλήθεια: αν ο άντρας της ήταν άρρωστος, διότι δεν καταλάβαινε γιατί έπρεπε ξαφνικά να πάει να τον δει.

Έστειλα το τηλεγράφημα στον φίλο μου χωρίς να γράψω ούτε λέξη παραπάνω.

11

Τέσσερις εβδομάδες αργότερα με επισκέφθηκαν ξαφνικά και οι δύο. Δηλαδή, πρώτα όρμησε στο δωμάτιό μου ο φίλος μου. Είχε συμβεί κάτι τρομερό. Με βιαστικές προτάσεις μου διηγήθηκε: Είχε παιχτεί ένα από τα συνήθη σκηνικά. Η γυναίκα προσπαθούσε να το αρνηθεί. Αυτός ανέφερε και έδειξε τις λεγόμενες «συντριπτικές αποδείξεις». Η γυναίκα αποφάσισε, φυσικά εν μέσω κλαμάτων, να γυρίσει για πάντα στο Λονδίνο. Πακέταρε τις βαλίτσες, αγόρασε το εισιτήριο. Μία ώρα πριν από την αναχώρηση του τρένου πήγε στο εργοστάσιό του. Για το γνωστό «τελευταίο αντίο». Φυσικά έφερε λουλούδια. Δεν θα πιστέψετε πόσο ελεεινή απομίμηση φτηνών ρομάντζων είναι η ζωή. Ή, όπως θα διαπιστώσετε αμέσως: βιβλίων ιατρικής. Φερόταν παράξενα. Έπεσε στα γόνατα και άρχισε να φιλάει τα παπούτσια του φίλου μου. Αυτός δεν μπορούσε να αμυνθεί. Τον χαστούκισε και στο πρόσωπο. Κατόπιν σωριάστηκε καταγής, άκαμπτη σαν κούκλα βιτρίνας. Ήταν αδύνατο να τη σηκώσει κανείς. Είχε κολλήσει στο χαλί σαν να είχε γίνει ένα με αυτό. Μετά την έπιασαν σπασμοί. Την μετέφερε στο σπίτι, κάλεσε γιατρούς, πήγε μαζί της στη Βιέννη, στους καλύτερους. Η κατάστασή της είναι σχεδόν αμετάβλητα κακή,

αλλά μέσα στην αρρώστια της υπάρχουν ζωηρές εναλλαγές. Πότε παραλύει ένα χέρι, πότε ένα πόδι. Άλλοτε τρέμει το κεφάλι της, άλλοτε ένα βλέφαρο. Μέρες ολόκληρες δεν μπορεί να βάλει μπουκιά στο στόμα της, κάνει εμετό όταν βλέπει φαγητά. Μια δυο φορές χρειάστηκε να την κουβαλήσει στην εκκλησία πάνω σε μια μπάρα, ήθελε να προσευχηθεί. Ήταν θυμωμένη με τον άντρα της. Κατά τη γνώμη της αυτός είναι η αιτία για τα βάσανά της.

Ο δύστυχος φίλος μου θεωρούσε πράγματι ένοχο τον εαυτό του. «Εγώ την κατέστρεψα» έλεγε. «Εγώ φταίω! Για όλα όσα έκανε, εγώ φταίω! Ήμουν κουφός και τυφλός. Δεν αφήνει κανείς μόνη της μια νέα γυναίκα. Τι να έκανε, μέρες και νύχτες ολόκληρες, χωρίς εμένα; Και πόσο άσπλαχνα της ζήτησα τον λόγο! Αφού δεν πόνεσα καν στην πραγματικότητα! Μονάχα η ελεεινή περηφάνια μου προσβλήθηκε. Αρρωστημένη, ανόητη, ανδρική ματαιοδοξία. Κανένας γιατρός δεν μπορεί να τη βοηθήσει. Μονάχα εσείς, φίλε μου! Συγχωρέστε με!»

«Ούτε εγώ μπορώ να τη βοηθήσω, δύστυχε αγαπημένε μου φίλε!» είπα. «Μονάχα η ίδια θα μπορούσε να βοηθήσει τον εαυτό της, αν ήθελε. Είναι άρρωστη, επειδή δεν θέλει να βοηθήσει τον εαυτό της. Στην Ιατρική αυτό το ονομάζουμε «καταφυγή στην αρρώστια». Είναι άκρως κλασικό παράδειγμα γι' αυτά τα παθολογικά συμπτώματα. Μόνο ένα πράγμα μπορεί να γίνει: Να σώσετε τον εαυτό σας. Κλείστε τη γυναίκα σας σε ένα καλό σανατόριο.» «Ποτέ!» φώναξε αυτός. «Δεν θα την εγκαταλείψω ποτέ.» «Εντάξει!» είπα. «Όπως θέλετε. Ας πάμε στη γυναίκα σας.» Με υποδέχτηκε με ένα γοητευτικό χαμόγελο, τον άνδρα της με ένα αυστηρό βλέμμα. Ούτε η πιο ιδιοφυής ηθοποιός δεν θα το κατάφερνε αυτό. Το δεξί της μάτι έλαμπε πρόσχαρο προς το μέρος μου, το αριστερό έστελνε βλοσυρούς κεραυνούς στον φίλο μου. Μόλις χθες τα βλέφαρά της έκαναν συσπάσεις. Σήμερα μπορούσε να μου δώσει μόνο το αριστερό χέρι της, διότι το δεξί είχε σκεβρώσει. Τα πόδια; – Χμ, αυτά ήταν εντάξει σήμερα. – «Σηκωθείτε όρθια!» διέταξα με τον τόνο που έπρεπε να χρησιμοποιώ όταν μιλούσα στους στρατιώτες ως γιατρός στον στρατό. Σηκώθηκε. «Πλησιάστε στο πιάνο! Θα δοκιμάσουμε να παίξουμε!» Πλησίασε στο πιάνο. Καθίσαμε. Και τότε έκανα μια ανήκουστη θυσία για τον φίλο μου. Σκεφτείτε: Εγώ… εγώ έπαιξα – λοιπόν, τι νομίζετε ότι έπαιξα; Βάγκνερ! – Και ποιο έργο του Βάγκνερ; – *Το Χορωδιακό των Προσκυνητών*. – Και το δεξί χέρι της σάλεψε. – «Ο Βάγκνερ είναι μεγάλη αυθεντία!» είπε, όταν τελειώσαμε. «Ναι, αγαπητή κυρία! Ως γιατρικό για άρρωστες κυρίες είναι αξεπέραστο» αποκρίθηκα.

«Είστε ο μοναδικός γιατρός στον κόσμο!» πανηγύρισε ο φίλος μου. Σκεφτείτε, δεν είχε καν προσέξει ότι για πρώτη φορά στη ζωή μου είχα παίξει Βάγκνερ!

Να πόση δύναμη έχει μια γυναίκα, και ακόμη περισσότερη! Διότι από εκείνη τη στιγμή και πέρα, μου επέτρεπε μονάχα μερικά διαλείμματα μες στη μέρα, στον δε φίλο μου κανένα απολύτως. Μέρα τη μέρα, νύχτα τη νύχτα καθόμασταν δίπλα της, ή καλύτερα: γύρω της. Στα σύντομα διαλείμματα, στα οποία μπορούσα να μένω μόνος μου ή να φροντίζω τις άλλες ασθενείς μου, εκείνη δεν έκανε εύκολη τη ζωή του φίλου μου, που ένιωθα με πόση λαχτάρα με περίμενε. Όταν πήγαινα, με αγκάλιαζε, έμενε μαζί μου για κάμποση ώρα στο χολ, ήξερα καλά πόσο επιθυμούσε να μείνει μόνος μαζί μου, δύο ώρες, ένα βράδυ· και ένιωθα την καρδιά του να χτυπάει, τη δόλια, φοβισμένη καρδιά του, την καρδιά ενός σκλάβου, που η αφέντρα ίσως τον περιμένει απειλητική. Όταν μετά μπαίναμε στο δωμάτιο, η γυναίκα ρωτούσε ανελλιπώς: «Τι δουλειά έχετε τόση ώρα έξω; Αφού έχει ζέστη! Ο γιατρός δεν φοράει παλτό! Τι μυστικά έχετε από μένα; Αχ, Θεέ μου! Πάντα με προδίδουν!»

Δεν μπόρεσα να κρατηθώ, και μια μέρα τής απάντησα: «Όλων η σειρά έρχεται κάποια στιγμή…»

Εκείνη τη μέρα εκδικήθηκε. Το αριστερό πόδι της κοκάλωσε, πάγωσε και χρειάστηκε να το τρίβω μία ολόκληρη ώρα.

Ο φίλος μου καθόταν στο προσκεφάλι της και της χάιδευε τα μαλλιά. Δεν βγάλαμε ούτε λέξη.

Όταν το αριστερό της πόδι είχε σχεδόν ζεσταθεί, ρώτησα τον φίλο μου: «Και τι γίνεται αλήθεια με το εργοστάσιό σας;» «Εργοστάσιο; Ποιο εργοστάσιο;» ρώτησε η άρρωστη.

«Ησύχασε», είπε ο άνδρας. «Ο γιατρός εννοεί το εργοστάσιό μου. Το έχω πουλήσει εδώ και καιρό, αγαπημένε μου φίλε, ζούμε από τις καταθέσεις μου.» Καθημερινά επαναλαμβάνονταν τέτοιες σκηνές. Μερικές φορές βγαίναμε και οι τρεις έξω. Τότε την οδηγούσαμε· όχι, ουσιαστικά στην πραγματικότητα κουβαλούσαμε τη γυναίκα ανάμεσά μας. Κρεμόταν αγκαζέ στα χέρια μας, το γλυκό φορτίο. Τρώγαμε, πίναμε και σωπαίναμε.

Μια φορά, θυμάμαι, πήγαμε σε ένα κέντρο για να χορέψουμε. Ξέρετε ότι δεν είμαι κανένας παθιασμένος χορευτής. Μισώ κάθε είδους επίδειξη –και τέτοια είναι– για να είμαστε ειλικρινείς, ο χορός μετά το τέλος του πολέμου. Μιας και όμως είχα ήδη

παίξει μια φορά Βάγκνερ με τη γυναίκα, για χάρη του φίλου μου, αποφάσισα να χορέψω κιόλας μαζί της. Και τι δεν αναγκάζεται να κάνει ένας γυναικολόγος! Χορέψαμε, λοιπόν. Τη στιγμή της φιγούρας ψιθύρισε: «Σε αγαπάω, γιατρέ, μόνο εσένα αγαπάω.» – Δεν απάντησα φυσικά. Όταν γυρίσαμε στο τραπέζι, είπα στον φίλο μου: «Η γυναίκα σας μου εξομολογήθηκε τον έρωτά της. Είμαι ο μόνος γιατρός που αγαπάει.»

Μερικές ημέρες αργότερα, η σεζόν τέλειωνε ήδη, συμβούλευσα τον φίλο μου να πάει με τη γυναίκα του στην Αγγλία, στα πεθερικά, και –αν ήθελε– να με ξαναεπισκεφθεί τον επόμενο χρόνο.

«Του χρόνου θα σας επισκεφθούμε και θα είμαστε υγιείς» είπε. Και πήγαν στο Λονδίνο.

12

Τον επόμενο χρόνο ήρθαν πάλι, αλλά σε καμία περίπτωση δεν ήταν υγιείς. Μιλάω στον πληθυντικό: Διότι ο φίλος μου ήταν εξίσου άρρωστος με τη γυναίκα του. Πρέπει να ξέρετε ότι ο τύφος είναι λιγότερο κολλητικός από την υστερία. Ένας παρανοϊκός δεν είναι επικίνδυνος επειδή θα μπορούσε να απειλήσει σωματικά τον περίγυρό του, αλλά επειδή καταστρέφει σιγά σιγά τα λογικά του περίγυρού του. Η παράνοια του κόσμου είναι πιο ισχυρή από την υγιή ανθρώπινη λογική, η μοχθηρία είναι πιο ισχυρή από την καλοσύνη.

Κατά τη διάρκεια του χειμώνα είχα λάβει λίγα νέα από τον φίλο μου. Η συμβουλή μου ίσως ήταν κακή. Στο σπίτι των γονιών της η μοχθηρία της γυναίκας δυνάμωσε εκ νέου, ήταν σαν ένα σιδηρουργείο για τα όπλα της. Γιατροί, υπνωτιστές, θεραπευτές, ιερείς, γερόντισσες: Τίποτε δεν τη βοηθούσε. Μια μέρα ισχυρίστηκε ότι δεν μπορούσε πια να κουνήσει τα πόδια της. Και χαρακτηριστικά, ήταν λίγο μετά από μια βραδιά που ο άντρας της –παρεμπιπτόντως, μαζί με τον πεθερό του– για πρώτη φορά από την εμφάνιση της αρρώστιας της είχε πάει σε μια συνεστίαση. Ε λοιπόν, τα πόδια ήταν όντως άκαμπτα. Τα δεκανίκια, τα ξύλινα πόδια, τα τεχνητά μέλη είναι πιο ευκίνητα. Τα ασάλευτα, ακούνητα πόδια αδυνάτιζαν ραγδαία, ενώ ο κορμός της γυναίκας πάχαινε διαρκώς. Αναγκάζονταν να την μετακινούν με αναπηρικό καροτσάκι. Και μιας και δεν ανεχόταν κανέναν ξένο γύρω της, έπρεπε φυσικά να την μετακινεί με το καροτσάκι ο άνδρας της, ο φίλος μου. Όταν με επισκέφθηκε πάλι, είχε γεράσει και είχε γκριζάρει. Αλλά, ακόμη χειρότερο ήταν ότι αυτός ο ευγενής

άνθρωπος είχε υιοθετήσει τη στάση και τη συμπεριφορά υπηρέτη – τι λέω, δούλου. Κοκάλωνε σαν νεοσύλλεκτος στο παράγγελμα του λοχία του, όποτε τον φώναζε η γυναίκα του. Η φωνή της είχε γίνει πιο βραχνή και συνάμα πιο στριγκιά. Έσκιζε τον αέρα σαν κοφτερό πριόνι. Την ίδια ώρα είχε λαμπερά, γελαστά, χαρούμενα μάτια, ζεστό χαμόγελο, ροδαλά μάγουλα, που συνεχώς στρογγύλευαν, ένα λακκάκι στο σαγόνι, που γινόταν ολοένα και πιο παχύ, έμοιαζε με παράλυτο χριστουγεννιάτικο αγγελάκι, χωρίς φτερούγες, πάνω σε καχεκτικά, κοκαλιάρικα, πέτρινα, ακίνητα πόδια. Ο φίλος μου όμως, όπως είπα, έμοιαζε με λακέ. Ένας γερο-αμαξάς του παλατιού θα φάνταζε σαν ηγεμόνας δίπλα του. Με πεσμένους ώμους ο φίλος μου έσερνε τα βήματά του πάνω στα τσακισμένα του πόδια, ίσως επειδή έπρεπε μια ζωή ολάκερη να σπρώχνει διαρκώς το καροτσάκι με το γλυκό φορτίο του. Ε ναι, δαρμένος – αυτή είναι η σωστή λέξη: έμοιαζε με δαρμένο! Ίσως κιόλας τον χτυπούσε πότε πότε. Ρώτησα πώς πήγαιναν τα πράγματα με τον έρωτα, τον σαρκικό. Για σκεφτείτε: Αυτός ο άντρας έπρεπε κάθε νύχτα να γδύνει τη γυναίκα του, να την κουβαλάει στα χέρια του στο κρεβάτι και φυσικά να ξαπλώνει δίπλα της. Φοβόταν ο δύσμοιρος ότι αυτή η γυναίκα θα τον απατούσε πάλι, αν δεν την αγαπούσε. Μάλιστα μιλούσε όλος ενθουσιασμό για την ομορφιά της! Μιλούσε όλος ενθουσιασμό για την ομορφιά της σε μένα, εμένα που είχα δει τον παχύ της κορμό και τα σκελετωμένα πόδια της!

Περισσότερο απ' όλα τον τυραννούσε η ζήλια της. Δεν άντεχε να μένει στιγμή μόνη, δεν ήθελε νοσοκόμες – από φόβο μήπως ο άντρας της ερωτευτεί κάποια. Ζήλευε όμως και μένα, την καμαριέρα, τον σερβιτόρο του δωματίου, τον πορτιέρη του ξενοδοχείου, τον χειριστή του ασανσέρ. Την κουβαλούσαμε και οι δυο σε κοντσέρτα και σε καφέ και σε εστιατόρια, σαν γαϊδούρια δεμένα στη λαβή του άθλιου, βροντερού της καροτσιού, αγκομαχώντας τα πνιγηρά βράδια, μερικές φορές μες στη βροχή και στον άνεμο, κρατώντας μια ομπρέλα πάνω από το πάντοτε μοδάτο καπέλο της, ισιώνοντας ασταμάτητα τις κουβέρτες πάνω στα αλύγιστα γόνατά της. Καπελούδες, ράφτρες, μοδίστρες πετούσαν σαν πεταλούδες γύρω από το φως, στο ξενοδοχείο όπου έμενε. Σταματούσαμε σε κάθε τρίτη βιτρίνα. Έπρεπε να τη σπρώχνουμε σε χρυσοχοΐα· ώρες ολόκληρες έψαχνε κοσμήματα που θα της ταίριαζαν. Πριν μεσημεριάσει ερχόταν καθημερινά ο κομμωτής στο σπίτι. Κάθε πρωί έπρεπε να την βάζει στην μπανιέρα ο φίλος μου. Και όσο έπαιζε στο νερό με λαστιχένια ζωάκια, της διάβαζε ανόητα εγγλέζικα κοινωνικά μυθιστορήματα και περιοδικά. Η φροντίδα μου δεν χρησίμευε πια καθόλου. Δεν είχε πια, όπως λέμε εμείς

οι γιατροί, «θέληση για υγεία», η ψύχωση την είχε κυριεύσει για τα καλά. Με κορόιδευε. Δεν είχα πλέον εξουσία πάνω της.

Δεν κατάφερνα ποτέ να μείνω μόνος με τον φίλο μου. Ούτε ένα τέταρτο δεν μας άφηνε μόνους. Αναζητούσα διέξοδο. Πίστεψα τελικά ότι βρήκα μία: Μιας και από ζήλια απέρριπτε την ιδέα μιας νοσοκόμας – άραγε πώς έβρισκε την ιδέα ενός φύλακα; Γνώριζα ένα τίμιο αγόρι από το νοσοκομείο μας. Του μίλησα, ήταν σύμφωνος. Τον πήγα στην κυρία Γκουέντολιν, της άρεσε. «Αλλά όχι τώρα», είπε, «θα τον πάρουμε μαζί μας, όταν γυρίσουμε πίσω. Εδώ δεν θέλω να σας αφήσω μόνους τους δυο σας». Κι έτσι έγινε. Λίγο προτού τελειώσει η σεζόν, επέστρεψαν στο Λονδίνο με τον φύλακα.

Ένιωσα μια μικρή ικανοποίηση: Ίσως αυτός ο φύλακας κατόρθωνε να προσφέρει στον φίλο μου μερικές στιγμές ανάπαυλας.

Αλλά τα πράγματα ήρθαν τελείως διαφορετικά! Μόλις δύο μήνες αργότερα έλαβα ένα σύντομο γράμμα του φίλου μου.

Μου έγραφε ότι είχα τελικά δίκιο, ότι τώρα ήξερε επιτέλους, αλλά ότι δεν ήταν ποτέ πολύ αργά, θα παρατούσε τη γυναίκα του πλέον. Την είχε τσακώσει, έλεγε, με τον νεαρό φύλακα σε στενές περιπτύξεις. Έγραφε ότι θα μάθαινα σύντομα λεπτομέρειες.

Αλλά πέρασαν δύο χρόνια· έγραφα μα δεν έπαιρνα απάντηση, δεν είχα πια καθόλου νέα του αγαπημένου μου φίλου.

13

Μια μέρα πήγα στο Παρίσι και περισσότερο από ανία παρά από ενδιαφέρον πήγα σε ένα από τα πολλά νυχτερινά μαγαζιά στη Μονμάρτη, μπροστά από τις πόρτες των οποίων υπάρχουν ψευδο-Κοζάκοι, που τα φυλούν και προσπαθούν να προσελκύσουν μέσα γνήσιους Αμερικάνους. Κουρασμένος και σχεδόν θυμωμένος από την ίδια μου τη χαζομάρα, καθόμουν εκεί και παρακολουθούσα τα ζευγάρια που χόρευαν. Ξαφνικά είδα την κυρία Γκουέντολιν. Αυτή ήταν, χωρίς αμφιβολία! Αλαμπρατσέτα με έναν καλοχτενισμένο μαυρομάλλη ζιγκολό με μπριγιαντίνη χόρευε τη λεγόμενη τζάβα. Δεν μπορεί να ήταν άλλος από τον Λάκατος. Τι εννοώ: Ο Λάκατος από τη Βουδαπέστη είναι ένα αρχέτυπο άνδρα, όχι κάποιο πρόσωπο. Δεν χρειαζόταν να είναι οπωσδήποτε ο παλιός Λάκατος του δωματίου 32. Ξαφνικά το βλέμμα της έπεσε πάνω μου. Άφησε τον συνοδό της, πλησίασε το τραπέζι μου, υγιής, χαρούμενη,

χαμογελαστή, μια θεά. Έσκυψα ασυναίσθητα να δω τα πόδια της. Υγιή, άψογα πόδια μέσα σε ανοιχτογκρί μεταξωτές κάλτσες.

«Εκπλήσσεστε, γιατρέ μου, έτσι;» είπε. «Θα καθίσω λιγάκι.»

Κάθισε.

«Πού είναι ο άντρας σας;» ρώτησα. «Γιατί δεν μου γράφει;»

Δύο μεγάλα, λαμπερά δάκρυα, δύο φρουροί του πένθους πρόβαλαν κατά παραγγελία στις άκρες των ματιών της.

«Πέθανε!» είπε εκείνη. «Αυτοκτόνησε δυστυχώς. Για μια χαζομάρα.»

Έβγαλε το μαντήλι και ταυτόχρονα τον καθρέφτη από το τσαντάκι της.

«Μα πότε;» ρώτησα. «Πριν από δύο χρόνια!»

«Και πόσος καιρός πάει που είστε υγιής;» «Ενάμισης χρόνος!»

«Κι αυτός με τον οποίο είστε τώρα εδώ είναι ο νέος σας άντρας;»

«Ο σύζυγός μου, ο κύριος Λάκατος. Ούγγρος, εκπληκτικός χορευτής, όπως ίσως είδατε.»

Μάλιστα, το σκουλήκι! σκέφτηκα και φώναξα «Λογαριασμό!» και πλήρωσα αμέσως και παράτησα τη γυναίκα στη θέση της, και χωρίς να την αποχαιρετήσω, βγήκα έξω.

Πολλές, πάρα πολλές γυναίκες με προσπερνούσαν, μερικές μου χαμογελούσαν. Χαμογελάστε λοιπόν, σκεφτόμουν, χαμογελάστε λοιπόν, κάντε φούρλες, ζυγιστείτε, αγοράστε καπελάκια, καλτσάκια, μπιχλιμπίδια! Σύντομα σας πλησιάζουν τα γηρατειά! Ένας χρονάκος ακόμη, άντε δύο! Ούτε χειρουργός θα σας βοηθά ούτε περουκιέρης. Παραμορφωμένες, λυπημένες, πικραμένες θα βυθιστείτε σύντομα στον τάφο, και ακόμη βαθύτερα στην κόλαση. Χαμογελάστε λοιπόν, χαμογελάστε!...»

8. ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΩΝ

8.1. Βαθμός επίτευξης μεταφραστικής στρατηγικής

Όπως προαναφέρθηκε, σε μια λογοτεχνική μετάφραση το ζήτημα που κατεξοχήν ενδιαφέρει είναι η επίτευξη ισοδυναμίας στο νόημα. Ως εκ τούτου, στα παρόντα μεταφράσματα δεν επιχειρήθηκε μια λέξη προς λέξη, μια κατά λέξη μετάφραση ή πρόταση προς πρόταση μετάφραση, η οποία πιθανότατα τελικά και να αλλοίωνε το νόημα αλλά μια έννοια προς έννοια μετάφραση. Ως χαρακτηριστικό παράδειγμα αναφέρεται η λέξη *phantasiebegabt* στον *Σταθμάρχη Φαλμεράγιερ* (κεφ. 1 σ. 76). Ως πρωταρχική σημασία της λέξης αναφέρεται στα λεξικά ο «ευφάνταστος»· στο δε λεξικό Duden online παρατίθενται ως συνώνυμες λέξεις οι εξής: einfallsreich (ευφάνταστος), erfinderisch (εφευρετικός), fantasievoll (ευφάνταστος), findig (επινοητικός). Ωστόσο από την ανάγνωση ολόκληρης της σχετικής παραγράφου διαπιστώνεται ότι ο συγγραφέας δεν αναφέρεται σε αυτό το χαρακτηριστικό του ήρωά του· συγκεκριμένα, λέει στο κείμενο ότι Φαλμεράγιερ *ένιωθε* ότι επρόκειτο για μια μοιραία μέρα, ότι *ένιωθε* πως θα ήταν μια τρομερή νύχτα, ότι *ένιωθε* ιδιαίτερο το σφύριγμα των τρένων και ότι *νόμιζε πως άκουγε* τη μυστηριώδη φωνή ενός ασυνήθιστου πεπρωμένου. Επομένως, ο Ροτ εννοεί ότι ο ήρωάς του εκείνο μονάχα το βράδυ είχε γνωρίσματα μάλλον αλαφροΐσκιωτου ανθρώπου, ανθρώπου που έχει ιδιαίτερα ζωηρή φαντασία, που η φαντασία του οργιάζει, ενώ εν γένει ήταν μάλλον πεζός άνθρωπος. Η επιδίωξη της ισοδυναμίας στο νόημα οδήγησε συνεπώς στη μετάφραση *δεν οργίαζε η φαντασία του*.

Ένα ακόμη παράδειγμα απόκλισης από την κατά λέξη μετάφραση είναι η φράση sie führt manchmal zum Tode durch Selbstmord στον *Θρίαμβο της ομορφιάς*. Το νόημα είναι σαφές, ωστόσο η κατά λέξη/κυριολεκτική μετάφραση θα οδηγούσε στην απόδοση «αυτή οδηγεί μερικές φορές στον θάνατο μέσω αυτοκτονίας» ή «που είναι παράξενο στο άκουσμα και καθόλου ελληνικό. Αποδόθηκε επομένως *μερικές φορές μάλιστα οδηγεί στην αυτοκτονία και στον θάνατο*. Αυτά τα δύο διαφορετικού είδους παραδείγματα καταδεικνύουν τη στρατηγική που ακολουθήθηκε κατά τη μετάφραση των διηγημάτων ως προς το θέμα της πιστότητας.

8.2. Οικειοποίηση ή ξενοποίηση

8.2.1. Η χρήση της επανάληψης

Κατά το μεταφραστικό έργο έγινε προσπάθεια η μετάφραση να μην αποκλίνει, ει δυνατόν, από το πρωτότυπο. Ωστόσο, ιδιαίτερα προβλημάτισε ο χειρισμός της περίπτωσης των διαρκών επαναλήψεων κάποιων λέξεων μέσα σε μικρά διαστήματα, ακόμη και μέσα στην ίδια πρόταση. Οι εν λόγω επαναλήψεις δεν μπορεί να θεωρηθούν τυχαίες ή άστοχες επιλογές του συγγραφέα, ο οποίος θεωρείται μετρ του ύφους· απεναντίας, μέσω αυτών ο Ροτ χρωματίζει πιο εμφαντικά το περιεχόμενο. Ενδεικτικά αναφέρονται στον *Σταθμάρχη Φαλμεράγιερ* οι εξής λέξεις (παρατίθενται με το συγκείμενο, όπου κρίνεται απαραίτητο) ή και ολόκληρες φράσεις μαζί με τη μετάφρασή τους:

- *brave* Tochter (*συνετή* κόρη) – *braver* Beamte (*συνετός* υπάλληλος)
- folgte einem *maßvollen* Zuge seines *maßvollen* Herzens (ακολούθησε μια *μετρημένη* πορεία της *μετρημένης* καρδιάς του)
- Der Telegraphenapparat *tickte unaufhörlich* (*Ηχούσε το ασταμάτητο τικ τακ* του τηλέγραφου) – Der Morseapparat *tickte unaufhörlich*) (*Ασταμάτητα ακουγόταν το τικ τακ* της συσκευής μορς)– *unaufhörlich* wie der Telegraphenapparat *tickte* (η βροχή σφυροκοπούσε *ασταμάτητα*, έτσι όπως *χτυπούσε* ο τηλέγραφος) – *unaufhörliche* Zwiesprache (*ασταμάτητη* κουβέντα).
- *unheimliche* Stimme (*μυστηριώδης* φωνή) – *unheimliche* Katastrophe (*μυστηριώδης* καταστροφή) κοκ.

Παρομοίως στον *Θρίαμβο της ομορφιάς* αναφέρονται ενδεικτικά τα κάτωθι παραδείγματα:

- Peinliche *private* Dinge (ανάρμοστα *προσωπικά* πράγματα) – *private* Bemühungen um *private* Diskretion (*προσωπικές* προσπάθειες για διακριτικότητα). Ας σημειωθεί σε αυτό το σημείο ότι κρίθηκε πως θα ήταν παράξενη και αποτυχημένη στην ελληνική γλώσσα η σύναψη «προσωπική διακριτικότητα», οπότε προτιμήθηκε να παραλειφθεί με τίμημα να χαθεί η επανάληψη της λέξης για τρίτη φορά.

- verhielt sich *schweigsam* (έμενε *σιωπηλός*) – die *Schweigsamkeit* (τη *σιωπή*) – haben Sie *geschwiegen* (μείνατε *σιωπηλός*) – wäre ich nicht so *schweigsam* geblieben (δεν θα έμενα τόσο *σιωπηλός*)

Στα προαναφερθέντα παραδείγματα καταδεικνύεται η επιλογή της μεταφράστριας να τηρήσει την επανάληψη –με κίνδυνο να κατηγορηθεί για λεξιλογική ένδεια– αφού είναι προφανές ότι αποτελεί συνειδητή επιλογή του Ροτ, η οποία από τη μία πλευρά τονίζει το περιεχόμενο του διηγήματος και από την άλλη πλευρά διαμορφώνει το ύφος του συγγραφέα.

Παρ' όλα αυτά, σε αυτό το σημείο αξίζει να σημειωθεί, ότι δεσπόζουσα θέση σε ολόκληρο το διήγημα *Ο σταθμάρχης Φαλμεράγιερ* καταλαμβάνει η επανάληψη της λέξης *fremd* και των παραγώγων της ή συγγενών λέξεων (*Fremde*, *Fremder*, *wildfremd*) η οποία συναντάται 30 φορές, εκ των οποίων δέκα και εννέα επαναλήψεις βρίσκονται αντίστοιχα στα κεφάλαια 2 και 3. Χρησιμοποιούνται δε σε διάφορα συγκείμενα όπως fremde Stimme, der Namen der Fremde, fremde Frau, fremdes Deutsch, fremde Landschaft, fremde Vögel, fremde Hände, fremde Sprache, ein Fremder. Ωστόσο η λέξη «ξένος» με την οποία αποδίδεται στα ελληνικά το fremd δεν ταιριάζει πάντα σε όλες τις περιπτώσεις όπως στη γερμανική γλώσσα. Εν προκειμένω απαιτείται ιδιαίτερος χειρισμός, δεδομένου ότι η διαρκής επανάληψη της ίδιας λέξης δύναται να δώσει στον αναγνώστη την εντύπωση φτωχού λεξιλογίου, άστοχων επιλογών και εν τέλει μιας αποτυχημένης μετάφρασης. Αναγκαστικά σε κάποια σημεία αποδίδεται διαφορετικά στο μετάφρασμα. Για λόγους διευκόλυνσης της επισκόπησης παρατίθενται οι μεταφράσεις:

fremde Stimme	ξένη φωνή
Der Namen der Fremde	το όνομα της ξένης
Die Fremde	η άγνωστη
fremde Frau	ξένη γυναίκα
fremdes Deutsch	σπαστά γερμανικά
fremde Landschaft	ξένο τοπίο
fremde Vögel	άγνωστα πουλιά
fremde Hände	ξένα χέρια
fremde Sprache	ξένη γλώσσα
Ein Fremder	ένας ξένος

Ως εκ τούτου, διαπιστώνεται ότι, παρότι έγινε προσπάθεια για την τήρηση της επανάληψης ως υφολογικού στοιχείου του πρωτοτύπου, ενίοτε η καλύτερη και πιο εύληπτη ισοδυναμία επετεύχθη με τη χρήση διαφορετικής λέξης, προκειμένου να είναι εύστοχη η σύναψη των λέξεων και να μην ξενίζει τον Έλληνα αναγνώστη. Συμπεραίνεται και στην πράξη, λοιπόν, ότι η ισοδυναμία που επιδιώχθηκε στην εν λόγω μετάφραση αφορά το νόημα και όχι τις λέξεις καθαυτές.

8.2.2. Άλλα σχήματα λόγου

Με δεδομένο ότι, όπως προαναφέρθηκε, οι προκείμενες μεταφράσεις απευθύνονται στον Έλληνα αναγνώστη, προτιμήθηκε ως προς τα εκφραστικά μέσα (π.χ. παροιμίες, ιδιωματισμούς, παρηχήσεις κτλ) μια πιστή, οικειοποιητική μετάφραση που δεν θα προκαλεί απορίες. Απώτατος σκοπός είναι τα κείμενα να μη δίνουν την αίσθηση ότι είναι μεταφρασμένα. Έτσι για παράδειγμα, για τη γερμανική έκφραση που συναντάμε στον *Θρίαμβο της ομορφιάς* «auf Herz und Nieren prüfen» (κατά λέξη: εξετάζω κάποιον στην καρδιά και στα νεφρά) οι επιλογές ήταν δύο: είτε να βρεθεί μία ισοδύναμη ελληνική έκφραση/σχήμα λόγου είτε να αποδοθεί νοηματικά, δηλαδή «εξετάζω κάποιον εξονυχιστικά», μιας και κατά λέξη μετάφραση θα ήταν παντελώς παράλογη, αφού ο γιατρός του διηγήματος είναι γυναικολόγος. Ένα ακόμη παράδειγμα οικειοποιητικής μετάφρασης, και μάλιστα σε δύο σημεία της, είναι η φράση *Wer so viel Frauen untersucht hat, muß schließlich eine leidenschaftliche Solidarität mit den Männern empfinden.* Μια κατά λέξη (ή λέξη προς λέξη) μετάφραση, ωστόσο, θα χρησιμοποιούσε το ρήμα «πρέπει» οδηγώντας σε παρανόηση και επιπλέον θα είχε ως αποτέλεσμα μια κακή σύναψη, την «παθιασμένη αλληλεγγύη». Η πρόταση μεταφράστηκε λοιπόν πιο «ελληνικά» ως *Όποιος έχει εξετάσει τόσες γυναίκες δεν μπορεί παρά να αισθάνεται εν τέλει απέραντη αλληλεγγύη για τους άνδρες*. Επίσης η φράση «ein Mann von Stand und Rang» στον *Θρίαμβο της ομορφιάς* μεταφράστηκε απλώς ως «ένας άντρας της υψηλής κοινωνίας», μιας και ακούγεται πιο δόκιμο στα ελληνικά από μια μετάφραση του είδους «ένας άντρας θέσης και κύρους». Αναφέρουμε επίσης ως παράδειγμα μια κλασική γερμανική διατύπωση στην οποία ο συγγραφέας εκφράζει κάτι θετικό με διπλή άρνηση, ήτοι αναφέρει «nicht mindere Würde». Η ελληνική γλώσσα μολονότι δεν τις αποκλείει, δεν συνηθίζει τις αρνητικές συντάξεις, αλλά προτιμάει τη θετική διατύπωση· άρα

μεταφράστηκε ως «το εξίσου σημαντικό τρόπαιο». Ένα ακόμη, μεταξύ άλλων, χαρακτηριστικό παράδειγμα συναντάμε και στον *Σταθμάρχη Φαλμεράγιερ* όταν ο Ροτ αναφέρει ότι «ein Beamter… lebte ständig mitten im Norden». Ενώ δεν πρόκειται για έκφραση ή ιδιωματισμό ή και παροιμία, μια μετάφραση όπως «Ένας υπάλληλος… ζούσε πάντα καταμεσής/μέσα/στο κέντρο του Βορρά» δεν θα ήταν καλά ελληνικά. Αντί αυτών των επιλογών, η φράση αποδόθηκε με μια αμιγώς ελληνική έκφραση ως «… στην καρδιά του Βορρά». Ολόκληρη η πρόταση «Neue Lichter zündete die Liebe an» αποδόθηκε «Ο έρωτας φούντωνε τον σαρκικό πόθο», διότι αν γινόταν μετάφραση (καινούρια φώτα άναβε ο έρωτάς του), η μετάφραση όχι μόνο θα ακουγόταν πολύ παράξενη αλλά σίγουρα θα προκαλούσε και γέλιο στον αναγνώστη, ο οποίος δεν θα καταλάβαινε καν το νόημα. Ομοίως, λίγο αργότερα όταν ο Ροτ αναφέρεται στην κουφόβραση που επικρατούσε λέει ότι «kein Zug kam durch das offene Tor» δηλαδή «δεν ερχόταν κανένα ρεύμα μέσα από την ανοιχτή πύλη». Κι ενώ το νόημα δεν είναι εσφαλμένο, πρόκειται γι' αυτό που αποκαλούμε «κακά ελληνικά» που φωνάζουν ότι πρόκειται για μετάφραση. Αποδόθηκε, ως εκ τούτου, με το πιο οικείο στον Έλληνα «δεν σάλευε φύλλο…». Ομοίως θυσιάστηκε για χάριν της διαφάνειας η παρήχηση και προσωποποίηση που είχε επιδιώξει ο Ροτ με τη φράση «der Regen regnete», η οποία αποδόθηκε στην ελληνική μετάφραση ως «Και έριχνε βροχή».

Στο πλαίσιο αυτό αξίζει να επισημανθεί και το γεγονός ότι ο συγγραφέας σε πολλές περιπτώσεις χρησιμοποιεί επίθετα που αποτελούν ανθρώπινα χαρακτηριστικά προσωποποιώντας με αυτό τον τρόπο τα ουσιαστικά του. Δεδομένου ότι αποτελεί συνειδητή επιλογή του Ροτ, επελέγη να τηρηθεί αυτό το ρητορικό σχήμα και κατά τη μετάφραση. Ένα τέτοιο ενδεικτικό παράδειγμα αναφέρεται κατωτέρω. Προκειμένου να αποδοθεί το συναίσθημα που είχε κυριεύσει την καρδιά του σταθμάρχη, το οποίο ο συγγραφέας τονίζει με ένα επίθετο (zärtlich = τρυφερός), του οποίου η χρήση σε αυτό το συγκείμενο (zärtliche Bäume = τρυφερά δέντρα) ηχεί αδόκιμη ακόμη και στα γερμανικά, ήτοι «erweckte dieser silberne Glanz der zärtlichsten Bäume der Welt Zärtlichkeit im Herzen Fallmerayers», ακολουθήθηκε το αυτό σχήμα της προσωποποίησης στη μετάφραση «Και σαν αυτή η ασημένια λάμψη των πιο τρυφερών δέντρων του κόσμου να ξύπνησε την τρυφερότητα στην καρδιά του Φαλμεράγιερ» εφόσον το επέτρεψε και ο συγγραφέας στον εαυτό του ποιητική αδεία.

Περαιτέρω, παρατηρείται ότι η γερμανική γλώσσα βρίθει μορίων (eben, nun, ja κοκ), που άλλοτε προσθέτουν στο νόημα του κειμένου και άλλοτε χαρακτηρίζουν το ύφος του συγγραφέα. Παρατίθενται δύο παραδείγματα με το ίδιο μόριο (eben),

προκειμένου να καταδειχθεί πώς αποδόθηκε τη μία φορά και πώς τη δεύτερη φορά θεωρήθηκε ότι δεν ήταν απαραίτητο να αποδοθεί. (σε παρένθεση αναγράφεται η σημασία του στην προκείμενη πρόταση).

Stationschef Fallmerayer	Ο σταθμάρχης Φαλμεράγιερ
aber mein Respekt vor den Naturwissenschaften und den Erkenntnissen meiner berühmten Kollegen war eben immer geringer…	*αλλά, πώς να το κάνουμε, ο σεβασμός μου για τις φυσικές επιστήμες και τις γνώσεις των ξακουστών συναδέρφων μου ήταν πάντα μικρότερος…*
Man sagt's eben nicht Aug' in Aug'	*Δεν μιλάει κανείς όταν βρίσκεται πρόσωπο με πρόσωπο με τον άλλο, (είναι γνωστό)*

Ωστόσο, κατ' εξαίρεση σε ελάχιστες περιπτώσεις επελέγη να γίνει ξενοποιητική μετάφραση προκειμένου να διατηρηθεί η ξενικότητα των διηγημάτων· αναφέρεται ως παράδειγμα η φράση «ein Lächeln für zehn Kreuzer um den holden Mund». Εν προκειμένω, κατά τη μετάφραση το Kreuzer μεταφέρθηκε ως κρόιτσερ, αφού αποτελεί χαρακτηριστικό στοιχείο που τοποθετεί, σε ένα βαθμό, χρονικά και γεωγραφικά το κείμενο ενώ η μετατροπή του σε νόμισμα οικείο και κατανοητό στον αναγνώστη θα οδηγούσε στην απώλεια αυτού του στοιχείου.

8.3. Γλωσσικές και εξωγλωσσικές ιδιαιτερότητες των πρωτοτύπων

Εν συνεχεία, όσον αφορά τη γλώσσα των μεταφρασμάτων επισημαίνεται ότι κατά τη μεταφραστική διαδικασία ελήφθησαν υπ' όψιν οι παράγοντες που επηρέασαν και διαμόρφωσαν τη γλώσσα των πρωτότυπων κειμένων. Συγκεκριμένα χρειάστηκε να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στη χρονική απόσταση των ογδόντα πέντε ετών, που μεσολαβεί από τη συγγραφή των διηγημάτων έως τη μετάφρασή τους, δεδομένου ότι ορισμένες λέξεις ή και εκφράσεις ενδεχομένως παλιότερα είχαν διαφορετική σημασία από αυτήν που γνωρίζουμε σήμερα ή χρησιμοποιούνταν με άλλο τρόπο. Με αυτό το δεδομένο, για οποιαδήποτε αμφιβολία ήταν αναγκαίο να γίνεται επαλήθευση του νοήματος σε παλιότερα λεξικά όπως αυτό των Αδερφών Γκριμ. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η λέξη Modist(in) στον *Θρίαμβο της ομορφιάς*, η οποία αρχικά (κατά τα τέλη του Μεσαίωνα) σήμαινε τον γραφέα καθώς και τον δάσκαλο μουσικής. Αντιθέτως στη νεότερη γερμανική –σε απαρχαιωμένη χρήση– σημαίνει τον καπελά.

Περαιτέρω, ας επισημανθεί ότι η γλώσσα στην οποία έγραφε ο Ροτ είναι τα γερμανικά μεν αλλά υπό την επίδραση της αυστριακής διαλέκτου. Κατά τη μετάφραση ήταν σημαντικό λοιπόν να γίνεται έρευνα σε κάθε αμφίβολη περίπτωση, ώστε να λαμβάνονται υπ' όψιν και οι επιπρόσθετες ή διαφορετικές σημασίες ή λειτουργίες κάποιων λέξεων, όπως στην περίπτωση της καθομιλούμενης λέξης ausgekocht στο παραπάνω διήγημα, της οποίας η σημασία τόσο στα αυστριακά όσο και στα «στάνταρντ» σημαίνει τετραπέρατος, πανούργος, δόλιος, αλλά στα «στάνταρντ» γερμανικά χρησιμοποιείται επιπλέον των παραπάνω ως συνώνυμο του ικανού, του έμπειρου, του ξύπνιου. Μετά την προσήκουσα έρευνα, επομένως, η λέξη μεταφράστηκε έτσι όπως πρόσταζε το συγκείμενο. Ας σημειωθεί, πάντως, ότι ο Ροτ συνήθως χρησιμοποιεί τις λέξεις με την τρέχουσα σημασία της γερμανικής. Περαιτέρω, ένα άλλο στοιχείο που έπρεπε να διατηρηθεί ήταν η μουσικότητα της γλώσσας. Για τον λόγο αυτό επικεντρώθηκε η προσοχή της μεταφράστριας στη σύνταξη, έτσι ώστε η σειρά των λέξεων και το τέμπο των διαλόγων να εξασφαλίζουν τον απαιτούμενο ρυθμό, τις άρσεις και θέσεις στη μελωδία των προτάσεων. Στο σημείο αυτό έπαιξε καταλυτικό ρόλο η ευελιξία της ελληνικής γλώσσας στις συντακτικές δομές. Παρουσιάζεται ενδεικτικά ως παράδειγμα η πρόταση *Mein Freund schlich mit schiefen Schultern einher, auf geknickten Beinen, vielleicht kam es davon, daß er ewig den Karren mit seiner süßen Last durch das Leben stoßen mußte* από το ίδιο διήγημα. Αλλάζοντας τη σειρά των λέξεων στη μετάφραση επιτεύχθηκε σωστός ρυθμός και μελωδία στην πρόταση χωρίς να χαθεί το περιεχόμενο φυσικά: *Με πεσμένους ώμους ο φίλος μου έσερνε τα βήματά του πάνω στα τσακισμένα του πόδια, ίσως επειδή έπρεπε μια ζωή ολάκερη να σπρώχνει διαρκώς το καροτσάκι με το γλυκό φορτίο του*.

8.4. Στίξη

Ιδιαίτερη προσοχή κατά την παρούσα μελέτη διεκδίκησε το θέμα της στίξης, αφού είναι ένα κεφάλαιο στο οποίο διαφοροποιείται σε μεγάλο βαθμό η γλώσσα-πηγή (γερμανική) από τη γλώσσα-στόχο (ελληνική). Συγκεκριμένα, στη γερμανική γλώσσα γίνεται εν γένει ευρεία χρήση της διπλής τελείας (:), της μεσαίας παύλας (–) και των παρενθέσεων (), ακόμη και στη λογοτεχνία. Στην ελληνική γλώσσα δεν συνηθίζεται η χρήση αυτών των σημείων στίξης σε λογοτεχνικά κείμενα, παρά μόνο σποραδικά και

κατ' εξαίρεση, κάποιες φορές δε είναι και εσφαλμένη. Αντ' αυτών χρησιμοποιούνται το κόμμα (,), η άνω τελεία (·) και, όπου δεν διακόπτεται η ροή του λόγου ή δεν αλλάζει το νόημα, μπορεί να δημιουργηθούν δύο χωριστές προτάσεις με παρεμβολή τελείας (.). Στα υπό εξέταση κείμενα ο Ροτ χρησιμοποίησε κατά κόρον τις μεσαίες παύλες και τις διπλές τελείες, τόσο επειδή του το επιτρέπει η γερμανική γλώσσα όσο και για να υπογραμμίσει με αυτό τον τρόπο το προσωπικό του ύφος. Κατά τη μετάφραση, επελέγη να περιοριστούν αυτά τα σημεία στίξης, με τρόπο ώστε να παραμείνει μεν ένα στοιχείο της ξενικότητας της γλώσσας-πηγής και του ύφους του συγγραφέα (για παράδειγμα διατηρήθηκαν αρκετές παρενθέσεις σε σημεία όπου ο αφηγητής απευθύνεται στον αναγνώστη), αλλά όχι σε έκταση τέτοια, ώστε δεν θα ήταν ορθή η χρήση τους στην ελληνική γλώσσα, και αντ' αυτών να χρησιμοποιηθεί η στίξη που συναντάμε στα ελληνικά λογοτεχνικά κείμενα. Στον παρακάτω πίνακα αναφέρονται κάποιοι διάλογοι εκτός αφήγησης στον *Σταθμάρχη Φαλμεράγιερ* αλλά και δύο αποσπάσματα από τον *Θρίαμβο της ομορφιάς* όπου οι παύλες και οι παρενθέσεις άλλοτε παραλείπονται και άλλοτε αντικαθίστανται από κόμματα ή άνω τελείες. Στο τελευταίο παράδειγμα μάλιστα ο Ροτ χρησιμοποιεί ταυτόχρονα παύλα και παρένθεση.

Stationschef Fallmerayer	*Ο σταθμάρχης Φαλμεράγιερ*
»Du kannst ihn nicht empfangen!« – sagte Fallmerayer.	*«Δεν γίνεται να τον υποδεχτείς!» είπε ο Φαλμεράγιερ.*
»Ich werde ihm die ganze Wahrheit sagen« – erwiderte sie.	*«Θα του πω όλη την αλήθεια», απάντησε εκείνη. «Θα περιμένουμε!»*
»Du hast ein Kind von mir!« – sagte Fallmerayer – »eine unmögliche Situation.«	*«Περιμένεις το παιδί μου!» είπε ο Φαλμεράγιερ. «Στρυφνή κατάσταση.»*
»Du bleibst hier, bis er kommt! Ich kenne ihn! Er wird alles verstehn!« – antwortete die Frau.	*«Θα μείνεις εδώ, μέχρι να έρθει! Τον ξέρω! Θα καταλάβει τα πάντα!» είπε η γυναίκα.*
»Ich bin hungrig« – sagte der Graf Walewski	*«Πεινάω», είπε ο κόμης Βαλέβσκι.*

»Gute Nacht!« – sagte Fallmerayer.	*«Καληνύχτα!» είπε ο Φαλμεράγιερ.*
…die mir von Krankheiten (echten oder eingebildeten) ihrer Frauen erzählen,[…]	*…που μου αφηγούνται τις αληθινές ή φανταστικές αρρώστιες των γυναικών τους.*
Ich ließ den jungen Mann erst nach einigen Minuten eintreten – (und Sie können mir glauben, ich litt in diesen paar Minuten mehr Ungeduld als er).	*Μόνο μετά από μερικά λεπτά, άφησα τον νεαρό άνδρα να περάσει· και πιστέψτε με, εκείνα τα λιγοστά λεπτά ένιωθα μεγαλύτερη ανυπομονησία από εκείνον.*

Ομοίως και οι διπλές τελείες, ασυνήθιστες στην ελληνική λογοτεχνία, τις περισσότερες φορές αντικαταστάθηκαν με κόμματα ή και τελείες. Παραθέτουμε ενδεικτικά ορισμένα παραδείγματα από τον *Θρίαμβο της ομορφιάς*:

Triumpf der Schönheit	*Ο θρίαμβος της ομορφιάς*
Man soll nicht verallgemeinern: aber ich habe die Erfahrung gemacht daß…	*Δεν είναι σωστό να γενικεύει κανείς, αλλά από την εμπειρία μου έχω μάθει ότι…*
Und kurz und gut: Die Musik machte uns erst zu Verbündeten, später zur Freunden.	*Και με δυο λόγια, η μουσική πρώτα μας ένωσε και αργότερα μας έκανε φίλους*
Im Gegenteil: Die Entfernung verstärkte unsere Freundschaft.	*Απεναντίας, η απόσταση δυνάμωσε τη φιλία μας.*

8.5. Επιμέρους μεταφραστικές ιδιαιτερότητες του ύφους

Περαιτέρω κατά τη μετάφραση χρειάστηκε να αποδοθεί το ιδιοσυγκρασιακό ύφος του Ροτ, για το οποίο έγινε μνεία παραπάνω (προπάντων στον *Θρίαμβο της ομορφιάς*). Δεδομένου ότι το ύφος διαμορφώνουν ποικίλα στοιχεία, όπως η σύνταξη, δομή, τα σημεία στίξης ακόμα και το λεξιλόγιο, στην παρούσα παράγραφο θα εξεταστούν τρία επιμέρους στοιχεία, και δη η σύνταξη και συγκεκριμένα ο τρόπος σύνδεσης των προτάσεων και των λέξεων, και τα σημεία στίξης αφού στα προκείμενα έργα αυτά τα στοιχεία παίζουν τον πιο σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση του ύφους

τόσο των κειμένων όσο και του συγγραφέα. Ο Ροτ δεν περιορίζεται σε μία μορφή σύνδεσης των προτάσεων αλλά εναλλάσσει τον λόγο του προσδίδοντας έτσι ζωντάνια και ειρωνική χροιά στο ύφος του. Χρησιμοποιεί, λοιπόν, ασύνδετη, παρατακτική και υποτακτική σύνταξη. Ας σημειωθεί ότι και στα δύο διηγήματα ο Ροτ παραθέτει συνεχόμενα απλές, σύντομες προτάσεις επιτείνοντας άλλοτε το λιτό, σχεδόν στρατιωτικό ύφος του. Η τελευταία συντακτική μορφή είναι και η συχνότερη ενώ λιγότερο απαντάται η παρατακτική σύνδεση των προτάσεων. Παρατίθενται παραδείγματα όλων των συνδετικών μορφών –ένα παράδειγμα από κάθε διήγημα αντίστοιχα– προκειμένου να καταδειχθεί τι χειρισμός έγινε κατά τη μετάφραση.

Sie waren beide hübsch, sie boten einen gefälligen Anblick, sie schienen füreinander geschaffen zu sein.	*Ήταν όμορφοι και οι δύο, πρόσφεραν ένα ευχάριστο θέαμα, έμοιαζαν πλασμένοι ο ένας για τον άλλο.*
Seine Hand verließ ihre Schultern, tastete sich empor zu ihrem nassen Haar, strich über ihr nasses Ohr, berührte ihr nasses Angesicht.	*Το χέρι του άφησε τους ώμους της, προχώρησε ψηλαφιστά ψηλά στα βρεγμένα μαλλιά της, τη χάιδεψε πάνω από το βρεγμένο της αυτί, άγγιξε το υγρό της πρόσωπο.*
Er verstand mich gar nicht, oder er tat so, als ob er mich nicht verstünde.	*Δεν με κατάλαβε καθόλου, ή έκανε πως τάχα δεν με κατάλαβε*
Der Arzt kam und sagte:	*Ο γιατρός ήρθε και είπε:*
Ich dachte daran, daß ich ihn aus törichter beruflicher Eitelkeit im Wartezimmer hatte sitzen lassen, als er zum erstenmal zu mir gekommen war, und ich gestand ihm eines Tages, daß ich ihn ohne Grund hatte warten lassen.	*Σκεφτόμουν ότι από ανόητη, επαγγελματική ματαιοδοξία τον είχα αφήσει να κάθεται στην αίθουσα αναμονής, όταν είχε έρθει την πρώτη φορά στο ιατρείο μου, και μια μέρα του ομολόγησα ότι τον είχα αφήσει χωρίς λόγο να περιμένει.*
Und schon begann er zu beklagen, daß er sich nicht selbst unter den Opfern befinde, als sein ziellos umherirrender Blick auf eine Frau fiel, die man soeben auf eine Tragbahre gelegt hatte	*Και είχε ήδη αρχίσει να καταριέται τη μοίρα του που δεν ήταν και ο ίδιος ανάμεσα στα θύματα, όταν το βλέμμα του, που περιπλανιόταν άσκοπα, έπεσε σε μια γυναίκα που είχε μόλις τοποθετηθεί σε ένα*

	φορείο.
Es began bei der Musik. Sie liebte Wagner. Ich beschimpfte ihn.	*Καταρχάς στη μουσική. Εκείνη αγαπούσε τον Βάγκνερ. Αυτός τον βλαστημούσε.*
Er rückte ein. Er ging ins Feld. Er kämpfte. Er war ein tapferer Soldat. Er schrieb die üblichen herzlichen Feldpostbriefe nach Haus. Er wurde ausgezeichnet, zum Leutnant ernannt. Er wurde verwundet. Er kam ins Lazarett. Er hatte Anspruch auf Urlaub.	*Κατατάχθηκε. Πήγε στο πεδίο της μάχης. Πολέμησε. Ήταν γενναίος στρατιώτης. Έστελνε στο σπίτι τα συνήθη εγκάρδια γράμματα από το πεδίο της μάχης. Διακρίθηκε, προήχθη σε ανθυπολοχαγό. Τραυματίστηκε. Νοσηλεύτηκε στο στρατιωτικό νοσοκομείο. Είχε δικαίωμα να πάρει άδεια.*

Προχωρώντας στη σύνδεση των λέξεων, παρατηρείται ότι ο Ροτ χρησιμοποιεί την παράθεση άφθονων επιθέτων, μετοχών ή ουσιαστικών. Σημειώνεται επίσης η παράθεση πλείστων υποκοριστικών προφανώς για λόγους επίτασης του δηκτικού ύφους. Κατά τη μεταφραστική διαδικασία έγινε προσπάθεια να μεταφερθεί η σύνταξη και συνακόλουθα το ύφος αυτών των δύο μικρών διηγημάτων με τον ίδιο τρόπο, στον βαθμό που λειτουργεί στην ελληνική γλώσσα. Για παράδειγμα, όταν θέλει να καταδείξει την ιδιοτροπία της ηρωίδας στον *Θρίαμβο της ομορφιάς*, ο Ροτ δεν αρκείται να γράψει ότι πονούσε σε ολόκληρο το κορμί της, αλλά περιγράφει ότι η γυναίκα παραπονιόταν για πόνους *im Kopf, im Rücken, im Bauch, im Hals, in der Nase, in den Augen, in den Füßen*. Η εμπρόθετη αυτή παράθεση λειτούργησε και στη μετάφραση. Η παρατακτική παράθεση ουσιαστικών *Sie hatte Hunger, Übelkeiten, Herzweh, Herzklopfen, Magenschmerzen, Krämpfe* ακολουθήθηκε και στη μετάφραση όπως και η παράθεση υποκοριστικών, μετοχών και επιθέτων.

Schmerzen im Kopf, im Rücken, im Bauch, im Hals, in der Nase, in den Augen, in den Füßen	*πόνους στο κεφάλι, στην πλάτη, στην κοιλιά, στον λαιμό, στη μύτη, στα μάτια, στα πόδια*
Sie hatte Hunger, Übelkeiten, Herzweh, Herzklopfen, Magenschmerzen, Krämpfe	*Είχε λιγούρες, ναυτίες, πόνους στην καρδιά, καρδιοχτύπια, στομαχόπονους, κράμπες και συνέχεια λιγούρες*
kauft euch Hütchen, Strümpfchen,	*αγοράστε καπελάκια, καλτσάκια,*

Sächelchen	*μπιχλιμπίδια*
Entstellt, vergrämt, verbittert	*Παραμορφωμένες, λυπημένες, πικραμένες*
ein unnennbarer, ein namenloser graublauer Dunst:	*μια απερίγραπτη, μια απέραντη γκριζογάλανη καταχνιά:*
Wolke, Himmel, Regen und Berge in einem	*σύννεφα, ουρανός, βροχή και βουνά μαζί*

Περαιτέρω, άλλοτε με τις άσκοπες επαναλήψεις, άλλοτε με στίξη όπως αποσιωπητικά και θαυμαστικά, και άλλοτε απευθυνόμενος στον ίδιο τον αναγνώστη και παίρνοντας απόσταση από τους ήρωές του ο συγγραφέας διαγράφει ένα πολύ προσωπικό και ιδιαίτερο στιλ. Επιπλέον, στον *Θρίαμβο της ομορφιάς*, όταν ο αφηγητής-γυναικολόγος απευθύνει τις σκέψεις του στον αναγνώστη κλείνοντάς του μάτι, ήταν σημαντικό να μεταφερθεί με τον ίδιο τρόπο αυτό το μειδίαμα του συγγραφέα. Κάποιες φορές μάλιστα, ο Ροτ βάζει μέσα σε παρενθέσεις ή παύλες τις σκέψεις του αφηγητή· σε αυτές τις περιπτώσεις, παρότι όπως προαναφέρθηκε δεν είθισται στην ελληνική λογοτεχνία, τηρήθηκε η εν λόγω στίξη και στα μεταφράσματα, αφού κρίθηκε ότι ήταν ο καλύτερος τρόπος για τη διατήρηση του ύφους. Αναφέρουμε δύο παραδείγματα στα οποία χρησιμοποιήθηκε στα μεταφράσματα η γερμανική στίξη καθαρά για υφολογικούς σκοπούς.

Triumpf der Schönheit	*Ο θρίαμβος της ομορφιάς*
Sie war eine österreichische Patriotin geworden, kein Wunder! – Liebe allein bestimmt die Haltung der Frauen.	*Είχε γίνει μια αυστριακή πατριώτισσα, διόλου παράξενο! – Ο έρωτας μονάχα ορίζει τη στάση των γυναικών.*
Nach einem Jahr glücklicher Ehe – oder was man so nennt – hatte die Frau angefangen…	*Μετά από έναν χρόνο ευτυχισμένου γάμου –ή ό,τι τέλος πάντων θεωρούμε ως τέτοιον– η γυναίκα είχε αρχίσει να…*

8.6. Μεταφραστικές δυσκολίες

Ολοκληρώνοντας θα αναφερθούν ορισμένα μεταφραστικά προβλήματα, τα οποία προέκυψαν κατά τη μετάφραση των διηγημάτων. Κατά πρώτον, ας αναφερθεί η ευελιξία της γερμανικής γλώσσας, που δίνει τη δυνατότητα στον Γερμανό να πλάθει σύνθετες λέξεις, είτε για να δώσει περισσότερη έμφαση σε μια λέξη είτε για προσδώσει κάποιο ειδικό χαρακτηριστικό στη λέξη (π.χ. στον *Θρίαμβο της ομορφιάς* himmelsblau, trostbedürftig, Brückenbauingenieur, nichtbeschäftigter, Kirchenwinkel, bibelkundig, Rosenleichen, Knopfäugelchen, pechschwarz και στον *Σταθμάρχη Φαλμεράγιερ* Liebesehe, Vernunftehe, Zimmerkellner, stahlblau, Feldpostbrief, Schicksalsnacht κ.ο.κ.). Η ελληνική γλώσσα δεν προσφέρει εύκολα αυτή τη δυνατότητα· ως εκ τούτου, αν δεν υπάρχει ισοδύναμη λέξη ο μεταφραστής αναγκάζεται να καταφύγει σε γενικές κτητικές, σε αναφορικές προτάσεις, σε παρομοιώσεις ή απλώς να παραλείψει κάτι και να αποδώσει απευθείας το νόημα. Το ίδιο πρόβλημα δημιουργείται και με τη δυνατότητα να δημιουργεί ουσιαστικά από μετοχές ή απαρέμφατα, κάτι που επίσης μπορεί να αποδοθεί συνήθως με αναφορικές προτάσεις στη νεοελληνική γλώσσα. Σε κάθε περίπτωση η μετάφραση είναι αρκετά δύσκολη, διότι το αποτέλεσμα πρέπει να είναι όσο το δυνατόν πιο ανώδυνο για τη ροή και τη φυσικότητα της γλώσσας. Για παράδειγμα οι λέξεις που προαναφέρθηκαν μεταφράστηκαν – αποδόθηκαν ως εξής, μιας και δεν φάνηκε να υπάρχουν άλλες επιλογές:

trostbedürftig	Που έχουν ανάγκη από παρηγοριά
Brückenbauingenieur	Μηχανικός κατασκευής γεφυρών
nichtbeschäftigter	Που έχει αναδουλειές
Kirchenwinkel	γωνιά στην εκκλησία
Bibelkundig	που πίστευαν στη Βίβλο
Rosenleichen	πτώματα λουλουδιών
Knopfäugelchen	ματάκια σαν κουμπιά
pechschwarz	μαύρο σαν κατράμι
Liebesehe	γάμος από έρωτα
Vernunftehe	γάμος συμφερόντων
Zimmerkelner	σερβιτόρος του ορόφου

stahlblau	γαλάζια σαν ατσάλι
Feldpostbrief	γράμμα από το πεδίο μάχης
Schicksalsnacht	μοιραία νύχτα
Geliebte	αυτό που αγαπάς
Bemitleidete	και οικτίρεις

Συνεχίζοντας με την παράθεση των μεταφραστικών προβλημάτων, περισσότερο στο διήγημα *Ο σταθμάρχης Φαλμεράγιερ* και (λιγότερο) στον *Θρίαμβο της ομορφιάς*, επειδή μεσολάβησε ο α' παγκόσμιος πόλεμος, χρησιμοποιείται πλειάδα στρατιωτικών όρων, οι οποίοι απαιτούσαν πιο σχολαστική αναζήτηση για την ορθή απόδοσή τους και ταυτόχρονα δεν έπρεπε να παραπέμπουν σε στείρα και εξειδικευμένη ορολογία, η οποία θα χαλούσε τη λογοτεχνικότητα των κειμένων. Αναφέρονται ενδεικτικά οι εξής λέξεις μαζί με τις προτεινόμενες μεταφράσεις τους:

allgemeine Mobilisierung	γενική επιστράτευση
Fähnrich in der Reserve	έφεδρος υπαξιωματικός
Jägerbataillon	Τάγμα Πεζικού
Kader	μονάδα
Leutnant	ανθυπολοχαγός
Lazarett	στρατιωτικό νοσοκομείο
Sturmangriff	έφοδος
Regiment	σύνταγμα
Okkupationsarmee	στρατός κατοχής
Kundschafter- und Nachrichtenstelle	Υπηρεσία κατασκοπείας και πληροφοριών[21]
Exerzierübung	άσκηση εκπαίδευσης
Baracke	στρατώνας
Garderegiment	σύνταγμα επιλέκτων
Oberleutnant	υπολοχαγός
Neuener-Dragoner	Ένατο Τάγμα Δραγώνων[22]
Landsturmarzt	γιατρός της εθνοφρουράς

[21] Η προκείμενη ελληνική μετάφραση του όρου είναι της συντάκτριας, ελλείψει της επίσημης.

[22] Ο συγκεκριμένος όρος υπήρχε και στο *Εμβατήριο του Ραντέτσκυ*, σε μτφρ. Μαρίας Αγγελίδου, εκδ. Άγρα, και για λόγους συνέπειας χρησιμοποιήθηκε η ίδια μετάφραση.

Πολλά πισωγυρίσματα και αμφιβολίες προκάλεσε η μετάφραση των λέξεων vornehm, gute Rasse και gallant. Ενώ το *vornehm* θα μπορούσε να μεταφραστεί ως ευγενής, χώλαινε ως επίθετο, επειδή ηχούσε μάλλον λόγιο (ευγενής γυναίκα; ευγενείς άνθρωποι;). Χρησιμοποιήθηκε λοιπόν, παράλληλα, η λέξη «αριστοκρατικός» όποτε κρίθηκε αναγκαίο. Η μετάφραση του *gute Rasse* ως «καλή ράτσα» δεν μοιάζει κατάλληλη για ανθρώπους· κυρίως, όμως, δημιουργεί αρνητικούς συνειρμούς με τους οποίους θα διαφωνούσε αναμφίβολα ο Ροτ δεδομένης της σφοδρής και ρητής αντίθεσής του με το ναζιστικό καθεστώς, όπως προαναφέρθηκε. Οι εναπομείνασες επιλογές ήταν δύο, το είτε «καλής ποιότητας» είτε «καλής πάστας». Προτιμήθηκε τελικά το πρώτο αφού το δεύτερο ήταν αρκετά λαϊκότροπο, ιδίως σε σχέση με το συνολικό ύφος του συγγραφέα. Και τέλος το *gallant* προβλημάτισε, διότι, ενώ ο Ροτ είχε στη διάθεση του μια διαφορετική λέξη, στα ελληνικά αποδόθηκε και πάλι ως *ευγενής*.

Στον αντίποδα νοηματικά βρίσκεται μια διασκεδαστική δυσκολία στον *Θρίαμβο της ομορφιάς*, και δη η μετάφραση της λέξης Bandwurm. Οι υπάρχουσες ισοδύναμες λέξεις στην ελληνική γλώσσα είναι τρεις: ταινία, σκουλήκι και παράσιτο. Η τελευταία απορρίφθηκε εξαρχής, επειδή θεωρήθηκε πιο γενική, αλλά και επειδή συνήθως χρησιμοποιείται στον πληθυντικό, κάτι που δεν θα βόλευε στη μετάφραση. Ενώ αρχικά προτιμήθηκε η λέξη «ταινία» επειδή αυτή είναι η ορθή ονομασία, ανέκυψε πρόβλημα όταν μετά την αρχική διάγνωση από τον γιατρό, χρησιμοποιείται στα γερμανικά η απλή λέξη *Wurm* (σκουλήκι) και ως εκ τούτου με τη λέξη ταινία χάνεται η μεταφορική ειρωνική χρήση της λέξης όταν χρησιμοποιείται για τον εραστή της ηρωίδας. Ενώ δηλαδή μέχρι εκείνη τη στιγμή η ταινία δεν αποτελεί προβληματική επιλογή, ξαφνικά προκαλεί δυστοκία αν ο διάλογος του γιατρού με τον σερβιτόρο μιλούσε για ταινία και όχι για σκουλήκι, αφού θα ηχούσε κάπως έτσι: «Σε μια κρίση ανόητης αμηχανίας είπα στον σερβιτόρο: «Η κυρία είναι πολύ άρρωστη! Συγκεκριμένα, έχει ταινία. «Μάλιστα, γιατρέ», είπε το τσακάλι. «Αυτή μόλις έφυγε.» Προτιμήθηκε λοιπόν την πρώτη φορά μόνο, στο πλαίσιο της ιατρικής διάγνωσης, να χρησιμοποιηθεί η επιστημονική ονομασία, ήτοι ταινία. Στη συνέχεια, όμως, αντικαθίσταται από τη λέξη σκουλήκι, προκειμένου να ηχεί πιο έντονη η ειρωνεία ότι η Γκουέντολιν, μια κυρία καλής οικογενείας, είχε μέσα της ένα σκουλήκι το οποίο εκτιμούσε περισσότερο και από τον σύζυγό της και το οποίο την έκανε ό,τι ήθελε, αλλά και για να είναι πιο σαρκαστικός ο διάλογος όπου ο σερβιτόρος υπαινίσσεται ότι ο εραστής της κυρίας είναι ένα σκουλήκι.

Περαιτέρω, όπως αναφέρθηκε παραπάνω υπό 8.3., ο Ροτ έγραφε σε αυστριακά γερμανικά, τα οποία διαφοροποιούνται σε κάποιο βαθμό από τα γερμανικά της Γερμανίας. Οποτεδήποτε λοιπόν το νόημα φαινόταν παράδοξο, υπήρχε περίπτωση να χρησιμοποιούνταν μια διαφορετική ή πρόσθετη σημασία της λέξης. Αυτές, ωστόσο, ήταν οι προφανείς και εύκολες περιπτώσεις. Απαιτούνταν όμως διαρκής εγρήγορση, διότι μπορεί να μην έμοιαζε κάτι παράλογο αλλά η (εσφαλμένη) απόδοσή του τελικά να οδηγούσε σε παρανόηση. Για παράδειγμα, προβληματισμό προκάλεσε και χρειάστηκε να επαληθευτεί αν ο όρος praktischer Arzt, ο οποίος αναφέρεται και στις σημειώσεις τέλους, έχει την ίδια έννοια στα αυστριακά γερμανικά και στα κοινά γερμανικά της Γερμανίας, ώστε να διαπιστωθεί σε ποια ειδικότητα γιατρού αντιστοιχούσε στην ελληνική γλώσσα.

Η τελευταία πρόταση στον *Θρίαμβο της ομορφιάς* προκάλεσε αμφιβολίες όσον αφορά τον χρόνο που θα χρησιμοποιούνταν. Όταν μετά το πάθημα του φίλου του ο μισογύνης γιατρός απευθύνεται στις γυναίκες με τα λόγια *Lächelt nur, lächelt nur!*, δεν είναι σίγουρο αν μιλάει με χρόνο διαρκείας ή στιγμιαίο, αφού δεν το μαρτυρά η γερμανική γραμματική, δηλαδή χαμογελάτε ή χαμογελάστε. Τον προβληματισμός γέννησε και ενέτεινε η φράση *Noch ein Jährchen, noch zwei!* η οποία έδειχνε θεωρητικά μια διάρκεια. Από την άλλη πλευρά, όμως, συνυπολογίστηκε το γεγονός ότι ο αφηγητής αναφέρεται στο εφήμερο της γυναικείας φιλαρέσκειας, δηλαδή στο τώρα. Δεδομένης αυτής της σκέψης επελέγη τελικά η προστακτική αορίστου για να τονίσει την προσωρινή ικανοποίηση των γυναικών. Παρεμπιπτόντως ας αναφερθεί ότι εν λόγω επιλογή ήταν και πιο εύηχη. Ως εκ τούτου η φράσεις μεταφράστηκαν *Χαμογελάστε λοιπόν, χαμογελάστε!...*

9. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Αντικείμενο της παρούσας εργασίας ήταν η απόδοση από τη γερμανική στην ελληνική γλώσσα δύο διηγημάτων του Γιόζεφ Ροτ και ο σχολιασμός αυτής. Στο πλαίσιο αυτής της μελέτης παρουσιάστηκε η μετάφραση, αναλύθηκε η μεταφραστική στρατηγική που ακολουθήθηκε και εξετάστηκαν τυχόν προβλήματα που ανέκυψαν κατά τη διαδικασία αυτή.

Καθώς ο Ροτ θεωρείται από τους πιο σημαντικούς Γερμανούς λογοτέχνες, κρίθηκε σημαντικό να γίνει πιστή μετάφραση των έργων του και όχι ελεύθερη απόδοση, προκειμένου να μεταφερθούν όλα τα νοήματα, το πνεύμα αλλά και το ύφος του συγγραφέα στον αναγνώστη. Οι διαφορές της γερμανικής από την ελληνική γλώσσα σε θέματα σύνταξης, στίξης αλλά και απόδοσης ορισμένων εννοιών αποτέλεσαν μεγάλη πρόκληση προκειμένου να μη χαθεί το απαράμιλλο ύφος του συγγραφέα κατά την απόδοση των διηγημάτων στην ελληνική. Επιλέχθηκε να γίνει οικειοποιητική μετάφραση, διότι σκοπός ήταν ο λόγος να ρέει απρόσκοπτα, να είναι φυσικός και να μην προκαλεί αμηχανία, και τελικά να μη δίνει στον αναγνώστη την εντύπωση του «μεταφρασμένου». Παρ' όλα αυτά, θεωρήθηκε απαραίτητο να διατηρηθεί η ξενικότητα των κειμένων· ως εκ τούτου, σε ελάχιστες περιπτώσεις έγιναν μεταφραστικές επιλογές που εμπίπτουν στην ξενοποιητική στρατηγική.

Αξίζει να σημειωθεί ότι κατά τη διαδικασία της μετάφρασης των δύο διηγημάτων συνυπολογίστηκαν εξωτερικοί παράγοντες και ειδικότερα το κοινωνικό, πολιτικό και πολιτισμικό περιβάλλον στο οποίο έζησε και δημιούργησε ο Ροτ, δεδομένου ότι και τα δύο διηγήματα τοποθετούνται χρονικά, όπως διαφαίνεται από το περιεχόμενό τους, κατά το ξέσπασμα του πρώτου παγκοσμίου πολέμου. Επίσης, για ορισμένες μεταφραστικές επιλογές ελήφθησαν υπόψη οι πολιτικές απόψεις του συγγραφέα για το ναζιστικό καθεστώς. Τέλος, μιας και πρόκειται για έναν άκρως αυτοβιογραφικό συγγραφέα και κατά συνέπεια έπρεπε ενδεχομένως να ληφθούν υπόψη κατά τη μετάφραση μελετήθηκαν πριν από τη μεταφραστική απόπειρα τα προσωπικά βιώματα του Ροτ, όπως ο χρόνιος αλκοολισμός του, οι θεωρήσεις του για την ψυχιατρική λόγω της διάγνωσης της γυναίκας του με σχιζοφρένεια και οι απόψεις του για το γυναικείο φύλο. Τελευταίο, αλλά εξίσου σημαντικό είναι, το γεγονός ότι κατά τη μετάφραση δόθηκε μεγάλη σημασία στα συναισθήματα που αποσκοπούσε να γεννήσει ο Ροτ με τις προκείμενες ιστορίες.

Εν συνεχεία, επισημαίνεται ότι σημαντικό είναι κάθε λογοτεχνική μετάφραση να αντιμετωπίζεται με σεβασμό στον συγγραφέα και στο κείμενο προς μετάφραση· ει δυνατόν, είναι προτιμητέο να μελετάται το σύνολο των έργων του συγγραφέα, ώστε να επιτυγχάνεται η ενδελεχής γνωριμία του μεταφραστή με τον δημιουργό, την ψυχή και εν τέλει τη γραφή του, στοιχείο που κατεξοχήν ενδιαφέρει τον μεταφραστή. Αυτό βέβαια καθίσταται δύσκολο σε συγγραφείς που δεν έχουν να επιδείξουν εκτενές έργο, περίπτωση στην οποία ο μεταφραστής αναγκάζεται να εντρυφήσει το προς μετάφραση έργο και να προχωρήσει στη μεταφραστική του απόδοση χωρίς περαιτέρω βοήθεια.

Οφείλουμε να τονίσουμε ότι η παρούσα μελέτη υπόκειται στους περιορισμούς της έκτασης, του χρόνου αλλά και του σκοπού τον οποίο υπηρετεί. Ως εκ τούτου, διατηρούνται επιφυλάξεις ως προς τα συμπεράσματα δεδομένου του γεγονότος ότι η μετάφραση και ο σχολιασμός αυτής αφορούσαν μόνο δύο μικρά διηγήματα που έγραψε ο Ροτ λίγα χρόνια πριν από τον θάνατό του. Ενδεχόμενη μετάφραση του συνόλου το έργου του πιθανόν να οδηγούσε σε διαφορετικές διαπιστώσεις.

Εν κατακλείδι, αναφέρουμε ότι έγινε προσπάθεια προσέγγισης ενός ξεχωριστού Εβραιοαυστριακού συγγραφέα μέσα από τα τελευταία, ακόμη αμετάφραστα στα ελληνικά, έργα του. Σε κάθε περίπτωση η λογοτεχνική μετάφραση, όποια μεταφραστική στρατηγική και αν υιοθετηθεί, φέρνει σε επαφή δύο ή και περισσότερους πολιτισμούς, διαφορετικές εποχές και κουλτούρες. Χαρίζει στον αναγνώστη την ευκαιρία να γνωρίσει συγγραφείς και έργα που σε διαφορετική περίπτωση θα του έμεναν άγνωστα. Απομένει ασφαλώς να διερευνηθεί σε ποιο βαθμό το προσωπικό ύφος και η ιδιοσυγκρασία του εκάστοτε μεταφραστή, ως δημιουργού και του ίδιου τελικά, αναμειγνύονται με το ύφος του συγγραφέα και επηρεάζουν το μεταφραστικό αποτέλεσμα.

Βιβλιογραφία

Albrecht, Jörn (1998), *Literarische Übersetzung, Geschichte – Theorie – Kulturelle Wirkung*, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt.

Andrews, Carol (1985), The British Museum Book of the Rosetta Stone, British Museum Press, London.

Baker, Mona (2011), «Norms» στο *Baker Mona και Saldanha Gabriella (επιμ.) Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. 190-193. Routledge, London/New York.

Cohen, John Michael (1962), English Translators and Translations, Long-mans, Green & Co, London.

Cronin, Michael (2013), *Translation in the Digital Age*, Routledge, New York.

House, Juliane (2005), «Offene und verdeckte Übersetzung: Zwei Arten, in einer anderen Sprache ›das Gleiche‹ zu sagen». *Zeitschrift für Literaturwissenschaft und Linguistik*. Τεύχος 139. Metzler, Siegen. 76-101.

Jacobson, Roman (1959/2000), «On linguistic aspects of translation», στο L. Venuti (2000) *The Translation Studies Reader*, London and New York: Routledge, 113-118.

Jones, Francis R. (2011), «Literary translation» στο *Baker Mona και Saldanha Gabriella (επιμ.) Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. Routledge, London/New York, 153-157.

Levý, Jiří (1967/2000) «Translation as a decision process» στο L. Venuti (2000), *The Translation Studies Reader*, London and New York: Routledge, 148-159.

Levý, Jiří (1969), Die *literarische Übersetzung. Theorie einer Kunstgattung*. Athenäum, Frankfurt am Main/Bonn.

Lindner, Martin (1994), Leben in der Krise*: Zeitromane der Neuen Sachlichkeit und die intellektuelle Mentalität der klassischen Moderne*, J. B. Metzler, Stuttgart - Weimar.

Munday, Jeremy (2004), *Μεταφραστικές σπουδές – θεωρίες και εφαρμογές*, μτφρ. Άγγελος Φιλιππάτος. Μεταίχμιο, Αθήνα.

Newmark, Peter (1981), *Approaches to Translation*, Pergamon, Oxford and New York.

Παπαιωάννου, Τώνια – Τσούκας Παναγιώτης (2009), «Εργοβιογραφία του Γιόζεφ Ροτ» στο *Το εμβατήριο του Ραντέτσκυ*, μτφρ. Μ. Αγγελίδου, Άγρα, Αθήνα, 457-469.

Powel, Ward Hughes (1961), «Joseph Roth, Ironic primitivist» *Monatshefte*, University of Wiskonsin Press, 115-122.

Reiß, Katharina (1976), *Texttyp und Übersetzungsmethode. Der operative Text*, Scriptor Verlag, Kronberg.

Reiß, Katharina (1977/1989), «Text types, translation types and translation assessment», μτφρ. και επιμ. Andrew Chesterman *Readings in translation theory*, Oy Finn Lecture Ab, Helsinki.105-115.

Reiß, Katharina (1978), *Möglichkeiten und Grenzen der Übersetzungskritik*, Max Hueber, München.

Reiß, Katharina, Vermeer Hans Josef (1984), *Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie*, Walter de Gruyter, Tübingen.

Roth, Joseph (2009), *Το εμβατήριο του Ραντέτσκυ*, μτφρ. Μαρία Αγγελίδου, Άγρα, Αθήνα.

Schleiermacher, Friedrich (1816) «Ueber die verschiedenen Methoden des Uebersezens», Mouton De Gruyter, Berlin.

Stolze, Radegundis (1992), *Hermeneutisches Übersetzen. Linguistische Kategorien des Verstehens und Formulierens beim Übersetzen*, Narr, Tübingen.

Stolze, Radegundis ([1994] 2008), *Übersetzungstheorien. Eine Einführung*. Narr, Tübingen.

Toury, Gideon (1995), *Descriptive Translation Studies – And Beyond*, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam / Philadelphia.

Venuti, Lawrence (1995), *The translators invisibility – A history of translation*, Routledge, London/New York.

Venuti, Lawrence ([1998], 1999), *The scandals of translation – Towards an ethics of difference*, Routledge, London/New York.

Weidermann, Volker (2008), *Das Buch der verbrannten Bücher*, Kiepenheuer & Witsch Verlag, Köln, Vorwort.

Zweig, Stefan (2010) *Αποχαιρετισμός στον Γιόζεφ Ροτ* – 1939. Μτφρ. Μαρία Αγγελίδου, Εκδόσεις Άγρα, Αθήνα.

Ηλεκτρονικές πηγές:

alleManiak - Zeischrift der Germanistik-Studierenden http://www.germanistika.net/wp-content/uploads/2009/08/Allemaniak-16_Final.pdf (Ημερομηνία πρόσβασης 2/4/2017)

Austria Forum http://austria-forum.org/af/Biographien/Roth%2C_Joseph (Ημερομηνία πρόσβασης 2/4/2017)

Connolly, David, (1998) «Λογοτεχνική μετάφραση: σε τι χρησιμεύει η θεωρία;» Πρακτικά Ημερίδας: Η γλώσσα της λογοτεχνίας και η γλώσσα της μετάφρασης http://www.greek-language.gr/greekLang/literature/studies/literature_translation/01_conolly.html

Deutscher Bundestag, Parlament - Rede des Bundestagspräsidenten anlässlich der Gedenkstunde des Deutschen Bundestages "Die Zerstörung der Demokratie in Deutschland vor 75 Jahren" https://www.bundestag.de/parlament/praesidium/reden/2008/004/247016 (Ημερομηνία πρόσβασης 2/4/2017)

Εφημερίδα των Συντακτών http://www.efsyn.gr/diagonismos/logotehnia-verolinezika-hronika-toy-giozef-rot (Ημερομηνία πρόσβασης 2/4/2017)

Frankfurter Allgemeine Sonntagszeitung, 31.07.2005, Nr. 30 / Seite 22 http://www.faz.net/aktuell/feuilleton/buecher/fragen-sie-reich-ranicki/fragen-sie-reich-ranicki-die-besten-romane-von-joseph-roth-1259324.html (Ημερομηνία πρόσβασης 2/4/2017)

Full text of “Joseph Roth Katalog – 1979” https://archive.org/stream/JosephRothKatalog1979/RothJoseph1894-1939Katalog_djvu.txt (Ημερομηνία πρόσβασης 2/4/2017)

Homepage Joseph Roth http://www.josephroth.de/ (Ημερομηνία πρόσβασης 2/4/2017)

Kiwi Verlag http://www.kiwi-verlag.de/buch/die-filiale-der-hoelle-auf-erden/978-3-462-03232-1/ (Ημερομηνία πρόσβασης 3/4/2017)

Köpf Gerhard, «Die Güte des Doktor Skowronnek: Joseph Roth und die Psychiatrie – Teil 3», Psychopathologie in Kunst & Literatur, *Neurotransmitter* http://www.bvdn.de/home-bvdp/neurotransmitter/archiv-2009-bvdp/225-neurotransmitter-05-2009

http://www.root.webdestination.de/kunden/01extern/bdn_redaktion_ssl_neu/upload/88_91-05.pdf (Ημερομηνία πρόσβασης 2/4/2017)

Kovács, Beáta (2009) «Der Stellenwert Joseph Roths im literarischen Kanon Großbritanniens, der Nachfolgestaaten der österreichisch-ungarischen Monarchie und Deutschlands» *Studia Caroliensia* 1. (X.) 45-53. http://www.kre.hu/portal/doc/studia/4.Kovacs_Beata.pdf

Les Lettres Françaises, http://www.les-lettres-francaises.fr/tag/blanche-gidon/ (Ημερομηνία πρόσβασης 3/4/2017)

Mehrens, Dietmar (2005α), «Das Nichts ist meine Leidenschaft. - Warum Joseph Roths Liebesgeschichten "April", "Der blinde Spiegel" und "Stationschef Fallmerayer" tragisch enden müssen.» Institut für Glaube und Wissenschaft. Textsammlung Literatur, Marburg http://www.iguw.de/uploads/media/Mehrens_D_Joseph-Roth-Nichts-2005_IGUW.pdf (Ημερομηνία πρόσβασης 3/4/2017)

Mehrens, Dietmar (2005β), «Adam Fallmerayer's Downfall - Analysis of Joseph Roth's novella Fallmerayer the Stationmaster», Chin Kyung Kim, ed., *2005 International Symposium: Yanbian University of Science & Technology*: July 4-6, 2005, vol. 2 (Yanji: YUST UP, 2005) IV-6-1-IV-6-8. http://www.iguw.de/uploads/media/Mehrens_D_Joseph-Roth-Adam-Fallmerayer-2005_IGUW.pdf (Ημερομηνία πρόσβασης 3/4/2017)

Pfister, Eva (2015), Schriftsteller Joseph Roth «Böse, besoffen, aber gescheit», Deutschlandradio http://www.deutschlandradiokultur.de/schriftsteller-joseph-roth-boese-besoffen-aber-gescheit.1024.de.html?dram:article_id=323686 (Ημερομηνία πρόσβασης 3/4/2017)

Rosenfeld, Sidney (2001) *Understanding Joseph Roth*, University of South Carolina Press, Columbia https://books.google.de/books?id=zrY61cFboVQC&printsec=frontcover&hl=el#v=onepage&q&f=false (Ημερομηνία πρόσβασης 8/4/2017)

Schleiermacher, Friedrich (1963) «Ueber die verschiedenen Methoden des Uebersezens» *Das Problem des Übersetzens*, Störig Hans Joachim, Στουτγκάρδη http://users.unimi.it/dililefi/costazza/programmi/2006-07/Schleiermacher.pdf (Ημερομηνία πρόσβασης 2/4/2017)

Schröder, Julia (2001), *Zeitgenössische Kritik an der Neuen Sachlichkeit*, München, GRIN Verlag. http://www.grin.com/de/e-book/2971/zeitgenoessische-kritik-an-der-neuen-sachlichkeit (Ημερομηνία πρόσβασης 8/4/2017)

Seel, Olaf Immanuel (2015), *Εισαγωγή στη Γενική Μετάφραση*, https://repository.kallipos.gr/pdfviewer/web/viewer.html?file=/bitstream/11419/2568/7/00_master_document_interractive.pdf (Ημερομηνία πρόσβασης 23/7/2017)

Seidman, Naomi (2006) *Faithful Renderings - Jewish-Christian Difference and the Politics of Translation* https://books.google.gr/books?id=rZGx-bS3vcgC&pg=PA37&lpg=PA37&dq=Hayim+Nahman+Bialik+translation+like+kissing+the+bride&source=bl&ots=NZ3W9M_Xqa&sig=a_6HzMp0tkSNDMMFrfLeVLZHwXA&hl=el&sa=X&ved=0ahUKEwia4ry2xoHUAhVmJcAKHbnhDh0Q6AEIUzAH#v=snippet&q=like%20kissing&f=false (Ημερομηνία πρόσβασης 21/5/2017)

Senatskanzlei Berlin - Berlin im Überblick „Schwarze Liste“ von Dr. Wolfgang Herrmann, 16. Mai 1933, http://www.berlin.de/berlin-im-ueberblick/geschichte/berlin-im-nationalsozialismus/verbannte-buecher/artikel.500549.php (Ημερομηνία πρόσβασης 3/4/2017)

Tablet Magazine http://www.tabletmag.com/jewish-arts-and-culture/books/89865/half-human (Ημερομηνία πρόσβασης 3/4/2017)

Viertelsjahrhefte für Zeitgeschichte, Heft 4 (1968) Hans-Wolfgang Strätz, Institut für Zeitgeschichte http://www.ifz-muenchen.de/heftarchiv/1968_4_2_straetz.pdf (Ημερομηνία πρόσβασης 3/4/2017)

Λεξικά:

Deutsches Wörterbuch von Jacob Grimm und Wilhelm Grimm
http://woerterbuchnetz.de/DWB/

Deutsch-Englisch-Wörterbuch
http://www.dict.cc/?s=Charakter

Διαδικτυακά γλωσσικά λεξικά
http://www.wordreference.com/engr/yes

Duden Online-Wörterbuch

http://www.duden.de/

Österreichisches Wörterbuch

http://www.ostarrichi.org/

Pons Online-Wörterbuch
http://de.pons.com/
Πύλη για την Ελληνική γλώσσα
http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/index.html
Redensarten Index
https://www.redensarten-index.de/suche.php?suchbegriff=~~fuer%20etwas%20ein%20Haendchen%20haben&bool=relevanz&suchspalte%5B%5D=rart_ou

Κείμενα αναφοράς:

http://gutenberg.spiegel.de/buch/-4265/2
http://gutenberg.spiegel.de/buch/-9075/1
BNF Gallica Les Nouvelles littéraires, artistiques et scientifiques – «Le triomphe de la beaute», Paris, 1, 8, 15 et 22 Septembre 1934

Σημειώσεις

Stationschef Fallmerayer

1, *Γενική επιστράτευση*] Αναφέρεται στον α’ παγκόσμιο πόλεμο.

Triumph der Schönheit

2, *Ξανθίππη*] Πρόκειται για τη σύζυγο του φιλοσόφου Σωκράτη. Λόγω του ιδιότροπου χαρακτήρα της, το όνομά της χρησιμοποιείται ιδίως για γυναίκα γκρινιάρα και στρίγγλα. Αναφέρεται ως χαρακτηριστικό παράδειγμα *Το Ημέρωμα της Στρίγγλας* του Σαίξπηρ, και δη το απόσπασμα όπου ο Πετρούκιος συγκρίνει την Καίτη με την «…Ξανθίππη του Σωκράτη και χειρότερα».

3, *Ιουλιέττα*] Πρόκειται για την Ιουλιέττα του σαιξπηρικού δράματος *Ρωμαίος και Ιουλιέττα,* όπου η ηρωίδα παρουσιάζεται ως ήσυχο, υπάκουο και αθώο κορίτσι.

4, *Γενικός γιατρός*] Γιατρός ειδικευμένος στη γενική ιατρική.

5, *Γιατρός στη λουτρόπολη*] Γιατρός με πρόσθετη ειδικότητα στη «Φυσική ιατρική και βαλανειολογία». Συνήθως την αποκτούν οι παθολόγοι ή οι γενικοί γιατροί.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Ι. Έργα του Γιόζεφ Ροτ

Der Vorzugsschüler (1916),
Das Spinnennetz (1923),
Hotel Savoy (1924),
Die Rebellion (1924),
April. Die Geschichte einer Liebe (1925),
Der blinde Spiegel (1925),
Juden auf Wanderschaft (1927),
Die Flucht ohne Ende. Ein Bericht (1927),
Zipper und sein Vater (1928),
Rechts und Links (1929),
Der stumme Prophet (ημιτελές) (1929),
Perlefter. Die Geschichte eines Bürgers (1929),
Erdbeeren (ημιτελές) (1929),
Panoptikum. Gestalten und Kulissen (1930),
Hiob. Roman eines einfachen Mannes (1930),
Radetzkymarsch (1932),
Stationschef Fallmerayer (1933),
Tarabas. Ein Gast auf dieser Erde (1934),
Le triomphe de la beauté / Triumph der Schönheit, (1934)
La buste de l'empereur / Die Büste des Kaisers (1934),
Der Antichrist, (1935)
Die Hundert Tage (1936),
Beichte eines Mörders, erzählt in einer Nacht (1936),
D*as falsche Gewicht. Die Geschichte eines Eichmeisters* (1937),
Die Geschichte von der 1002. Nacht (1937),
Die Kapuzinergruft (1938),
Die *Legende vom heiligen Trinker* (1939),
Der Leviathan (1940).

ΙΙ. Πρωτότυπα κείμενα

Stationschef Fallmerayer

I

Das merkwürdige Schicksal des österreichischen Stationschefs Adam Fallmerayer verdient, ohne Zweifel, aufgezeichnet und festgehalten zu werden. Er verlor sein Leben, das, nebenbei gesagt, niemals ein glänzendes – und vielleicht nicht einmal ein dauernd zufriedenes – geworden wäre, auf eine verblüffende Weise. Nach allem, was Menschen voneinander wissen können, wäre es unmöglich gewesen, Fallmerayer ein ungewöhnliches Geschick vorauszusagen. Dennoch erreichte es ihn, es ergriff ihn – und er selbst schien sich ihm sogar mit einer gewissen Wollust auszuliefern.

Seit 1908 war er Stationschef. Er heiratete, kurz nachdem er seinen Posten auf der Station L. an der Südbahn, kaum zwei Stunden von Wien entfernt, angetreten hatte, die brave und ein wenig beschränkte, nicht mehr ganz junge Tochter eines Kanzleirats aus Brünn. Es war eine »Liebesehe« – wie man es zu jener Zeit nannte, in der die sogenannten »Vernunftehen« noch Sitte und Herkommen waren. Seine Eltern waren tot. Fallmerayer folgte, als er heiratete, immerhin einem sehr maßvollen Zuge seines maßvollen Herzens, keineswegs dem Diktat seiner Vernunft. Er zeugte zwei Kinder – Mädchen und Zwillinge. Er hatte einen Sohn erwartet. Es lag in seiner Natur begründet, einen Sohn zu erwarten und die gleichzeitige Ankunft zweier Mädchen als eine peinliche Überraschung, wenn nicht als eine Bosheit Gottes anzusehen. Da er aber materiell gesichert und pensionsberechtigt war, gewöhnte er sich, kaum waren drei Monate seit der Geburt verflossen, an die Freigebigkeit der Natur, und er begann, seine Kinder zu lieben. Zu lieben: das heißt: sie mit der überlieferten bürgerlichen Gewissenhaftigkeit eines Vaters und braven Beamten zu versorgen.

An einem Märztag des Jahres 1914 saß Adam Fallmerayer, wie gewöhnlich, in seinem Amtszimmer. Der Telegraphenapparat tickte unaufhörlich. Und draußen regnete es. Es war ein verfrühter Regen. Eine Woche vorher hatte man noch den Schnee von den Schienen schaufeln müssen, und die Züge waren mit erschrecklicher Verspätung angekommen und abgefahren. Eines Nachts, auf einmal, hatte der Regen angefangen. Der Schnee verschwand. Und gegenüber der kleinen Station, wo die unerreichbare blendende Herrlichkeit des Alpenschnees die ewige Herrschaft des

Winters versprochen zu haben schien, schwebte seit einigen Tagen ein unnennbarer, ein namenloser graublauer Dunst: Wolke, Himmel, Regen und Berge in einem.

Es regnete, und die Luft war lau. Niemals hatte der Stationschef Fallmerayer einen so frühen Frühling erlebt. An seiner winzigen Station pflegten die Expreßzüge, die nach dem Süden fuhren, nach Meran, nach Triest, nach Italien, niemals zu halten. An Fallmerayer, der zweimal täglich mit leuchtend roter Kappe grüßend auf den Perron trat, rasten die Expreßzüge hemmungslos vorbei; sie degradierten beinahe den Stationschef zu einem Bahnwärter. Die Gesichter der Passagiere an den großen Fenstern verschwammen zu einem grauweißen Brei. Der Stationschef Fallmerayer hatte selten das Angesicht eines Passagiers sehen können, der nach dem Süden fuhr. Und der »Süden« war für den Stationschef mehr als lediglich eine geographische Bezeichnung. Der »Süden« war das Meer, ein Meer aus Sonne, Freiheit und Glück.

Eine Freikarte für die ganze Familie in der Ferienzeit gehörte gewißlich zu den Rechten eines höheren Beamten der Südbahn. Als die Zwillinge drei Jahre alt gewesen waren, hatte man mit ihnen eine Reise nach Bozen gemacht. Man fuhr mit dem Personenzug eine Stunde bis zu der Station, in der die hochmütigen Expreßzüge hielten, stieg ein, stieg aus – und war noch lange nicht im Süden. Vier Wochen dauerte der Urlaub. Man sah die reichen Menschen der ganzen Welt – und es war, als seien diejenigen, die man gerade sah, zufällig auch die reichsten. Einen Urlaub hatten sie nicht. Ihr ganzes Leben war ein einziger Urlaub. So weit man sah – weit und breit – hatten die reichsten Leute der Welt auch keine Zwillinge; besonders nicht Mädchen. Und überhaupt: die reichen Leute waren es erst, die den Süden nach dem Süden brachten. Ein Beamter der Südbahn lebte ständig mitten im Norden.

Man fuhr also zurück und begann seinen Dienst von neuem. Der Morseapparat tickte unaufhörlich. Und der Regen regnete.

Fallmerayer sah von seinem Schreibtisch auf. Es war fünf Uhr nachmittags. Obwohl die Sonne noch nicht untergegangen war, dämmerte es bereits, vom Regen kam es. Auf den gläsernen Vorsprung des Perrondachs trommelte der Regen ebenso unaufhörlich, wie der Telegraphenapparat zu ticken pflegte – und es war eine gemütliche, unaufhörliche Zwiesprache der Technik mit der Natur. Die großen bläulichen Quadersteine unter dem Glasdach des Perrons waren trocken. Die

Schienen aber – und zwischen den Schienenpaaren die winzigen Kieselsteine – funkelten trotz der Dunkelheit im nassen Zauber des Regens.

Obwohl der Stationschef Fallmerayer keine phantasiebegabte Natur war, schien es ihm dennoch, daß dieser Tag ein ganz besonderer Schicksalstag sei, und er begann, wie er so zum Fenster hinausblickte, wahrhaftig zu zittern. In sechsunddreißig Minuten erwartete er den Schnellzug nach Meran. In sechsunddreißig Minuten – so schien es Fallmerayer – würde die Nacht vollkommen sein – eine fürchterliche Nacht. Über seiner Kanzlei, im ersten Stock, tobten die Zwillinge, wie gewöhnlich; er hörte ihre trippelnden, kindlichen und dennoch ein wenig brutalen Schritte. Er machte das Fenster auf. Es war nicht mehr kalt. Der Frühling kam über die Berge gezogen. Man hörte die Pfiffe rangierender Lokomotiven, wie jeden Tag, und die Rufe der Eisenbahnarbeiter und den dumpf scheppernden Anschlag der verkoppelten Waggons. Dennoch hatten heute die Lokomotiven einen besonderen Pfiff – so war es Fallmerayer. Er war ein ganz gewöhnlicher Mensch. Und nichts schien ihm sonderbarer, als daß er an diesem Tage in all den gewohnten, keineswegs überraschenden Geräuschen die unheimliche Stimme eines ungewöhnlichen Schicksals zu vernehmen glaubte. In der Tat aber ereignete sich an diesem Tage die unheimliche Katastrophe, deren Folgen das Leben Adam Fallmerayers vollständig verändern sollten.

II

Der Expreßzug hatte schon von B. aus eine geringe Verspätung angekündigt. Zwei Minuten, bevor er auf der Station L. einlaufen sollte, stieß er infolge einer falsch gestellten Weiche auf einen wartenden Lastzug. Die Katastrophe war da.

Mit eilig ergriffener und völlig zweckloser Laterne, die irgendwo auf dem Bahnsteig gestanden hatte, lief der Stationschef Fallmerayer die Schienen entlang dem Schauplatz des Unglücks entgegen. Er hatte das Bedürfnis gefühlt, irgendeinen Gegenstand zu ergreifen. Es schien ihm unmöglich, mit leeren, gewissermaßen unbewaffneten Händen dem Unheil entgegenzurennen. Er rannte zehn Minuten, ohne Mantel, die ständigen Peitschenhiebe des Regens auf Nacken und Schultern.

Als er an der Unglücksstelle ankam, hatte man die Bergung der Toten, der Verwundeten, der Eingeklemmten bereits begonnen. Es fing an, heftiger noch zu dunkeln, so, als beeilte sich die Nacht selber, zum ersten Schrecken

zurechtzukommen und ihn zu vergrößern. Die Feuerwehr aus dem Städtchen kam mit Fackeln, die mit Geprassel und Geknister dem Regen mühsam standhielten. Dreizehn Waggons lagen zertrümmert auf den Schienen. Den Lokomotivführer wie den Heizer – sie waren beide tot – hatte man bereits fortgeschafft. Eisenbahner und Feuerwehrmänner und Passagiere arbeiteten mit wahllos aufgelesenen Werkzeugen an den Trümmern. Die Verwundeten schrien jämmerlich, der Regen rauschte, die Fackelfeuer knisterten. Den Stationschef fröstelte im Regen. Seine Zähne klapperten. Er hatte die Empfindung, daß er etwas tun müsse wie die andern, und gleichzeitig Angst, man würde es ihm verwehren zu helfen, weil er selbst das Unheil verschuldet haben könnte. Dem und jenem unter den Eisenbahnern, die ihn erkannten und im Eifer der Arbeit flüchtig grüßten, versuchte Fallmerayer mit tonloser Stimme irgend etwas zu sagen, was ebensogut ein Befehl wie eine Bitte um Verzeihung hätte sein können. Aber niemand hörte ihn. So überflüssig in der Welt war er sich noch niemals vorgekommen. Und schon begann er zu beklagen, daß er sich nicht selbst unter den Opfern befinde, als sein ziellos umherirrender Blick auf eine Frau fiel, die man soeben auf eine Tragbahre gelegt hatte. Da lag sie nun, von den Helfern verlassen, von denen sie gerettet worden war, die großen dunklen Augen auf die Fackeln in ihrer nächsten Nähe gerichtet, mit einem silbergrauen Pelz bis zu den Hüften zugedeckt und offenbar nicht imstande, sich zu rühren. Auf ihr großes, blasses und breites Angesicht fiel der unermüdliche Regen, und das schwankende Feuer der Fackeln zuckte darüber hin. Das Angesicht selbst leuchtete, ein nasses, silbernes Angesicht, im zauberhaften Wechsel von Flamme und Schatten. Die langen, weißen Hände lagen über dem Pelz, regungslos auch sie, zwei wunderbare Leichen. Es schien dem Stationsvorsteher, daß diese Frau auf der Bahre auf einer großen, weißen Insel aus Stille ruhe, mitten in einem betäubenden Meer von Lärm und Geräusch, und daß sie sogar Stille verbreite. In der Tat war es, als ob all die hurtigen und geschäftigen Menschen einen Bogen um die Bahre machen wollten, auf der die Frau ruhte. War sie schon gestorben? Brauchte man sich nicht mehr um sie zu kümmern? Der Stationschef Fallmerayer näherte sich langsam der Bahre.

Die Frau lebte noch. Unverletzt war sie geblieben. Als Fallmerayer sich zu ihr niederbeugte, sagte sie, ohne seine Frage abzuwarten – ja sogar wie in einer gewissen Angst vor seinen Fragen –, ihr fehle nichts, sie glaube, sie könne aufstehen. Sie habe höchstens lediglich den Verlust ihres Gepäcks zu beklagen. Sie könne sich bestimmt

erheben. Und sie machte sofort Anstalten aufzustehn. Fallmerayer half ihr. Er nahm den Pelz mit der Linken, umfaßte die Schulter der Frau mit der Rechten, wartete, bis sie sich erhob, legte den Pelz um ihre Schultern, hierauf den Arm um den Pelz, und so gingen sie beide, ohne ein Wort, ein paar Schritte über Schienen und Geröll in das nahe Häuschen eines Weichenwärters, die wenigen Stufen hinauf, in die trockene, lichtvolle Wärme.

»Hier bleiben Sie ein paar Minuten ruhig sitzen«, sagte Fallmerayer. »Ich habe draußen zu tun. Ich komme gleich wieder.«

Im selben Augenblick wußte er, daß er log, und er log wahrscheinlich zum erstenmal in seinem Leben. Dennoch war ihm die Lüge selbstverständlich. Und obwohl er in dieser Stunde nichts sehnlicher gewünscht hätte als bei der Frau zu bleiben, wäre es ihm doch fürchterlich gewesen, in ihren Augen als ein Nutzloser zu erscheinen, der nichts anderes zu tun hatte, während draußen tausend Hände halfen und retteten. Er begab sich also eilig hinaus – und fand, zu seinem eigenen Erstaunen, jetzt den Mut und die Kraft zu helfen, zu retten, hier einen Befehl zu erteilen und dort einen Rat, und obwohl er die ganze Zeit, während er half, rettete und schaffte, an die Frau im Häuschen denken mußte, und obwohl die Vorstellung, er könnte sie später nicht wiedersehn, grausam war und grauenhaft, blieb er dennoch tätig auf dem Schauplatz der Katastrophe, aus Angst, er könnte viel zu früh zurückkehren und also seine Nutzlosigkeit vor der Fremden beweisen. Und als verfolgten ihn ihre Blicke und feuerten ihn an, gewann er sehr schnell Vertrauen zu seinem Wort und zu seiner Vernunft, und er erwies sich als flinker, kluger und mutiger Helfer.

Also arbeitete er zwei Stunden etwa, ständig denkend an die wartende Fremde. Nachdem Arzt und Sanitäter den Verletzten die notwendige Hilfe geleistet hatten, machte sich Fallmerayer daran, in das Häuschen des Weichenstellers zurückzukehren. Dem Doktor, den er kannte, sagte er hastig, drüben sei noch ein Opfer der Katastrophe. Nicht ganz ohne Selbstbewußtsein betrachtete er seine zerschürften Hände und seine beschmutzte Uniform. Er führte den Arzt in die Stube des Weichenwärters und begrüßte die Fremde, die sich nicht von ihrem Platz gerührt zu haben schien, mit dem fröhlich-selbstverständlichen Lächeln, mit dem man längst Vertrauten wiederzubegegnen pflegt.

»Untersuchen Sie die Dame!« sagte er zum Arzt. Und er selbst wandte sich zur Tür.

Er wartete ein paar Minuten draußen. Der Arzt kam und sagte: »Ein kleiner Schock, nichts weiter. Am besten, sie bleibt hier. Haben Sie Platz in Ihrer Wohnung?«

»Gewiß, gewiß!« – antwortete Fallmerayer. Und gemeinsam führten sie die Fremde in die Station, die Treppe hinauf, in die Wohnung des Stationschefs.

»In drei, vier Tagen ist sie völlig gesund« – sagte der Arzt.

In diesem Augenblick wünschte Fallmerayer, es möchten viel mehr Tage vergehen.

III

Der Fremden überließ Fallmerayer sein Zimmer und sein Bett. Die Frau des Stationsvorstehers handelte geschäftig zwischen der Kranken und den Kindern. Zweimal täglich kam Fallmerayer selbst. Die Zwillinge wurden zu strenger Ruhe angehalten.

Einen Tag später waren die Spuren des Unglücks beseitigt, die übliche Untersuchung eingeleitet, Fallmerayer vernommen, der schuldige Weichensteller vom Dienst entfernt. Zweimal täglich rasten die Expreßzüge, wie bisher, am grüßenden Stationschef vorbei.

Am Abend nach der Katastrophe erfuhr Fallmerayer den Namen der Fremden: es war eine Gräfin Walewska, Russin, aus der Umgebung von Kiew, auf der Fahrt von Wien nach Meran begriffen. Ein Teil ihres Gepäcks fand sich und wurde ihr zugestellt: braune und schwarze lederne Koffer. Sie rochen nach Juchten und unbekanntem Parfüm. So roch es nun in der ganzen Wohnung Fallmerayers.

Er schlief jetzt – da man sein Bett der Fremden gegeben hatte – nicht in seinem Schlafzimmer, neben Frau Fallmerayer – sondern unten, in seinem Dienstzimmer. Das heißt: er schlief überhaupt nicht. Er lag wach. Am Morgen gegen neun Uhr betrat er das Zimmer, in dem die fremde Frau lag. Er fragte, ob sie gut geschlafen und gefrühstückt habe, ob sie sich wohlfühle. Ging mit frischen Veilchen zu der Vase auf der Konsole wo die alten gestern gestanden hatten, entfernte die alten Blumen, setzte die neuen in frisches Wasser und blieb dann am Fußende des Bettes stehen. Vor ihm lag die fremde Frau, auf seinem Kissen, unter seiner Decke. Er murmelte etwas Undeutliches. Mit großen, dunklen Augen, einem weißen, starken Angesicht, das weit war wie eine fremde und süße Landschaft, auf den Kissen, unter der Decke des Stationsvorstehers, lag die fremde Frau. »Setzen Sie sich doch« – sagte sie, jeden Tag

zweimal. Sie sprach das harte und fremde Deutsch einer Russin, eine tiefe, fremde Stimme. Alle Pracht der Weite und des Unbekannten war in ihrer Kehle.

Fallmerayer setzte sich nicht. »Entschuldigen schon, ich hab' viel zu tun« – sagte er, machte kehrt und entfernte sich.

Sechs Tage ging es so. Am siebenten riet der Doktor der Fremden, weiterzufahren. Ihr Mann erwartete sie in Meran. Sie fuhr also und hinterließ in allen Zimmern und besonders im Bett Fallmerayers einen unauslöschbaren Duft von Juchten und einem namenlosen Parfüm.

IV

Dieser merkwürdige Duft blieb im Hause, im Gedächtnis, ja, man könnte sagen, im Herzen Fallmerayers viel länger haften als die Katastrophe. Und während der folgenden Wochen, in denen die langwierigen Untersuchungen über genauere Ursachen und detaillierteren Hergang des Unglücks ihren vorschriftsmäßigen Verlauf nahmen und Fallmerayer ein paarmal einvernommen wurde, hörte er nicht auf, an die fremde Frau zu denken, und wie betäubt von dem Geruch, den sie rings um ihn und in ihm hinterlassen hatte, gab er beinahe verworrene Auskünfte auf präzise Fragen. Wäre sein Dienst nicht verhältnismäßig einfach gewesen und er seit Jahren nicht bereits selbst zu einem fast mechanischen Bestandteil des Dienstes geworden, er hätte ihn nicht mehr guten Gewissens versehen können. Im stillen hoffte er von einer Post zur andern auf eine Nachricht der Fremden. Er zweifelte nicht daran, daß sie noch einmal schreiben würde, wie es sich schickte, um für die Gastfreundschaft zu danken. Und eines Tages traf wirklich ein großer dunkelblauer Brief aus Italien ein. Die Walewska schrieb, daß sie mit ihrem Mann weiter südwärts gefahren sei. Augenblicklich befände sie sich in Rom. Nach Sizilien wollten sie und ihr Mann fahren. Für die Zwillinge Fallmerayers kam einen Tag später ein niedlicher Korb mit Früchten und vom Mann der Gräfin Walewska für die Frau des Stationschefs ein Paket sehr zarter und duftender blasser Rosen. Es hätte lange gedauert, schrieb die Gräfin, ehe sie Zeit gefunden habe, ihren gütigen Wirten zu danken, aber sie sei auch eine längere Zeit nach ihrer Ankunft in Meran erschüttert und der Erholung bedürftig gewesen. Die Früchte und die Blumen brachte Fallmerayer sofort in seine Wohnung. Den Brief aber, obwohl er einen Tag früher angekommen war, behielt der Stationschef noch etwas länger. Sehr stark dufteten Früchte und Rosen aus dem

Süden, aber Fallmerayer war es, als röche der Brief der Gräfin noch kräftiger. Es war ein kurzer Brief. Fallmerayer kannte ihn auswendig. Er wußte genau, welche Stelle jedes Wort einnahm. Mit lila Tinte, in großen, fliegenden Zügen geschrieben, nahmen sich die Buchstaben aus wie eine schöne Schar fremder, seltsam gefiederter, schlanker Vögel, dahinschwebend auf tiefblauem Himmelsgrund. »Anja Walewska« lautete die Unterschrift. Auf den Vornamen der Fremden, nach dem er sie zu fragen niemals gewagt hatte, war er längst begierig gewesen, als wäre ihr Vorname einer ihrer verborgenen körperlichen Reize. Nun, da er ihn kannte, war es ihm eine Weile, als hätte sie ihm ein süßes Geheimnis geschenkt. Und aus Eifersucht, um es für sich allein zu bewahren, entschloß er sich, erst zwei Tage später den Brief seiner Frau zu zeigen. Seitdem er den Vornamen der Walewska wußte, kam es ihm zum Bewußtsein, daß der seiner Frau – sie hieß Klara – nicht schön war. Als er nun sah, mit welch gleichgültigen Händen Frau Klara den Brief der Fremden entfaltete, kamen ihm auch die fremden Hände der Schreiberin in Erinnerung – so, wie er sie zum erstenmal erblickt hatte, über dem Pelz, regungslose Hände, zwei schimmernde, silberne Hände. Damals hätte ich sie küssen sollen – dachte er einen Augenblick. »Ein sehr netter Brief« – sagte seine Frau und legte den Brief weg. Ihre Augen waren stahlblau und pflichtbewußt, nicht einmal bekümmert. Frau Klara Fallmerayer besaß die Fähigkeit, sogar Sorgen als Pflichten zu werten und im Kummer eine Genugtuung zu finden. Das glaubte Fallmerayer – dem derlei Überlegungen oder Einfälle immer fremd gewesen waren – auf einmal zu erkennen. Und er schützte heute nacht eine dringende dienstliche Obliegenheit vor, mied das gemeinsame Zimmer und legte sich unten im Dienstraum schlafen und versuchte sich einzureden, oben, über ihm, in seinem Bett, schliefe noch immer die Fremde.

Die Tage vergingen, die Monate. Aus Sizilien flogen noch zwei bunte Ansichtskarten heran, mit flüchtigen Grüßen. Der Sommer kam, ein heißer Sommer. Als die Zeit des Urlaubs herannahte, beschloß Fallmerayer, nirgends hinzufahren. Frau und Kinder schickte er in eine Sommerfrische nach Österreich. Er blieb und versah seinen Dienst weiter. Zum erstenmal seit seiner Verheiratung war er von seiner Frau getrennt. Im stillen hatte er sich zuviel von dieser Einsamkeit versprochen. Erst als er allein geblieben war, begann er zu merken, daß er keineswegs allein hatte sein wollen. Er kramte in allen Fächern; er suchte nach dem Brief der fremden Frau. Aber er fand ihn nicht mehr. Frau Fallmerayer hatte ihn vielleicht längst vernichtet.

Frau und Kinder kamen zurück, der Juli ging zu Ende.

Da war die allgemeine Mobilisierung da.

V

Fallmerayer war Fähnrich in der Reserve im einundzwanzigsten Jägerbataillon. Da er einen verhältnismäßig wichtigen Posten versah, wäre es ihm, wie mehreren seiner Kollegen, möglich gewesen, noch eine Weile im Hinterland zu bleiben. Allein Fallmerayer legte seine Uniform an, packte seinen Koffer, umarmte seine Kinder, küßte seine Frau und fuhr zu seinem Kader. Dem Bahnassistenten übergab er den Dienst. Frau Fallmerayer weinte, die Zwillinge jubelten, weil sie ihren Vater in einer ungewohnten Kleidung sahen. Frau Fallmerayer verfehlte nicht, stolz auf ihren Mann zu sein – aber erst in der Stunde der Abfahrt. Sie unterdrückte die Tränen. Ihre blauen Augen waren erfüllt von bitterem Pflichtbewußtsein.

Was den Stationschef selbst betraf, so empfand er erst, als er mit einigen Kameraden in einem Abteil geblieben war, die grausame Entschiedenheit dieser Stunden. Dennoch glaubte er zu fühlen, daß er sich durch eine ganz unbestimmte Heiterkeit von all den in seinem Abteil anwesenden Offizieren unterschied. Es waren Reserveoffiziere. Jeder von ihnen hatte ein geliebtes Haus verlassen. Und jeder von ihnen war in dieser Stunde begeisterter Soldat. Jeder zugleich auch ein trostloser Vater, ein trostloser Sohn. Fallmerayer allein schien es, daß ihn der Krieg aus einer aussichtslosen Lage befreit hatte. Seine Zwillinge kamen ihm gewiß bedauernswert vor. Auch seine Frau. Gewiß, auch seine Frau. Während aber die Kameraden, begannen sie von der Heimat zu sprechen, alle zärtliche Herzlichkeit, deren sie fähig sein mochten, in Mienen und Gebärden offenbarten, war es Fallmerayer, als müßte er, um es ihnen gleichzutun, sobald er von den Seinen zu erzählen begann, wenn auch keine lügnerische, so doch eine übertriebene Bangigkeit in Blick und Stimme legen. Und eigentlich hatte er eher Lust, mit den Kameraden von der Gräfin Walewska zu sprechen, als von seinem Haus. Er zwang sich zu schweigen. Und es kam ihm vor, daß er doppelt log: einmal, weil er verschwieg, was ihn im Innersten bewegte, und zweitens, weil er hie und da von seiner Frau und seinen Kindern erzählte – von denen er in dieser Stunde viel weiter entfernt war als von der Gräfin Walewska, der Frau eines feindlichen Landes. Er begann, sich ein wenig zu verachten.

VI

Er rückte ein. Er ging ins Feld. Er kämpfte. Er war ein tapferer Soldat. Er schrieb die üblichen herzlichen Feldpostbriefe nach Haus. Er wurde ausgezeichnet, zum Leutnant ernannt. Er wurde verwundet. Er kam ins Lazarett. Er hatte Anspruch auf Urlaub. Er verzichtete und ging wieder ins Feld. Er kämpfte im Osten. In freien Stunden, zwischen Gefecht, Inspizierung, Sturmangriff, begann er, aus zufällig gefundenen Büchern Russisch zu lernen. Beinahe mit Wollust. Mitten im Gestank des Gases, im Geruch des Bluts, im Regen, im Sumpf, im Schlamm, im Schweiß der Lebendigen, im Dunst der faulenden Kadaver verfolgte Fallmerayer der fremde Duft von Juchten und das namenlose Parfüm der Frau, die einmal in seinem Bett, auf seinem Kissen, unter seiner Decke gelegen hatte. Er lernte die Muttersprache dieser Frau und stellte sich vor, er spräche mit ihr, in ihrer Sprache. Zärtlichkeiten lernte er, Verschwiegenheiten, kostbare russische Zärtlichkeiten. Er sprach mit ihr. Durch einen ganzen großen Weltkrieg war er von ihr getrennt, und er sprach mit ihr. Mit kriegsgefangenen Russen unterhielt er sich. Mit hundertfach geschärftem Ohr vernahm er die zartesten Tönungen, und mit geläufiger Zunge sprach er sie nach. Mit jedem neuen Klang der fremden Sprache, den er lernte, kam er der fremden Frau näher. Nichts mehr wußte er von ihr, als was er zuletzt von ihr gesehn hatte: flüchtigen Gruß und flüchtige Unterschrift auf einer banalen Ansichtskarte. Aber für ihn lebte sie; auf ihn wartete sie; bald sollte er mit ihr sprechen.

Er kam, weil er Russisch konnte, als sein Bataillon an die Südfront abkommandiert wurde, zu einem der Regimenter, die eine kurze Zeit später in die sogenannte Okkupationsarmee eingereiht wurden. Fallmerayer wurde zuerst als Dolmetsch zum Divisionskommando versetzt, hierauf zur »Kundschafter- und Nachrichtenstelle«. Er gelangte schließlich in die Nähe von Kiew.

VII

Den Namen Solowienki hatte er wohl behalten. Mehr als behalten: vertraut und heimisch war ihm dieser Name geworden.

Ein leichtes war es, den Namen des Gutes herauszufinden, das der Familie Walewski gehörte. Solowki hieß es und lag drei Werst südlich von Kiew. Fallmerayer geriet in süße, beklemmende und schmerzliche Erregung. Er hatte das Gefühl einer unendlichen Dankbarkeit gegen das Schicksal, das ihn in den Krieg und hierher

geführt hatte, und zugleich eine namenlose Angst vor allem, was es ihm jetzt erst zu bereiten begann. Krieg, Sturmangriff, Verwundung, Todesnähe: es waren ganz blasse Ereignisse, verglichen mit jenem, das ihm nun bevorstand. Lediglich eine – wer weiß: vielleicht unzulängliche – Vorbereitung für die Begegnung mit der Frau war alles gewesen. War er wirklich für alle Fälle gerüstet? War sie überhaupt in ihrem Hause? Hatte sie nicht der Einmarsch der feindlichen Armee in gesichertere Gegenden getrieben? Und wenn sie zu Hause lebte, war ihr Mann mit ihr? Man mußte auf alle Fälle hingehn und sehn.

Fallmerayer ließ einspannen und fuhr los.

Es war ein ziemlich früher Morgen im Mai. Man fuhr im leichten zweirädrigen Wägelchen an blühenden Wiesen vorbei, auf gewundener, sandiger Landstraße, durch eine fast unbewohnte Gegend. Soldaten marschierten klappernd und rasselnd dahin, zu den üblichen Exerzierübungen. Im lichten und hohen blauen Gewölbe des Himmels verborgen trillerten die Lerchen. Dichte dunkle Flecken kleiner Tannenwäldchen wechselten ab mit dem hellen, fröhlichen Silber der Birken. Und der Morgenwind brachte aus weiter Ferne abgebrochenen Gesang der Soldaten aus entlegenen Baracken. Fallmerayer dachte an seine Kindheit, an die Natur seiner Heimat. Nicht weit von der Station, an der er bis zum Kriege Dienst getan hatte, war er geboren worden und aufgewachsen. Auch sein Vater war Bahnbeamter gewesen, niederer Bahnbeamter, Magazineur. Die ganze Kindheit Fallmerayers war, wie sein späteres Leben, erfüllt gewesen von den Geräuschen und Gerüchen der Eisenbahn wie von denen der Natur. Die Lokomotiven pfiffen und hielten Zwiesprach mit dem Jubel der Vögel. Der schwere Dunst der Steinkohle lagerte über dem Duft der blühenden Felder. Der graue Rauch der Bahnen verschwamm mit dem blauen Gewölk über den Bergen zu einem einzigen Nebel aus süßer Wehmut und Sehnsucht. Wie anders war diese Welt hier, heiter und traurig in einem, keine heimliche Güte mehr auf mildem, sanftem Abhang, spärlicher Flieder hier, keine vollen Dolden mehr hinter sauber gestrichenen Zäunen. Niedere Hütten mit breiten, tiefen Dächern aus Stroh, wie Kapuzen, winzige Dörfer, verloren in der Weite und sogar in dieser übersichtlichen Fläche noch gleichsam verborgen. Wie verschieden waren die Länder! Waren es auch die menschlichen Herzen? Wird sie mich auch begreifen? – fragte sich Fallmerayer. Wird sie mich auch begreifen? – Und je näher er dem Gute der Walewskis kam, desto heftiger loderte die Frage in seinem Herzen. Je näher er kam, desto sicherer schien es

ihm auch, daß die Frau zu Hause war. Bald zweifelte er gar nicht mehr daran, daß ihn noch Minuten nur von ihr trennten. Ja, sie war zu Hause.

Gleich am Anfang der schütteren Birkenallee, die den sachten Aufstieg zum Herrenhaus ankündigte, sprang Fallmerayer aus dem Wagen. Zu Fuß legte er den Weg zurück, damit es noch ein wenig länger dauere. Ein alter Gärtner fragte nach seinen Wünschen. Er möchte die Gräfin sehen, sagte Fallmerayer. Er wolle es ausrichten, meinte der Mann, entfernte sich langsam und kam bald wieder. Ja, die Frau Gräfin war da und erwartete den Besuch.

Die Walewska erkannte Fallmerayer selbstverständlich nicht. Sie hielt ihn für einen der vielen militärischen Besucher, die sie in der letzten Zeit hatte empfangen müssen. Sie bat ihn, sich zu setzen. Ihre Stimme, tief, dunkel, fremd, erschreckte ihn und war ihm wohlvertraut zugleich, ein heimlicher Schauder, ein wohlbekannter, liebevoll begrüßter, seit undenklichen Jahren sehnsüchtig erwarteter Schrecken. »Ich heiße Fallmerayer!« sagte der Offizier. – Sie hatte natürlich den Namen vergessen. »Sie erinnern sich« – begann er wieder – »ich bin der Stationschef von L.« Sie trat näher zu ihm, faßte seine Hände, er roch ihn wieder, den Duft, der ihn undenkliche Jahre verfolgt, umgeben, gehegt, geschmerzt und getröstet hatte. Ihre Hände lagen einen Augenblick auf den seinen. »Oh, erzählen Sie, erzählen Sie!« – rief die Walewska. Er erzählte kurz, wie es ihm ging. »Und Ihre Frau, Ihre Kinder?« – fragte die Gräfin. »Ich habe sie nicht mehr gesehen!« – sagte Fallmerayer. »Ich habe nie Urlaub genommen.«

Hierauf entstand eine kleine Stille. Sie sahen sich an. In dem breiten und niederen, weiß getünchten und fast kahlen Zimmer lag die Sonne des jungen Vormittags golden und satt. Fliegen summten an den Fenstern. Fallmerayer sah still auf das breite, weiße Angesicht der Gräfin. Vielleicht verstand sie ihn. Sie erhob sich, um eine Gardine vor das mittlere der drei Fenster zu ziehen. »Zu hell?« – fragte sie. »Lieber dunkel!« – antwortete Fallmerayer. Sie kam an das Tischchen zurück, rührte ein Glöckchen, der alte Diener kam; sie bestellte Tee. Die Stille zwischen ihnen wich nicht: sie wuchs im Gegenteil, bis man den Tee brachte. Fallmerayer rauchte. Während sie ihm den Tee einschenkte, fragte er plötzlich: »Und wo ist Ihr Mann?«

Sie wartete, bis sie die Tasse gefüllt hatte, als müßte sie erst eine sehr vorsorgliche Antwort überlegen. »An der Front natürlich!« sagte sie dann. »Ich höre seit drei Monaten nichts mehr von ihm. Wir können ja jetzt nicht korrespondieren!« – »Sind

Sie sehr in Sorge?« – fragte Fallmerayer. »Gewiß«, erwiderte sie, »nicht weniger als Ihre Frau um Sie wahrscheinlich.« – »Verzeihen Sie, Sie haben recht, ich war recht dumm« – sagte Fallmerayer. Er blickte auf die Teetasse.

Sie hätte sich geweigert, erzählte die Gräfin weiter, das Haus zu verlassen. Andere seien geflohen. Sie fliehe nicht, vor ihren Bauern nicht und auch nicht vor dem Feind. Sie lebe hier mit vier Dienstboten, zwei Reitpferden und einem Hund. Geld und Schmuck habe sie vergraben. Sie suchte lange nach einem Wort, sie wußte nicht, wie man »vergraben« auf deutsch sage, und zeigte auf die Erde. Fallmerayer sagte das russische Wort. »Sie können Russisch?« – fragte sie. »Ja« – sagte er – »ich habe es gelernt, im Felde gelernt.« Und auf russisch fügte er hinzu: »Ihretwegen, für Sie, um einmal mit Ihnen sprechen zu können, habe ich Russisch gelernt.«

Sie bestätigte ihm, daß er vorzüglich spreche, so, als hätte er seinen inhaltsschweren Satz nur gesprochen, um seine sprachlichen Fähigkeiten zu beweisen. Auf diese Weise verwandelte sie sein Geständnis in eine bedeutungslose Stilübung. Aber gerade diese ihre Antwort bewies ihm, daß sie ihn gut verstanden habe.

Nun will ich gehen – dachte er. Er stand auch sofort auf. Und ohne ihre Einladung abzuwarten und wohl wissend, daß sie seine Unhöflichkeit richtig deuten würde, sagte er: »Ich komme in der nächsten Zeit wieder!« – Sie antwortete nicht. Er küßte ihre Hand und ging.

VIII

Er ging – und zweifelte nicht mehr daran, daß sein Geschick anfing, sich zu erfüllen. Es ist ein Gesetz – sagte er sich. Es ist unmöglich, daß ein Mensch einem andern so unwiderstehlich entgegengetrieben wird und daß der andere zugeschlossen bleibt. Sie fühlt, was ich fühle. Wenn sie mich noch nicht liebt, so wird sie mich bald lieben.

Mit der gewohnten sicheren Solidität des Beamten und Offiziers erledigte Fallmerayer seine Obliegenheiten. Er beschloß, vorläufig zwei Wochen Urlaub zu nehmen, zum erstenmal, seitdem er eingerückt war. Seine Ernennung zum Oberleutnant mußte in einigen Tagen erfolgen. Diese wollte er noch abwarten.

Zwei Tage später fuhr er noch einmal nach Solowki. Man sagte ihm, die Gräfin Walewska sei nicht zu Hause und würde vor Mittag nicht erwartet. »Nun«, sagte er,

»so werde ich im Garten so lange bleiben.« Und da man nicht wagte, ihn hinauszuweisen, ließ man ihn in den Garten hinter dem Hause.

Er sah zu den zwei Reihen der Fenster hinauf. Er vermutete, daß die Gräfin zu Hause war und sich verleugnen ließ. In der Tat glaubte er, bald hinter diesem, bald hinter jenem Fenster den Schimmer eines hellen Kleides zu sehen. Er wartete geduldig und geradezu gelassen.

Als es zwölf Uhr vom nahen Kirchturm schlug, ging er wieder ins Haus. Frau Walewska war da. Sie kam gerade die Treppe herunter, in einem schwarzen, engen und hochgeschlossenen Kleid, eine dünne Schnur kleiner Perlen um den Kragen und ein silbernes Armband um die enge linke Manschette. Es schien Fallmerayer, daß sie sich seinetwegen gepanzert hatte – und es war, als ob das Feuer, das ewig in seinem Herzen für sie brannte, noch ein neues, ein besonderes kleines Feuerchen geboren habe. Neue Lichter zündete die Liebe an. Fallmerayer lächelte. »Ich habe lange warten müssen«, sagte er, »aber ich habe gern gewartet, wie Sie wissen. Ich habe hinten im Garten zu den Fenstern hinaufgeschaut und habe mir eingebildet, daß ich das Glück habe, Sie zu sehn. So ist mir die Zeit vergangen.«

Ob er essen wolle, fragte die Gräfin, da es gerade Zeit sei. Gewiß, sagte er, er habe Hunger. Aber von den drei Gängen, die man dann servierte, nahm er nur die lächerlichsten Brocken.

Die Gräfin erzählte vom Ausbruch des Krieges. Wie sie in höchster Eile aus Kairo nach Hause heimgekehrt seien. Vom Garderegiment ihres Mannes. Von dessen Kameraden. Von ihrer Jugend hierauf. Von Vater und Mutter. Von der Kindheit dann. Es war, als suchte sie sehr krampfhaft nach Geschichten und als wäre sie sogar bereit, etwelche zu erfinden – alles nur, um den ohnehin schweigsamen Fallmerayer nicht sprechen zu lassen. Er strich seinen kleinen blonden Schnurrbart und schien genau zuzuhören. Er aber hörte viel stärker auf den Duft, den die Frau ausströmte, als auf die Reden, die sie führte. Seine Poren lauschten. Und, im übrigen: auch ihre Worte dufteten, ihre Sprache. Alles, was sie erzählen konnte, erriet er ohnedies. Nichts von ihr konnte ihm verborgen bleiben. Was konnte sie ihm verbergen? Ihr strenges Kleid schützte ihren Körper keineswegs vor seinem wissenden Blick. Er fühlte die Sehnsucht seiner Hände nach ihr, das Heimweh seiner Hände nach der Frau. Als sie aufstanden, sagte er, daß er noch zu bleiben gedenke, Urlaub habe er heute, einen viel längeren Urlaub nehme er in einigen Tagen, sobald er Oberleutnant geworden sei.

Wohin er fahren wolle? – fragte die Gräfin. »Nirgendwohin!« – sagte Fallmerayer. »Bei Ihnen will ich bleiben!« Sie lud ihn ein, zu bleiben, solange er wolle – heute und später. Jetzt müsse sie ihn allein lassen und sich im Hause ein wenig umsehen. Wolle er kommen – es gäbe Zimmer genug im Hause – und so viele, daß sie es nicht nötig hätten, einander zu stören.

Er verabschiedete sich. Da sie nicht mit ihm bleiben könne, sagte er, zöge er es vor, in die Stadt zurückzukehren.

Als er in den Wagen stieg, wartete sie auf der Schwelle, im strengen schwarzen Kleid, mit ihrem weiten, hellen Antlitz darüber – und während er die Peitsche ergriff, hob sie sachte die Hand zu einem halben, gleichsam angestrengt gezügelten Gruß.

IX

Ungefähr eine Woche nach diesem Besuch erhielt der neuernannte Oberleutnant Adam Fallmerayer seinen Urlaub. Allen Kameraden sagte er, er wolle nach Hause fahren. Indessen begab er sich in das Herrenhaus der Walewski, bezog ein Zimmer im Parterre, das man für ihn vorbereitet hatte, aß jeden Tag mit der Frau des Hauses, sprach mit ihr über dies und jenes, Gleichgültiges und Fernes, erzählte von der Front und gab nie acht auf den Inhalt seiner Rede, ließ sich erzählen und hörte nicht zu. In der Nacht schlief er nicht, schlief er ebensowenig wie vor Jahren daheim, im Stationsgebäude, während der sechs Tage, an denen die Gräfin über ihm, in seinem Zimmer, genächtigt hatte. Auch heute ahnte er sie in den Nächten über sich, über seinem Haupt, über seinem Herzen.

Eines Nachts, es war schwül, ein linder, guter Regen fiel, erhob sich Fallmerayer, kleidete sich an und trat vor das Haus. Im geräumigen Treppenhaus brannte eine gelbe Petroleumlaterne. Still war das Haus, still war die Nacht, still war der Regen, er fiel wie auf zarten Sand, und sein eintöniges Singen war der Gesang der nächtlichen Stille selbst. Auf einmal knarrte die Treppe. Fallmerayer hörte es, obwohl er sich vor dem Tor befand. Er sah sich um. Er hatte das schwere Tor offen gelassen. Und er sah die Gräfin Walewska die Treppen hinuntersteigen. Sie war vollkommen angezogen, wie bei Tag. Er verneigte sich, ohne ein Wort zu sagen. Sie kam nahe zu ihm heran. So blieben sie, stumm, ein paar Sekunden. Fallmerayer hörte sein Herz klopfen. Auch war ihm, als klopfe das Herz der Frau so laut wie das seine – und im gleichen Takt mit diesem. Schwül schien auf einmal die Luft geworden zu sein, kein Zug kam durch

das offene Tor. Fallmerayer sagte: »Gehen wir durch den Regen, ich hole Ihnen den Mantel!« Und ohne eine Zustimmung abzuwarten, stürzte er in sein Zimmer, kam mit dem Mantel zurück, legte ihn der Frau um die Schultern, wie er ihr einmal den Pelz umgelegt hatte, damals, an dem unvergeßlichen Abend der Katastrophe, und hierauf den Arm um den Mantel. Und so gingen sie in die Nacht und in den Regen.

Sie gingen die Allee entlang, trotz der nassen Finsternis leuchteten silbern die dünnen, schütteren Stämme, wie von einem im Innern entzündeten Licht. Und als erweckte dieser silberne Glanz der zärtlichsten Bäume der Welt Zärtlichkeit im Herzen Fallmerayers, drückte er seinen Arm fester um die Schulter der Frau, spürte durch den harten, durchnäßten Stoff des Mantels die nachgiebige Güte des Körpers, für eine Weile schien es ihm, daß sich ihm die Frau zuneige, ja, daß sie sich an ihn schmiege, und doch war einen hurtigen Augenblick später wieder geraumer Abstand zwischen ihren Körpern. Seine Hand verließ ihre Schultern, tastete sich empor zu ihrem nassen Haar, strich über ihr nasses Ohr, berührte ihr nasses Angesicht. Und im nächsten Augenblick blieben sie beide gleichzeitig stehn, wandten sich einander zu, umfingen sich, der Mantel sank von ihren Schultern nieder und fiel taub und schwer auf die Erde – und so, mitten in Regen und Nacht, legten sie Gesicht an Gesicht, Mund an Mund und küßten sich lange.

X

Einmal sollte Oberleutnant Fallmerayer nach Shmerinka versetzt werden, aber es gelang ihm, mit vieler Anstrengung, zu bleiben. Fest entschlossen war er, zu bleiben. Jeden Morgen, jeden Abend segnete er den Krieg und die Okkupation. Nichts fürchtete er mehr als einen plötzlichen Frieden. Für ihn war der Graf Walewski seit langem tot, an der Front gefallen oder von meuternden kommunistischen Soldaten umgebracht. Ewig hatte der Krieg zu währen, ewig der Dienst Fallmerayers an diesem Ort, in dieser Stellung.

Nie mehr Frieden auf Erden.

Dem Übermut war Fallmerayer eben anheimgefallen, wie es manchen Menschen geschieht, denen das Übermaß ihrer Leidenschaft die Sinne blendet, die Einsicht raubt, den Verstand betört. Allein, schien es ihm, sei er auf der Erde, er und der Gegenstand seiner Liebe. Selbstverständlich aber ging, unbekümmert um ihn, das

große und verworrene Schicksal der Welt weiter. Die Revolution kam. Der Oberleutnant und Liebhaber Fallmerayer hatte sie keineswegs erwartet.

Doch schärfte, wie es in höchster Gefahr zu geschehen pflegt, der heftige Schlag der außergewöhnlichen Schicksalsstunde auch seine eingeschläferte Vernunft, und mit verdoppelter Wachsamkeit erkannte er schnell, daß es galt, das Leben der geliebten Frau, sein eigenes, und vor allem ihrer beider Gemeinsamkeit zu retten. Und da ihm, mitten in der Verwirrung, welche die plötzlichen Ereignisse angerichtet hatten, dank seiner militärischen Grade und der besonderen Dienste, die er versah, immer noch einige fürs erste genügende Hilfs- und sogar Machtmittel verblieben waren, bemühte er sich, diese schnell zu nutzen; und also gelang es ihm, innerhalb der ersten paar Tage, in denen die österreichische Armee zerfiel, die deutsche sich aus der Ukraine zurückzog, die russischen Roten ihren Einmarsch begannen und die neuerlich revoltierenden Bauern gegen die Gutshöfe ihrer bisherigen Herren mit Brand und Plünderung anrückten, zwei gut geschützte Autos der Gräfin Walewska zur Verfügung zu stellen, ein halbes Dutzend ergebener Mannschaften mit Gewehren und Munition und einem Mundvorrat für ungefähr eine Woche.

Eines Abends – die Gräfin weigerte sich immer noch, ihren Hof zu verlassen – erschien Fallmerayer mit den Wagen und seinen Soldaten und zwang seine Geliebte mit heftigen Worten und beinahe mit körperlicher Gewalt, den Schmuck, den sie im Garten vergraben hatte, zu holen und sich zur Abreise fertig zu machen. Das dauerte eine ganze Nacht. Als der trübe und feuchte Spätherbstmorgen zu grauen begann, waren sie fertig, und die Flucht konnte beginnen. In dem geräumigeren, von Zeltleinwand überdachten Auto befanden sich die Soldaten. Ein Militärchauffeur lenkte das Personen-Automobil, das dem ersten folgte und in dem die Gräfin und Fallmerayer saßen. Sie hatten beschlossen, nicht westwärts zu fahren, wie damals alle Welt tat, sondern südlich. Man konnte mit Sicherheit annehmen, daß alle Straßen des Landes, die nach dem Westen führten, von rückflutenden Truppen verstopft sein würden. Und wer weiß, was man noch an den Grenzen der neu entstandenen westlichen Staaten zu erwarten hatte! Möglich war immerhin – und wie es sich später zeigte, war es sogar Tatsache –, daß man an den westlichen Grenzen des russischen Reiches neue Kriege angefangen hatte. In der Krim und im Kaukasus hatte die Gräfin Walewska außerdem reiche und mächtige Anverwandte. Hilfe war von ihnen selbst unter diesen veränderten Verhältnissen immerhin noch zu erwarten, sollte man ihrer

bedürftig werden. Und was das wichtigste war: ein kluger Instinkt sagte den beiden Liebenden, daß in einer Zeit, in der das wahrhaftige Chaos auf der ganzen Erde herrschte, das ewige Meer die einzige Freiheit bedeuten müsse. An das Meer wollten sie zuallererst gelangen. Sie versprachen den Männern, die sie bis zum Kaukasus begleiten sollten, jedem eine ansehnliche Summe in purem Gold. Und wohlgemut, wenn auch in natürlicher Aufregung, fuhren sie dahin.

Da Fallmerayer alles sehr wohl vorbereitet und auch jeden möglichen und unwahrscheinlichen Zufall im voraus berechnet hatte, gelang es ihnen, innerhalb einer sehr kurzen Frist – vier Tage waren es im ganzen – nach Tiflis zu kommen. Hier entließen sie die Begleiter, zahlten ihnen den ausgemachten Lohn und behielten lediglich den Chauffeur bis Baku. Auch nach dem Süden und nach der Krim hatten sich viele Russen aus den adligen und gutbürgerlichen Schichten geflüchtet. Man vermied, obwohl man es sich vorgenommen hatte, Verwandte zu treffen, von Bekannten gesehen zu werden. Vielmehr bemühte sich Fallmerayer, ein Schiff zu finden, das ihn und seine Geliebte unmittelbar von Baku nach dem nächsten Hafen eines weniger gefährdeten Landes bringen konnte. Dabei ließ es sich nicht vermeiden, daß man andre, mit den Walewskis mehr oder weniger bekannte, Familien traf, die ebenfalls, wie Fallmerayer, nach einem rettenden Schiff Ausschau hielten – und daß die Gräfin über die Person Fallmerayers wie über ihre Beziehungen zu ihm lügenhafte Auskünfte geben mußte. Schließlich sah man ein, daß man nur in Gemeinschaft mit den andern die geplante Art der Flucht bewerkstelligen konnte. Man einigte sich also mit acht andern, die Rußland auf dem Seewege verlassen wollten, fand schließlich einen zuverlässigen Kapitän eines etwas gebrechlich aussehenden Dampfers und fuhr zuerst nach Konstantinopel, von wo aus regelmäßige Schiffe nach Italien und Frankreich immer noch abgingen.

Drei Wochen später gelangte Fallmerayer mit seiner geliebten Frau nach Monte Carlo, wo die Walewskis vor dem Kriege eine kleine Villa gekauft hatten. Und nun glaubte sich Fallmerayer auf dem Höhepunkt seines Glücks und seines Lebens. Von der schönsten Frau der Welt wurde er geliebt. Mehr noch: er liebte die schönste Frau der Welt. Neben ihm war sie jetzt ständig, wie ihr starkes Abbild jahrelang in ihm gelebt hatte. In ihr lebte er jetzt selbst. In ihren Augen sah er stündlich sein eigenes Spiegelbild, wenn er ihr nahe kam – und kaum gab es eine Stunde im Tag, in der sie beide einander nicht ganz nahe waren. Diese Frau, die kurze Zeit vorher noch zu

hochmütig gewesen wäre, um dem Wunsch ihres Herzens oder ihrer Sinne zu gehorchen: diese Frau war nun ohne Ziel und ohne Willen ausgeliefert der Leidenschaft Fallmerayers, eines Stationschefs der österreichischen Südbahn, sein Kind war sie, seine Geliebte, seine Welt. Wunschlos wie Fallmerayer war die Gräfin Walewska. Der Sturm der Liebe, der seit der Schicksalsnacht, in der sich die Katastrophe auf der Station L. zugetragen hatte, im Herzen Fallmerayers zu wachsen angefangen hatte, nahm die Frau mit, trug sie davon, entfernte sie tausend Meilen weit von ihrer Herkunft, von ihren Sitten, von der Wirklichkeit, in der sie gelebt hatte. In ein wildfremdes Land der Gefühle und Gedanken wurde sie entführt. Und dieses Land war ihre Heimat geworden. Was alles in der großen, ruhelosen Welt vorging, bekümmerte die beiden nicht. Das Gut, das sie mitgenommen hatte, sicherte ihnen auf mehrere Jahre hinaus ein arbeitsloses Leben. Auch machten sie sich keine Sorgen um die Zukunft. Wenn sie den Spielsaal besuchten, geschah es aus Übermut. Sie konnten es sich leisten, Geld zu verlieren – und sie verloren in der Tat, wie um dem Sprichwort gerecht zu werden, das sagt, wer Glück in der Liebe habe, verliere im Spiel. Über jeden Verlust waren beidebeglückt; als bedürften sie noch des Aberglaubens, um ihrer Liebe sicher zu sein. Aber wie alle Glücklichen waren sie geneigt, ihr Glück auf eine Probe zu stellen, um es, bewährte es sich, womöglich zu vergrößern.

XI

Hatte die Gräfin Walewska auch ihren Fallmerayer ganz für sich, so war sie doch – wie es sonst nur wenige Frauen können – keineswegs imstande, längere Zeit zu lieben, ohne den Verlust des Geliebten zu fürchten (denn es ist oft die Furcht der Frauen, sie könnten den geliebten Mann verlieren, die ihre Leidenschaft steigert und ihre Liebe). So begann sie denn eines Tages, obwohl Fallmerayer keinen Anlaß dazu gegeben hatte, von ihm zu fordern, er möge sich von seiner Frau scheiden lassen und auf Kinder und Amt verzichten. Sofort schrieb Adam Fallmerayer seinem Vetter Heinrich, der ein höheres Amt im Wiener Unterrichtsministerium bekleidete, daß er seine frühere Existenz endgültig aufgegeben habe. Da er aber nach Wien nicht kommen wolle, möge, wenn dies überhaupt möglich, ein geschickter Advokat die Scheidung veranlassen.

Ein merkwürdiger Zufall – so erwiderte ein paar Tage später der Vetter Heinrich – habe es gefügt, daß Fallmerayer schon vor mehr als zwei Jahren in der Liste der

Vermißten gestanden habe. Da er auch niemals habe von sich hören lassen, sei er von seiner Frau und von seinen wenigen Blutsverwandten bereits zu den Toten gezählt worden. Längst verwalte ein neuer Stationschef die Station L. Längst habe Frau Fallmerayer mit den Zwillingen Wohnung bei ihren Eltern in Brunn genommen. Am besten sei es, man schweige weiter, vorausgesetzt, daß Fallmerayer bei den ausländischen Vertretungen Österreichs keine Schwierigkeiten habe, was den Paß und dergleichen betreffe.

Fallmerayer dankte seinem Vetter, versprach, ihm allein fernerhin zu schreiben, bat um Verschwiegenheit und zeigte den Briefwechsel der Geliebten. Sie war beruhigt. Sie zitterte nicht mehr um Fallmerayer. Allein einmal von der rätselhaften Angst befallen, welche die Natur in die Seelen der so stark liebenden Frauen gesät hat (vielleicht, wer weiß, um den Bestand der Welt zu sichern), forderte die Gräfin Walewska von ihrem Geliebten ein Kind – und seit der Minute, in der dieser Wunsch in ihr aufgetaucht war, begann sie, sich den Vorstellungen von den vorzüglichen Beschaffenheiten dieses Kindes zu ergeben; gewissermaßen sich der unerschütterlichen Hingabe an dieses Kind zu weihen. Unbedacht, leichtsinnig, beschwingt, wie sie war, erblickte sie in ihrem Geliebten, dessen maßlose Liebe ja erst ihre schöne, natürliche Unbesonnenheit geweckt hatte, dennoch das Muster der vernünftigen, maßvollen Überlegenheit. Und nichts erschien ihr wichtiger, als ein Kind in die Welt zu setzen, das ihre eigenen Vorzüge mit den unübertrefflichen ihres geliebten Mannes vereinigen sollte.

Sie wurde schwanger. Fallmerayer, wie alle verliebten Männer dem Schicksal dankbar wie der Frau, die es erfüllen half, konnte sich vor Freude nicht lassen. Keine Grenzen mehr hatte seine Zärtlichkeit. Unwiderleglich bestätigt sah er seine eigene Persönlichkeit und seine Liebe. Erfüllung wurde ihm jetzt erst. Das Leben hatte noch gar nicht begonnen. In sechs Monaten erwartete man das Kind. Erst in sechs Monaten sollte das Leben beginnen.

Indessen war Fallmerayer fünfundvierzig Jahre alt geworden.

XII

Da erschien eines Tages in der Villa der Walewskis ein Fremder, ein Kaukasier, namens Kirdza-Schwili, und teilte der Gräfin mit, daß der Graf Walewski dank einem glücklichen Geschick und, wahrscheinlich, gerettet durch ein besonders geweihtes, im

Kloster von Pokroschni geweihtes Bildnis des heiligen Prokop, der Unbill des Krieges wie den Bolschewiken entronnen und auf dem Wege nach Monte Carlo begriffen sei. In ungefähr vierzehn Tagen sei er zu erwarten. Er, der Bote, früherer Ataman Kirdza-Schwili, sei auf dem Wege nach Belgrad, im Auftrag der zaristischen Gegenrevolution. Seines Auftrages habe er sich nunmehr entledigt. Er wolle gehn.

Dem Fremden stellte die Gräfin Walewska Fallmerayer als den getreuen Verwalter des Hauses vor. Während der Anwesenheit des Kaukasiers schwieg Fallmerayer. Er begleitete den Gast ein Stück Weges. Als er zurückkam, fühlte er zum erstenmal in seinem Leben einen scharfen, jähen Stich in der Brust.

Seine Geliebte saß am Fenster und las.

»Du kannst ihn nicht empfangen!« – sagte Fallmerayer. »Fliehen wir!«

»Ich werde ihm die ganze Wahrheit sagen« – erwiderte sie. »Wir warten!«

»Du hast ein Kind von mir!« – sagte Fallmerayer – »eine unmögliche Situation.«

»Du bleibst hier, bis er kommt! Ich kenne ihn! Er wird alles verstehn!« – antwortete die Frau.

Sie sprachen seit dieser Stunde nicht mehr über den Grafen Walewski. Sie warteten.

Sie warteten, bis eines Tages eine Depesche von ihm eintraf. An einem Abend kam er. Sie holten ihn beide von der Bahn ab.

Zwei Schaffner hoben ihn aus dem Waggon, und ein Gepäckträger brachte einen Rollstuhl herbei. Man setzte ihn in den Rollstuhl. Er hielt sein gelbes, knochiges, gestrecktes Angesicht seiner Frau entgegen, sie beugte sich über ihn und küßte ihn. Mit langen, blaugefrorenen, knöchernen Händen versuchte er, immer wieder umsonst, zwei braune Decken über seine Beine zu ziehen. Fallmerayer half ihm.

Fallmerayer sah das Gesicht des Grafen, ein längliches, gelbes, knöchernes Angesicht, mit scharfer Nase, hellen Augen, schmalem Mund, darüber einen herabhängenden schwarzen Schnurrbart. Man rollte den Grafen wie eines der vielen Gepäckstücke den Perron entlang. Seine Frau ging hinter dem Wagen her, Fallmerayer voran.

Man mußte ihn – Fallmerayer und der Chauffeur – ins Auto heben. Der Rollwagen wurde auf das Dach des Autos verladen.

Man mußte ihn in die Villa hineintragen. Fallmerayer hielt den Kopf und die Schultern, der Diener die Füße.

»Ich bin hungrig« – sagte der Graf Walewski.

Als man den Tisch richtete, erwies es sich, daß Walewski nicht allein essen konnte. Seine Frau mußte ihn füttern. Und als, nach einem grausam schweigenden Mahl, die Stunde des Schlafs nahte, sagte der Graf: »Ich bin schläfrig. Legt mich ins Bett.«

Die Gräfin Walewska, der Diener und Fallmerayer trugen den Grafen in sein Zimmer im ersten Stock, wo man ein Bett bereitet hatte.

»Gute Nacht!« – sagte Fallmerayer. Er sah noch, wie seine Geliebte die Kissen zurechtrückte und sich an den Rand des Bettes setzte.

XII

Hierauf reiste Fallmerayer ab; man hat nie mehr etwas von ihm gehört.

Triumph der Schönheit

I

Ich halte viel von der Menschenkenntnis meines alten Freundes Doktor Skowronnek. Seit mehr als fünfundzwanzig Jahren ist er Arzt in einem berühmten Kurort für Frauen, wo die wundertätigen Quellen Gebärmutterleiden, Unfruchtbarkeit und Hysterie heilen sollen. Mein Freund, der Doktor Skowronnek, versichert es jedenfalls. Immerhin spricht er fast mit der gleichen Überzeugung von der wunderbaren, wenn auch leichter zu erklärenden Wirkung, die eine erhebliche Anzahl junger, kräftiger und liebesdurstiger Männer auf die trostbedürftigen Patientinnen des Kurorts in jeder Saison auszuüben pflegen. Pünktlich wie gewisse Zugvögel treffen nämlich bei »Eröffnung der Saison« die jungen Männer in jenem Kurort ein und wetteifern mit der Heilkraft der berühmten Quellen. Mein Freund, Doktor Skowronnek, hat jedenfalls innerhalb eines Vierteljahrhunderts Gelegenheit gehabt, die körperlichen und seelischen Krankheiten der Frauen kennenzulernen. Nehmen wir an, er hätte nur dreißig Damen in der Saison zu behandeln, so hätte er, nach fünfundzwanzig Jahren, nicht weniger als siebenhundertundfünfzig Frauen gründlich

kennengelernt. Ich glaube also, recht zu haben, wenn ich viel von der Weltkenntnis meines Freundes halte.

Infolgedessen pflege ich auch alle Ehemänner, die mir von Krankheiten (echten oder eingebildeten) ihrer Frauen erzählen, zu Doktor Skowronnek zu schicken. Er behandelt die Männer, die an ihren Frauen gewöhnlich mehr zu leiden haben als die Frauen an ihren Krankheiten, ebenfalls als Patienten – und dies mit Recht. Ja, ich betrachte meinen Freund, den Doktor, eher als einen Ehemänner-Arzt denn als einen Frauenarzt – obwohl er selbst nichts davon wissen will und behauptet, es schade seinem Ruf. Ich aber kenne ihn. Und ich weiß, daß er hinter einer Art beichtväterlicher Güte, mit der er die kranken Damen auf Herz und Nieren prüft, die Sorge um die den Patientinnen hörigen Herren verbirgt. Wer so viel Frauen untersucht hat, muß schließlich eine leidenschaftliche Solidarität mit den Männern empfinden.

So geschah es denn eines Tages, daß ich einem meiner Bekannten, dem Ingenieur M., den Rat gab, den Doktor Skowronnek aufzusuchen; allein zuerst, ohne die kranke Frau, von der mir der Ingenieur ein langes und breites erzählt hatte. Der Ingenieur war ein junger Mann, erst seit zwei Jahren verheiratet, ohne Kinder. Nach einem Jahr glücklicher Ehe – oder was man so nennt – hatte die Frau angefangen, über Schmerzen im Kopf, im Rücken, im Bauch, im Hals, in der Nase, in den Augen, in den Füßen zu klagen. Man soll nicht verallgemeinern: aber ich habe die Erfahrung gemacht, daß Ingenieure – und besonders Brückenbauingenieure, solch einer war mein Bekannter – von der Konstitution der Frauen keine Ahnung haben. Es mag Ausnahmen geben. Der Brückenbauingenieur aber, von dem ich hier erzähle, war ganz und gar von der Panik ergriffen, die jeden braven Mann erfaßt, wenn er eine Frau leiden oder auch nur weinen sieht. (Es ist die Panik des Gesunden vor dem Kranken, des Starken vor der Ohnmacht. Es gibt nichts Schlimmeres als die Mischung aus Liebe, Mitleid und Bangnis um das Geliebte und Bemitleidete. Eine gesunde Xanthippe ist besser und erträglicher als eine kränkliche Julia.) Und also riet ich dem Ingenieur, den Doktor Skowronnek aufzusuchen. Bei seiner Zusammenkunft mit dem Doktor war ich auch anwesend – auf des Ingenieurs ausdrücklichen Wunsch und gegen meinen eigenen. Ich befand mich ungefähr in der Lage eines Menschen, der hinter der dünnen Wand eines Hotelzimmers seinen Nachbarn peinliche private Dinge sagen hört – und außerstande ist, etwas dagegen zu tun. Ich bemühte mich, an anderes zu denken. Ich ließ mir Zeitungen kommen. Allein, die berufliche Neugier des

Schriftstellers siegte über private Bemühungen um private Diskretion, und ich hörte, ohne hören zu wollen, sozusagen mit einem beruflichen Ohr, alle Dinge, die im Augenblick und in diesem Zusammenhang nicht erzählt werden können. Doktor Skowronnek verhielt sich schweigsam. Er hörte nur zu. Schließlich entließ er den Ingenieur mit der Aufforderung, er möchte seine Frau in die Sprechstunde schicken.

Der Ingenieur verließ uns. Und da ich die Schweigsamkeit meines Freundes nicht begriff, fing ich an, selber um die Frau des Ingenieurs besorgt zu sein, und fragte:

»Sagen Sie, ist das so schlimm, was er von der Frau erzählt hat? Warum haben Sie geschwiegen?« »Nicht schlimm und nicht gut!« erwiderte der Doktor. »Es ist nur gewöhnlich. Und wenn ich nicht vor einiger Zeit eine besondere Geschichte erlebt hätte, ich wäre auch nicht so schweigsam geblieben. Aber seitdem ich diese besondere Geschichte kenne, habe ich aufgehört, die Männer der kranken Frauen zu bemitleiden. Unheilbare sind nicht mehr zu behandeln. Wer sich selbst töten will, den kann man nicht retten. Unheilbare Selbstmörder sind die Männer ganz bestimmter kranker Frauen. Und damit Sie mir glauben, will ich Ihnen diese Geschichte erzählen. Schreiben Sie sie eines Tages auf.«

Und Doktor Skowronnek begann zu erzählen:

II

»Vor vielen Jahren, ich war damals noch ein unbekannter praktischer Arzt in einer mittelgroßen Stadt, kam eines Tages in meine Sprechstunde ein junger Mann. Nun, ich hatte damals nicht viele Patienten. An manchen Tagen zeigte sich überhaupt keiner. Ich saß da, wartete und las Kriminalromane. Ich hätte vielleicht medizinische Bücher lesen sollen, aber mein Respekt vor den Naturwissenschaften und den Erkenntnissen meiner berühmten Kollegen war eben immer geringer als mein Interesse für Verbrecher und Polizei. Sie begreifen, daß ein Arzt, der wenig zu tun hat, von einem seltenen Patienten geradezu fasziniert wird. Dennoch ließ ich ihn im Vorzimmer warten, wie es wohl jeder nichtbeschäftigte Arzt tut. Ich ließ den jungen Mann erst nach einigen Minuten eintreten – (und Sie können mir glauben, ich litt in diesen paar Minuten mehr Ungeduld als er). Ungeduld ist, wie Sie wissen, eine gefährliche Krankheit, sie führt manchmal sogar zum Tode durch Selbstmord. Nun, ich bezwang mich. Mit um so intensiverer Freude weidete ich mich an dem Anblick des Mannes, als er endlich eintrat. Natürlich suchte ich mechanisch ebenso nach

Anzeichen einer äußerlich erkennbaren Krankheit in seiner Gestalt und in seinem Gesicht wie nach Anzeichen etwaiger Wohlhabenheit an seiner Kleidung. Ich sah sofort, es war ein beruhigender Patient. Er gehörte offenbar nicht nur den guten, sondern sogar den höheren Ständen an – und eine gefährliche Krankheit, die mich wahrscheinlich genötigt hätte, ihn einer medizinischen Kapazität abzutreten, hatte er auch nicht. Er war gesund, groß, sehnig, hübsch, von braunem Teint, er hatte ein schmales, sympathisches Gesicht, helle Augen, einen edlen Nacken, eine gutgewölbte Stirn, kräftige, lange Hände, er war sicher und schüchtern zugleich, also, was man gute Rasse nennt. Ich vermutete in ihm einen Ministerialbeamten von guten Eltern und mittlerer Begabung und wahrscheinlich mit einem jener Leiden behaftet, die man in der Gesellschaft ›galante‹ nennt.

Ich hatte mich nicht sehr getäuscht. Es war ein junger Diplomat, unserer Botschaft in England zugeteilt, Sohn eines bekannten Munitionsfabrikanten, also reicher, als ich gedacht hätte, und seine Krankheit war tatsächlich eine ›galante‹. Er war aufs Geratewohl zu mir gekommen. Mit dem Hausarzt seiner Eltern wollte er sich nicht beraten. Er schlug also das Adreßbuch der Ärzte auf, tippte mit dem Bleistift auf einen Namen – es war der meine – und suchte mich unverzüglich auf. Ich behandelte ihn munter und sorgsam. Er gefiel mir. Ich erzählte ihm Anekdoten. Als er geheilt war, gestand er mir, daß er es fast bedauere, nicht noch eine andere, harmlose Krankheit zu haben, solange sein Urlaub dauere. Ich untersuchte ihn, er war leider kerngesund. Ich fragte ihn, ob er wenigstens eine Leidenschaft habe. ›Nein‹, sagte er, ›außer der Musik gar keine.‹ Musik ist, wie Sie wissen, auch meine Leidenschaft. Und kurz und gut: Die Musik machte uns erst zu Verbündeten, später zur Freunden.«

Hier ließ Doktor Skowronnek eine Pause eintreten. Dann sagte er: »Bis zu seinem Tode waren wir gute Freunde.« »Er ist also jung gestorben? Und wohl plötzlich?« »Jung und langsam und an der gefährlichsten und gewöhnlichsten aller Krankheiten: Er starb nämlich an einer Frau, und zwar an seiner eigenen ...«

III

»Unsere Freundschaft hörte nicht auf, auch nachdem er seinen Urlaub beendet hatte und wieder nach London abgereist war. Im Gegenteil: Die Entfernung verstärkte unsere Freundschaft. Wir wechselten fast jede Woche Briefe. Meine Praxis war miserabel; ich wartete oft stundenlang auf einen Patienten und las meine

Kriminalromane. Eines Tages schrieb er mir, ich solle für ein paar Wochen nach England kommen, als sein Gast.

Ich fuhr nach London. Ich verstand kein Wort Englisch, war also gezwungen, bei jedem Schritt die Hilfe meines Freundes in Anspruch zu nehmen. Sie erkennen einen Menschen der sogenannten ›guten Rasse‹ immer daran, daß es Ihnen unmöglich ist, Dankbarkeit für seine kleinen und größeren Hilfeleistungen zu empfinden, geschweige denn, sie auszudrücken. Sie kommen niemals oder fast niemals in die Lage, einem wirklichen Herrn ›Danke schön!‹ zu sagen. Ja, er weiß es so einzurichten, daß man immer glaubt, seine kleinen Dienste und Gefälligkeiten kämen ihm selbst zugute und die eigene Hilflosigkeit wäre eigentlich sein Nutzen. So war es auch mit meinem Freunde. Niemals habe ich einen vornehmeren Gastgeber gesehen. Sein diskretes Verhalten ward mit der Zeit derart, daß es mir zeitweilig fast vorkam, er hätte eine Art Schuldbewußtsein mir gegenüber. Ja, er beschämte mich. Ich dachte daran, daß ich ihn aus törichter beruflicher Eitelkeit im Wartezimmer hatte sitzen lassen, als er zum erstenmal zu mir gekommen war, und ich gestand ihm eines Tages, daß ich ihn ohne Grund hatte warten lassen. Er verstand mich gar nicht, oder er tat so, als ob er mich nicht verstünde. ›Wahrscheinlich‹, so sagte er, ich erinnere mich genau, ›hatten Sie doch etwas zu tun, Sie wissen es selbst nicht mehr. Übrigens auch mir passiert es, daß ich Menschen warten lasse, obwohl ich ganz unbeschäftigt bin. Ich muß mich sammeln, bevor ich einen Fremden empfange. Das ist ganz selbstverständlich.‹

Hatte ich vorher an seine mittelmäßige Begabung gedacht, so gewann ich im Laufe der Zeit die Überzeugung, daß seine geradezu unterstrichene Mittelmäßigkeit lediglich eine vornehme Bescheidenheit war, wie es oft bei Menschen guter Rasse der Fall ist. Er hatte nicht den geringsten Ehrgeiz. Er gab mir oft Gelegenheit, Einblick in seine berufliche Tätigkeit zu nehmen. Und immer wieder sah ich, daß es sein höchstes, aber auch selbstverständliches Bemühen war, sich nicht vor den anderen, seinen Kollegen, hervorzutun. Er war das Gegenteil von einem ehrgeizigen Diplomaten. Er kannte wohl alle Dummheiten seiner Kollegen, aber er bemühte sich, nicht viel klüger zu erscheinen, als sie waren. Ehrgeizig ist der Plebejer. Der wirklich noble Mensch ist anonym. Es gibt eine Kraft in der angeborenen Noblesse, die größer ist als das Licht des Ruhms, der Glanz des Erfolges, die Macht des Siegers. Ehrgeiz ist, wie gesagt, eine Eigenschaft des Plebejers. Er hat keine Zeit. Er kann es nicht

erwarten, zu Ehre, Macht, Ansehn, Ruhm zu gelangen. Der noble Mensch aber hat Zeit zu warten, ja, sogar zurückzustehn.

So also war mein Freund. Obwohl älter als er, begann ich, eine Art Ehrfurcht vor ihm zu empfinden. Ich liebte ihn und verehrte ihn. Eine Woche vor meiner Abreise gestand er mir, daß er verliebt sei. Nun, es ist selbstverständlich, daß sich ein junger Mann verliebt. Ich selbst, der ich damals noch nicht der ›ausgekochte‹ Frauenarzt war, der ich heute bin, wie Sie wissen, hatte mich schon ein paarmal verliebt. Aber da es sich um meinen Freund handelte, erschrak ich. Denn ich fühlte, daß dieser vornehme Mensch einem tiefen Gefühl ohnmächtig ausgeliefert sein mußte und daß es in seiner Natur gelegen war, den Gegenstand, den er zu lieben glaubte, mit den edelsten Eigenschaften auszustatten, die er selbst besaß. Wenn die Liebe, wie das Sprichwort sagt, schon alle gewöhnlichen Menschen blind macht, wie erst die auserwählten und vornehmen!

Ich erschrak also. Und ich sagte meinem Freunde, daß ich wünsche, seine Geliebte zu sehen.

›Auch Sie werden sich verlieben‹, antwortete er – mit der Naivität der Liebenden, die glauben, der Gegenstand ihrer Liebe sei unwiderstehlich.

Gut! – Wir trafen uns also alle drei eines Abends.

Es war eine junge Dame aus der sogenannten guten Gesellschaft. Hübsch, gewiß! Eine blonde Jungfrau mit himmelblauen Augen, starken Zähnen, einem etwas zu langen und langweiligen Kinn und ausgesprochen guter Figur. Gewiß hatte sie ›Manieren‹ – was man so nennt. Sie war eben aus guter Familie. Gewiß war sie auch in meinen Freund verliebt – warum denn nicht? So verliebt, wie es nur Mädchen aus guter Familie sein können, für die Liebe zu einem jungen Mann von Stand und Rang so etwas ist wie Sünde ohne Gefahr, Laster ohne fluchwürdige oder sträfliche Folgen. Die jungen Mädchen dieser Art sind nicht hungrig; sie sind nur genäschig. Der Hunger, den man befriedigen muß, bringt, unter Umständen, fürchterliche Strafe. Die Genäschigkeit aber, der man Genüge tut, bringt keinen Schaden, nur Lust und die Genugtuung: man wäre ein bißchen gefährdet gewesen. Es ist der Unterschied wie zwischen dem Besuch, den man etwa einer Menagerie abstattet, und dem Versuch, in den Käfig der Löwen zu steigen. Dies alles wußte mein Freund natürlich nicht. Ihm schien die Tatsache, daß eine Tochter aus bester englischer Familie ihn heimlich

küßte, Beweis genug für ihre tiefe Liebe zu ihm. Ihm war's, als hätte sie tausend Meilen durch die Gefahren irgendeiner Wüste zurückgelegt, nur, um ihm einen Kuß zu gewähren. Er fand sie tapfer, tollkühn, opfermutig und obendrein sehr gescheit.

Nun, sie war sehr dumm! Sie ist es noch heute. Sie hat ihn ins Grab gebracht. Sie ist alt und ziemlich häßlich geworden, aber sie ist immer noch dumm! So ungerecht die Natur auch ist in ihrer Bosheit, die Männer blind zu machen, wenn sie lieben: Sie gleicht diese Ungerechtigkeit aus, indem sie den Glanz der Frauen, der die Männer einst geblendet hat, ziemlich früh erlöschen läßt und indem sie die alten Damen zwingt, mit den Jahren die zweifelhafte Hilfe der Friseure, Masseure und Chirurgen in Anspruch zu nehmen, damit die verfallenen Brüste, Bäuche, Wangen und Schenkel wieder eine halbwegs annehmbare Form bekommen. Als eine Art von aufgebesserten Gipsfiguren sinken die einstmals schönen Frauen ins Grab. Die Männer aber, die weise genug waren, nicht an ihnen zu sterben, werden von der Natur belohnt: Bekleidet mit der Würde des Silbers und der nicht minderen Würde der Gebrechlichkeiten gehen sie in den Schoß Gottes ein.

IV

In den besseren Kreisen folgt gewöhnlich die Heirat der Verlobung wie dem Blitz der Donner. Mein Freund heiratete, kurze Zeit nachdem ich ihn verlassen hatte, ging auf die Hochzeitsreise, passierte bei der Rückkehr unsere Stadt und besuchte mich mit seiner Frau. Sie waren beide hübsch, sie boten einen gefälligen Anblick, sie schienen füreinander geschaffen zu sein. Am Abend begleitete ich sie in ein Lokal, wo Offiziere, höhere Beamte, Adelige und ein paar Gutsbesitzer verkehrten. In einer mittleren Stadt, in sogenannten besseren Lokalen, sieht man sich nach jedem Gast um, geschweige denn nach Fremden, die man nicht kennt. Das Aufsehen aber, das mein Freund erregte, als er mit seiner Frau ankam, war kein gewöhnliches, sondern etwa mit der Überraschung zu vergleichen, die ein außerordentliches Naturphänomen bei ahnungslosen Menschen hervorzurufen pflegt. Es war wie ein Märchen. Alle Gespräche verstummten. Die Kellner hielten ein in ihren beflissenen Dienstgängen. Der Chef vergaß, sich zu verneigen. Es war ein warmer Spätsommerabend, die Fenster standen offen, und der sachte Wind bewegte die rötlichen Gardinen. Aber ich hatte den Eindruck, daß auch diese Gardinen aufgehört hatten, sich zu bewegen.

Wie Götter wirkten meine Freunde. Mein Freund fühlte es und beeilte sich, in die nächste freie Loge zu kommen. Seine Frau aber schien das betroffene, ja fast

betretene Schweigen der Menschen gar nicht zu merken. Sie trug ein Lorgnon, es war damals bei manchen Leuten Mode, ob sie nun schwache oder normale Augen hatten. Das Lorgnon hob sie nun an die Augen, einen Augenblick nur natürlich, für den Bruchteil einer Sekunde. Sie ließ es sofort wieder fallen. Aber mein Freund hatte es bemerkt, und es muß ihn getroffen haben, ebenso wie mich. Denn er berührte unwillkürlich den Arm seiner Frau – es war eine zärtliche und sanfte Mahnung.

Als wir in der Loge saßen, hob die Frau meines Freundes noch ein paarmal das Lorgnon an die Augen. Ich bin überzeugt, daß sie nicht das geringste Interesse an all dem hatte, was im Saal vorging. Wahrscheinlich betrachtete sie den Kronleuchter durch das Glas. Aber meinen Freund und mich reizte diese Art, das Glas an die Augen zu führen. Es ist eine hochmütige Bewegung, ein Lorgnon ist ein ziemlich hochmütiger Gegenstand, und die bescheidenste Frau, die sich seiner bedient, kann unter Umständen sehr arrogant erscheinen. Ich habe wirklich vornehme und in der Tat kurzsichtige Damen gekannt, die eine ganz besondere, nahezu verschämte Art hatten, das Lorgnon zu gebrauchen, so etwa, wie es ihre ganz besondere Art war, die Röcke zu heben. Nun, es fehlte der Frau meines Freundes gewiß nicht an guten Manieren! Aber es fehlte ihr die wirkliche Noblesse. Diese besteht nicht so sehr darin, was man tut, als darin, was man unterläßt. Sie besteht aber in der Hauptsache darin, daß man fühlt, was den andern ›schockieren‹ könnte; daß man es rechtzeitig fühlt, noch ehe etwas geschehen ist. Die Frau meines Freundes tat das Gegenteil. Als wäre sie eine durchaus kleine Bürgerin aus London, mokierte sie sich über die mittelmäßige Eleganz unserer Stadt, über die lässige Haltung der Offiziere, über die eilfertige Dienstbarkeit des Personals, über die unmodischen Hüte der Damen. Mein Freund lächelte, verliebt und bekümmert und beschämt zu gleicher Zeit. Hie und da versuchte er, uns in Schutz zu nehmen. Einmal, ich erinnere mich, wurde er sogar deutlich und sagte etwa: ›Aber Gwendolin! Du hast eine kleine, scharfe Zunge. Schwätzt sie so weiter, mußt du sie dem Doktor zeigen! Nicht wahr, Doktor?‹ Und weil er fühlte, daß sein Scherz keineswegs sehr gelungen war, fuhr er ernsthaft fort: ›Der Aufenthalt hier behagt meiner Frau nicht. Wir werden morgen abend aufbrechen.‹

Um meinen Freund nicht merken zu lassen, daß ich die Mittelmäßigkeit seines Scherzes erkannt hatte, versuchte ich, sozusagen seinen Intentionen zu folgen, und sagte: ›Zeigen Sie schnell die Zunge dem Onkel Doktor!‹ – Sie streckte mir sofort ihr schmales, beinahe karmesinrotes Zünglein entgegen, und Sie können mir glauben, es

ist mein Beruf, ich habe leider vieltausendmal Frauenzungen anschaun müssen: Hier, beim Anblick dieses Züngleins, hatte ich den vielleicht allzu primitiven, aber sehr überzeugenden Eindruck: eine Schlange. Am nächsten Vormittag kam mein Freund zu mir. ›Wir fahren heute abend‹, sagte er. ›Ich will mich verabschieden.‹ ›Werde ich Ihre schöne Frau nicht wiedersehn?‹ ›Bitte, kommen Sie zur Bahn, am Abend. Ich bin hierhergekommen, damit wir sozusagen einen Separatabschied nehmen.‹

Ich sah, daß er nicht sehr glücklich war. Ich schlug ihm einen Spaziergang vor. Ich weiß, daß man verschwiegene Dinge leichter im Gehen sagt als im Sitzen. Man sagt's eben nicht Aug' in Aug'. Der Sprechende wie der Zuhörer, sie blicken beide zu Boden. Eine laute Straße befreit manchmal die menschliche Brust genauso wie Alkohol oder auch, wenn Sie wollen, wie jener stille Kirchenwinkel, in dem gewöhnlich der Beichtstuhl wartet. Wir gingen also spazieren. Und da erzählte er mir, daß es schon während der Hochzeitsreise ein paar Unstimmigkeiten zwischen Gwendolin und ihm gegeben hätte. Es begann bei der Musik. Sie liebte Wagner. Er beschimpfte ihn. Nichts konnte einen Musiker seiner Art – und auch meiner Art – so sehr reizen wie ein Wohlgefallen an Wagner. Gewiß, die Liebhaber Wagners sind ebenfalls musikalische Menschen. Aber die musikalischen Menschen könnte man in zwei feindliche Gruppen teilen: in Mozart-Liebhaber und Wagner-Anhänger. Merken Sie, daß ich nicht einmal Wagner-Liebhaber mehr sagen kann? Ich sage: ›Anhänger‹. Menschen mit Ohren für Posaunen und Kesselpauken – und Menschen mit Ohren für Cello, Geige und Flöte. Eher werden sich zwei Taubstumme verständigen als zwei musikalische Menschen, von denen einer Mozart liebt und der andere Wagner. Beides zusammen kann man meiner Meinung nach nicht. Ich glaube, es sind im Grunde taube Menschen, die beides lieben; oder wenn sie hören, sind's Kapellmeister. Nun, ich brauche Ihnen nichts mehr zu sagen: Sie vertrugen sich wie Mozart und Wagner. Ich wußte sofort, daß diese Ehe zerbrochen war. Aber ich sagte: ›Spielen Sie zu Hause Mozart, lieben Sie viel, schlafen Sie mit Ihrer Frau, ein Kind sollte sie bald bekommen. Schwangerschaft ändert manchmal den musikalischen Geschmack. Fahren Sie mit Gott.‹

Wir umarmten uns, jetzt schon. Ich begriff, daß er mich vor seiner Frau am Bahnhof niemals hätte umarmen können. Ich kam zum Zug. Gwendolin gab mir die Hand zum Kuß und stieg rasch ein, ein Lächeln für zehn Kreuzer um den holden Mund. (Die Damen lächeln merkwürdigerweise genauso wie die armen Straßenmädchen; das

heißt, wenn sie konventionellen Abschied nehmen; so lächeln die Mädchen, wenn sie eine Bekanntschaft machen.) Mein Freund wäre gerne noch zu mir auf den Perron heruntergestiegen. Aber er fürchtete sich, es war, als hielte ihn seine Frau hinten am Rock fest. Er beugte sich nur zum Fenster heraus, gab mir noch einmal die Hand – und ich ging – lange noch vor der Abfahrt des Zuges.

V

Ich kenne nicht die internationalen Gesetze oder Sitten der Diplomatie. Ich glaube aber, daß es nicht üblich ist, daß ein Diplomat eine Frau aus dem Lande heiratet, in dem er als der Vertreter seines eigenen fungiert. Ausnahmen gibt es, ich habe schon von einigen gehört. Mein Freund gehörte allerdings nicht zu diesen. Unser damaliger Botschafter dürfte ein strenger Formalist gewesen sein. Mein Freund mußte, weil er eine Engländerin geheiratet hatte, London verlassen. Sein neuer Posten war kein anderer als Belgrad.

Ich habe nicht erwähnt, daß die Frau meines Freundes die einzige Tochter ihrer Eltern war. Sie wissen: Engländer reisen zwar viel in der Welt herum, sie kennen sogar die verschiedenen Länder besser als andere Westeuropäer; aber sie schicken ihre Töchter nicht gerne in unwirtliche Gegenden. Einen kürzeren oder längeren Besuch verdient jedes Land; auch das unwirtlichste. Aber seinen ständigen Wohnsitz behält man in England, zumindest in einer der besseren englischen Kolonien. Wahrscheinlich hätten die Schwiegereltern meines Freundes nichts dagegen gehabt, wenn er zum Beispiel nach Indien gegangen wäre. Serbien aber flößte ihnen einen wahren Horror ein. Auch Frau Gwendolin hatte unsagbare Angst vor Belgrad und weigerte sich hinzufahren, indes mein Freund darauf bestand, daß die Frau ihn begleitete. Von den bibelkundigen, gläubigen Protestanten, die seine Schwiegereltern waren, führte er das bekannte Wort an, daß die Frau dem Manne überallhin zu folgen habe: vergebens. Es kam zum ersten ernstlichen Konflikt. Mein Freund fuhr nach Wien. Im Ministerium des Äußeren versuchte er alles Unmögliche, um seine Versetzung nach Paris oder wenigstens nach Madrid zu erreichen. Vergebens. Es gab andere, es gab, wie Sie wissen, im alten Österreich viele Protektionskinder. Paris, Madrid, Lissabon waren besetzt. Man brauchte übrigens tatsächlich einen tüchtigen Legationsrat in Belgrad. Man konnte sich dort auszeichnen. Der Sektionschef Baron S. im Ministerium wußte die Qualitäten meines Freundes zu schätzen, war auch ein

wenig um dessen Karriere besorgt. Kurz, es war unmöglich. Man mußte nach Belgrad.

Zufällig – oder besser: nicht zufällig, denn ich glaube nicht an Zufälle – sollte ich im April jenes Jahres zum erstenmal meine Stellung als Kurarzt antreten. Ich gab meine Praxis auf, wir hielten im Februar. Unter zwanzig praktischen Ärzten, wahrscheinlich lauter armen Teufeln wie ich selbst, hatte die Kurverwaltung gerade mich ausgesucht. Ich wußte dieses Glück zu schätzen. Ich gab davon aller Welt sofort Kunde und natürlich auch meinem Freund in London. Er schrieb mir, es träfe sich herrlich. Da er ungefähr im März nach Belgrad müsse, könnte seine Frau bis zum April in London bleiben, dann zu mir kommen, die ganze Saison in meiner Obhut bleiben und erst im August nach Belgrad fahren. Sein Glück sei mein Posten, nicht das meinige. Der Arme! Er hatte keine Ahnung davon, wie Frauenbäder auf gewisse jüngere Frauen wirken! Er sollte es erst später erfahren.

VI

Die Frau war mit dem Plan einverstanden. Im März sollte mein Freund nach Belgrad fahren, im April seine Frau zu mir in den Kurort kommen. Von mir behandelt und durch die wundertätigen Quellen unseres Bades gestärkt, vielleicht gar in ihrem Sinne gewandelt, würde sie dann – so hoffte mein Freund – ohne Heimweh und Kummer ihrem Mann nach Belgrad folgen können.

Nun, sehen Sie: Es gibt wenig Frauen, mit denen man etwas Festes abmachen kann. Nicht, daß sie nicht Wort hielten oder mit Absicht täuschen wollten: nein! Ihre Konstitution verträgt keine feste Abmachung. Wenn sie entschlossen sind, ein Übereinkommen einzuhalten, wehrt sich, ohne daß sie es selbst wollen, ihr Körper. Sie werden einfach krank.

Zu den wenigen Frauen, mit denen man etwas Festes abmachen kann, gehörte nun die Frau meines Freundes keineswegs. Sie gehörte vielmehr zu jenen, die krank werden, das heißt: zu jenen, deren Körper sich gegen ihre redlichen Vorsätze wehrt – und sie erkrankte tatsächlich, genau einen Tag vor der Abreise meines Freundes nach Belgrad. Nicht sie selbst, begreifen Sie mich recht! – ihre Konstitution wollte sich nicht in das Unvermeidliche fügen. – Was ihr eigentlich fehlte? – Gott allein kann es wissen, Er, der die Eva schuf. Ein Frauenarzt weiß nur selten, was einer Frau fehlt.

Es begann mit dem Magen und der ihm benachbarten Gebärmutter. Die hastigen Ärzte in London einigten sich, wie gewöhnlich in solchen Fällen, auf eine Blinddarmentzündung. Mein Freund erbat und erhielt einen Aufschub von zwei Tagen. Man operierte die Frau. Der Blinddarm war, wie jeder zweite Blinddarm, den man herausnimmt, natürlich vereitert. (Der Ihrige, der meinige, sie sind auch vereitert.) Die Ärzte und mein Freund bildeten sich ein, die Frau sei aus großer Lebensgefahr errettet. Beglückt, wie jeder Liebende, über die Rettung des geliebten Wesens, fuhr mein Freund auf seinen neuen Posten nach Belgrad.

Es blieb dennoch bei der Abmachung. Etwa Mitte April kam Frau Gwendolin zu mir, in meinen Kurort. Natürlich holte ich sie bei der Bahn ab. Sie sah aus wie eine Göttin, eine Göttin ohne Blinddarm, eine Göttin in Rekonvaleszenz. Sie litt und triumphierte zugleich und bezog aus ihrer Rekonvaleszenz allerhand Kräfte für ihren Triumph. Selbstverständlich hatte ich etwa eine halbe Stunde zu tun, bevor alle Koffer abgeholt und verstaut waren. Es waren etwa zwölf Stück. Kleider und Wäsche genug, um zwanzig Frauen für zwei bis drei Jahre auszustatten. Ich brachte Frau Gwendolin im Hotel Imperial unter und bat sie, morgen in meine Sprechstunde zu kommen. Sie kam, ich untersuchte sie. Ich erinnere mich genau an diese Untersuchung, nicht nur, weil Gwendolin die Frau meines Freundes, sondern auch, weil sie eine meiner ersten Patientinnen war. Der Blinddarm war weg. Man sah den Schnitt, aber die Frau behauptete, man hätte ›etwas drin vergessen‹. Sie hatte Hunger, Übelkeiten, Herzweh, Herzklopfen, Magenschmerzen, Krämpfe und immer wieder Hunger. Schwangerschaftserscheinungen, wie Sie wissen. Aber nein, sie war nicht schwanger! Es ist so ziemlich das einzige, was ein Frauenarzt feststellen kann, mit einiger Sicherheit. Sie war nicht schwanger! Nach einiger Überlegung kam ich auf die banalste aller Krankheiten. Diese schöne, elegante Dame – nichts Menschliches ist einem Menschen fremd – hatte leider einen Bandwurm.

Aber wie sollte ich ihr das mitteilen, ohne sie zu kränken? – Ich begann zuerst, von Parasiten zu sprechen, von harmlosen, dann von gefährlichen und schilderte den Bandwurm als einen der gefährlichsten Feinde der weiblichen Schönheit. Als ich sie endlich soweit hatte, daß sie selbst ihren Wurm für äußerst interessant halten mußte, begann ich mit Vorschriften, Diät und Rezepten. Und noch niemals, seitdem Bandwürmer bestehen, ward einer so ernst genommen. Er war für Frau Gwendolin eine besondere Persönlichkeit. Alle ihre Gelüste und Schwächen schob sie seinem

Einfluß zu. So kam sie zum Beispiel zu mir am Morgen und sagte: ›Denken Sie, heute nacht hat er mich geweckt, er wollte absolut Champagner!‹ – Er – das war der Bandwurm natürlich. Oder ein anderes Mal: ›Ich wollte zu Hause bleiben, wie Sie es mir geraten haben, Doktor, aber er wollte nicht, er machte mir Übelkeiten, ich mußte ausgehn, tanzen.‹ Und so fort. Sie schätzte ihren Wurm weit höher als ihren Mann. Er war ihr Verführer, ihr Ablaßgeber, ihr Held. Er gab ihr alles, was eine Frau ihresgleichen brauchte: Leiden, Schwäche, Lust, Gelüste. Er ließ sie tanzen, trinken, essen, alles Verbotene entschuldigte dieser Wurm. Er nahm sozusagen alle ihre Sünden auf sein Gewissen. Eine Woche später sogar eine wirkliche Sünde.

Geben Sie zu, daß ich der einzige Arzt der Welt sein dürfte, der einen solchen, geradezu schlangenartigen Bandwurm behandelt hat?

VII

Etwa eine Woche später schrieb mir mein Freund aus Belgrad, ich möchte ja nicht den Geburtstag seiner Frau vergessen. Er fand statt am 1. Mai, ein Datum, das man leicht behält. Am frühen Nachmittag, bevor meine Sprechstunde begann, ging ich mit einem gewaltigen Strauß roter Rosen ins Hotel Imperial zu meiner Schutzbefohlenen. Eigentlich hatte ich die Blumen unten beim Portier zurücklassen wollen. Ich weiß nicht, ob es Ihnen auch so geht, manchen Männern geht es jedenfalls ähnlich wie mir: Ich komme mir sehr lächerlich vor mit Blumen in der Hand. Ein Mann, der etwas auf sich hält, sollte keine Blumen tragen. Aber es war die Frau meines Freundes, meine Schutzbefohlene, meine Patientin und ein ›Geburtstagskind‹. Ich entschloß mich also, den Rosenstrauß unter den Arm zu nehmen und in den Lift zu steigen. Ich ließ mich im ersten Stock anmelden. Ich sah, wie der livrierte Kellner an die Tür der Frau Gwendolin klopfte, einmal, zweimal, dreimal. Keine Antwort. ›Die Dame schläft vielleicht – oder sie badet‹, sagte ich. ›Nein‹, erwiderte der Etagenkellner, ›ich habe ihr soeben Champagner gebracht, mit zwei Gläsern.‹ ›Hat sie Besuch?‹ ›Gewiß«, sagte der Kellner, ›der Doktor von Nummer 32.‹ ›Wer ist das?‹ ›Das ist der junge Rechtsanwalt aus Budapest, Herr Doktor Jenö Lakatos.‹ Nun, ich wußte genug. Zwar war es meine erste Saison in diesem Badeort. Aber ich war ja kein ›heuriger Has'‹, wie man bei uns sagt; und ich wußte, was die jungen Advokaten aus Budapest in Frauenbädern zu suchen hatten. Im allgemeinen, im Prinzip sozusagen, hatte ich ja nichts dagegen. Hier aber handelte es sich um die Frau meines Freundes, für die ich ihm einigermaßen verantwortlich war. Ja, ich selbst fühlte mich schon betrogen an

seiner Statt. Ich bin Junggeselle geblieben. Aber ich habe die Erfahrung gemacht, daß wir gar nicht selbst zu heiraten brauchen, wenn wir verheiratete Freunde haben. Es ist, als heiratete man gewissermaßen die Frauen aller seiner guten Freunde mit, ließe sich mit den Freunden von den Frauen scheiden und würde mit den Freunden von den Frauen betrogen – wenn man nicht zufällig selbst der Betrüger seines Freundes ist.

Ich stand also ratlos da, in dem noblen, blendend weiß getünchten Korridor des Hotels, auf einem dunkelroten Läufer und blickte ratlos auf den blaubefrackten Zimmerkellner, den Blumenstrauß unter dem Arm, sehr lächerlich – nicht wahr?! Mir war, als fühlte ich an meiner Hüfte die schönen Rosen welken, Rosenleichen hielt ich schon. Ich beschloß, wieder hinunterzugehn. Da öffnete sich auf einmal die Tür. Heraus kam, aber mit dem Rücken zuerst, der Lakatos von Nummer 32. Ich sah ihn also zuerst von hinten. Aber es genügte vollkommen. Ein kleines, rundes Köpfchen mit glänzenden, schwarzen, geölten Haaren: als ob die Natur selbst Perücken herstellte. Ein großer, quadratischer Rumpf, eine Art bekleideter Kommode. Darunter der Körperteil, den man nicht nennt, mindestens sechsmal umfangreicher als der Kopf, hellgraue Hose, knallgelbe Schuhe. Dies war Lakatos. Er warf durch die halboffene Tür Kußhändchen ins Zimmer, kicherte, verneigte sich, schloß endlich die Tür, wandte sich um – und sah sich dem Kellner und mir gegenüber. Sein Angesicht, das lediglich aus schwarzen Knopfäugelchen, einem Naschen und einem pechschwarzen Schnurrbärtchen bestand, war wie aus Wachs, gerötetem Wachs. Er hatte keine Hautfarbe, sondern eine Art Schminke. Im übrigen: Er wurde gar nicht verlegen. Er lächelte uns zu. Er steckte die Hände in die Hosentaschen und ging zu seinem Zimmer, zur Nummer 32. Wie gerne hätte ich ihm mit meinem mächtigen Rosenstrauß ins Gesicht geschlagen. Ich hätte so gewußt, warum ich eigentlich zum ersten und einzigen Male in meinem Leben Blumen schleppte. Aber ich mußte zur Frau Gwendolin und ihr zum Geburtstag gratulieren. In einem Anfall törichter Ratlosigkeit sagte ich zum Kellner: ›Die gnädige Frau ist sehr krank! Sie hat nämlich einen Bandwurm.‹ ›Jawohl, Herr Doktor‹, sagte der Schlingel. ›Er ist soeben weggegangen.‹«

VIII

Doktor Skowronnek machte eine Pause, sah auf die Uhr, bestellte einen Cognac und sagte: »Ich sehe eben, daß ich Sie schon lange aufhalte. Gedulden Sie sich bitte, meine eigentliche Geschichte kommt erst.«

Er trank den Cognac und fuhr fort:

»Die Begebenheiten, von denen ich zuletzt gesprochen habe, fallen in das Jahr 1910. Sie erinnern sich an jene Zeit, es gab Stürme auf dem Balkan, mein Freund in Belgrad hatte keinen leichten Posten. Seine Briefe wurden immer seltener, zwei-, dreimal im Jahr besuchte er seine Eltern, ich sah ihn nur außerhalb meiner Saison, das heißt, wenn er zufällig im Winter kam – denn ich wohnte immer noch in jener mittelgroßen Stadt, in der ich meine Praxis angefangen hatte, und zog nur im Frühling in meinen Kurort.

Die Besuche meines Freundes waren so kurz, daß wir kaum Zeit fanden, ein Konzert zu besuchen, geschweige denn, gemeinsam zu musizieren. Die seltenen Abende, an denen wir uns trafen, wollten wir mit Gesprächen verbringen. Aber es kam im Laufe dieser Jahre zwischen uns zu keinem richtigen Gespräch mehr. Die Musik hatte uns zu Freunden gemacht. Ohne Musik – so empfand ich es damals deutlich – erstarrte das von Natur diskrete Herz meines Freundes. Wir saßen hart nebeneinander, aber wie getrennt durch eine Wand aus Eis. Unsere Blicke mieden sich gegenseitig. Trafen sie sich manchmal für eine Sekunde, so war's eine fast körperliche, zärtliche, aber flüchtige Berührung. Wenn du nur alles wüßtest, schienen seine Augen zu sagen. Und meine Augen fragten: Also, was ist denn geschehen? Es war nichts zu machen. Die Musik fehlte uns. Sie allein war das fruchtbare Feuer unserer Freundschaft gewesen. Mein Freund schämte sich – das wußte ich. Einen vornehmen Menschen hindert nichts so sehr am Sprechen und Erzählen wie die Scham. Wenn ein vornehmer Mensch sich schämt, schweigt er, verschweigt er sogar Wichtiges – und die Scham kann ihn sogar bis zur vulgärsten aller menschlichen Schwächen führen: nämlich bis zur Lüge. Ja, ich hatte ein paarmal die Empfindung, daß mein Freund lüge. Aber Sie kennen mich: Ich bin kein Moralist. Das will heißen: Ich beurteile die Menschen nicht nach ihren Handlungen und Reden, sondern nach den Gründen ihrer Handlungen und Reden. Und ich tat also, als nähme ich seine Lügen für pure Wahrheiten. Er aber fühlte, daß ich genauso log wie er selbst. Es waren peinliche Gespräche. Sein Gesicht war verändert. Er hatte, trotz seiner Jugend, leicht angegraute Schläfen, statt einer gesunden, gebräunten Hautfarbe eine bleiche und gelbliche. Über dem ursprünglichen Glanz seiner schönen, hellen Augen lag ein grauer Schleier, der graue Schleier der Lüge eben. Nach jedem neuen Besuch, den er mir im Laufe dieser Jahre abstattete, fand ich, daß seine Schultern schmaler und

abfallend geworden waren, sein Rücken runder, seine Arme schlaffer. Immer fragte ich ihn nach seiner Frau. Dann begann er, von ihr zu erzählen; so viel zu erzählen, daß ich mit Recht glauben konnte, er verschwiege noch viel mehr, als er erzählte. Es war, als ob ein Mensch mit sehr viel Kleidern, mit viel zuviel Kleidern und Mänteln Blößen zudecken wollte. Frau Gwendolin war – wollte ich meinem Freund glauben – brav, heiter, treu, ernst und ausgelassen zugleich, ein Sprühteufel und eine gütige Fee, eine Hausfrau und eine flotte Tänzerin, verführerisch und außerordentlich bescheiden, eine Dame und ein süßes Mädchen, kurz: eine Gattin, wie sie ein Diplomat brauchen konnte.

›Und was macht der Bandwurm?‹ fragte ich hie und da, in Erinnerung an die freche Antwort des Zimmerkellners aus dem Hotel Imperial. ›Meine Frau ist ganz gesund‹, sagte mein Freund. Ich zweifelte nicht daran. An ihrer Gesundheit hätte ich am wenigsten und zuallerletzt gezweifelt.

IX

Dann kam der Krieg.

Mein Freund (er war Oberleutnant der Reserve bei den Neuner-Dragonern) rückte am ersten Tage der Mobilisierung ein. Sein Regiment stand an der russischen Grenze. Frau Gwendolin kam in unsere Stadt, zu den Eltern meines Freundes, mit einem Empfehlungsbrief an mich ausgerüstet. In diesem Brief wünschte mein Freund, ich möchte in der Saison seine Frau mit mir nehmen und – so hieß es wörtlich – ›auf sie achtgeben‹.

Man rechnete damals, wie Sie wissen, mit einem Feldzug von einigen Monaten. Ich selbst ahnte, daß es Jahre dauern würde. Auch wußte ich, daß es mir nicht möglich sein werde, auf die Frau achtzugeben‹. Aber ich tat, wie mir geheißen ward. In der Saison nahm ich die Frau mit mir, in den Kurort.

Nun, ich bekam leider sofort, das heißt: kurz nachdem die Saison begonnen hatte, den Befehl, als Landsturmarzt einzurücken. Und ich überließ Frau Gwendolin der Obhut eines meiner Kollegen, der durch einen körperlichen Fehler – er hatte einen Buckel – vom Militärdienst befreit war.

Erst zwei Jahre später – ich hatte in einem Typhus-Spital gearbeitet und war selbst erkrankt – durfte ich ins Hinterland zurück. Am Vormittag war ich Landsturmarzt in Uniform und untersuchte kranke Soldaten. Am Nachmittag behandelte ich die

weniger kranken Frauen, deren Männer meist im Felde standen und die ich mit ruhigem Gewissen eigentlich der weniger dezenten Behandlung durch meine rekonvaleszenten Soldaten hätte überlassen dürfen. Es war damals eine günstige Zeit für die Damen. Ein Lakatos, von der Art, wie ich ihn einst aus dem Zimmer der Frau meines Freundes hatte kommen sehn, war ein Waisenknabe gegen die robusten Bauern aus Bosnien, Herzegowina, Kroatien, Slowenien. Niemals hatten die wunderbaren Quellen unseres Frauenbads so herrliche Heilerfolge gehabt wie in der Zeit des Krieges, in der in unserem Kursalon die braven Krieger ihre Heilung abwarteten.

Frau Gwendolin war natürlich da ... Sie schien ihr Vaterland, das feindliche England, ihre Abstammung vergessen zu haben. Die äußerst bunte Männlichkeit der österreichisch-ungarischen Armee hatte wahrscheinlich jedes Gefühl für England in ihrem schönen Busen ausgelöscht. Sie war eine österreichische Patriotin geworden, kein Wunder! – Liebe allein bestimmt die Haltung der Frauen. Als der Krieg zu Ende war, kam mein Freund zurück, immer noch verliebt und wie jeder verliebte Mann überzeugt, daß ihm seine Frau die Treue gehalten habe. Nun, ich brauche Ihnen nicht zu sagen, daß Frau Gwendolin ziemlich erbittert war über das Ende des Krieges, vielleicht auch über die Rückkehr ihres Mannes. Sie fiel ihrem Mann um den Hals mit der Gewandtheit, die sie im Lauf der Kriegsjahre angenommen hatte und die mein Freund selbstverständlich mit der Leidenschaft für ihn verwechselte.

Es gab keine österreichisch-ungarische Monarchie mehr. Mein Freund, der noch im verkleinerten und veränderten Osterreich seine Karriere hätte fortsetzen können (denn er war im Grunde ein leidenschaftlicher Diplomat), gab seinen Beruf auf. Er hatte Geld genug. Reich genug waren auch die Eltern seiner Frau. Und er beschloß, sein Leben der Frau Gwendolin zu widmen.

X

Sie reisten durch die neutral gebliebenen Länder. Mein Freund wollte, wie er sagte, den ›guten alten Frieden‹ wiederfinden. Er fand ihn nirgends. Er kehrte heim. Die Fabrik seines Vaters hatte keine Möglichkeit mehr, Waffen und Munition herzustellen. Alle vorhandenen Waffen mußten vernichtet oder den siegreichen Mächten ausgeliefert werden. Eines Tages erkrankte auch noch der Vater meines Freundes. Man durfte immerhin die Fabrik nicht ohne weiteres zugrunde gehen lassen. Anderen Munitionsfabriken war es gelungen, ihre Werke umzuwandeln: Statt

der Granaten und Gewehrläufe erzeugte man Fahrräder, Maschinenteile, Wagen, Räder, Automobile. Auch mein Freund wollte es versuchen. Mit der Gewissenhaftigkeit, die ihm eigen war, begann er, die Industriefächer von Grund auf zu studieren. Er besichtigte Fabriken in England, Deutschland, in der Schweiz. Als er genügend Erfahrung zu haben glaubte, kehrte er zurück: Allein – er hatte seine Frau in London bei ihren Eltern gelassen. Er war unternehmungslustig, voller Hoffnung. Fast schien es, als begrüße er das Schicksal, das ihn aus seiner noblen Laufbahn geworfen hatte. Er hatte in der Tat auch kaufmännische Fähigkeiten, einen Instinkt für Menschen und Dinge. Wir kamen oft zusammen. Natürlich musizierten wir und besuchten Konzerte.

Einmal kam er zu mir, zu einer außergewöhnlichen Stunde. Er wußte, daß ich spät zu Bett zu gehen pflegte. Es war eine Stunde nach Mitternacht. Er legte eine Aktenmappe auf den Tisch, blieb vor mir stehen und fragte:

›Sagen Sie mir die Wahrheit, Sie wissen es, ist meine Frau treu? – Hat sie mich betrogen? Wie oft? Mit wem?‹

Eine schwierige Situation, Sie begreifen. Es gehört zu den Gesetzen der Ritterlichkeit, eine Frau nicht zu verraten. Außerdem hatte ich ein paarmal gesehen, daß sich der Zorn verliebter Männer nicht gegen die betrügerischen Frauen kehrt, sondern gegen die warnenden und mahnenden Freunde. Ich weiß heute noch nicht, welche Pflicht die dringlichere ist: die Frau zu schonen oder dem Freund die Wahrheit zu sagen. Im Lauf meiner langen Praxis als Frauenarzt bin ich zwar sozusagen immer ritterlicher geworden, das heißt, ich habe Übung bekommen in der rücksichtsvollen Behandlung der Frauen; aber auch immer rücksichtsloser in der Beurteilung dieses schwachen Geschlechts, dessen Kräften wir niemals gewachsen sein werden. Es war mein bester, mein einziger Freund. Ich sah ihn an, ich erhob mich auch nicht und sagte ruhig:

›Ihre Frau hat Sie oft betrogen.‹

Er setzte sich, kehrte die Aktentasche um und leerte auf meinem Tisch ihren Inhalt aus: Militärschleifen, Kokarden, Edelweiß, Metallknöpfe, Spiegelchen, lauter Zeug, wie es die Soldaten den Mädchen während des Krieges zu schenken pflegten.

Schließlich gab's auch Liebesbriefe, kleine, große, einfache, bunte Kärtchen und blaue Feldpostkarten. Mein Freund stand da und starrte auf den bunten Haufen. Dann

sah er mich lange an und fragte: ›Warum haben Sie mir nichts gesagt?‹ ›Das war nicht meine Aufgabe«, erwiderte ich.

›So!‹ schrie er plötzlich, ›nicht Ihre Aufgabe! Ich pfeife auf Ihre Freundschaft, hören Sie, ich pfeife auf Sie!‹

Er raffte den ganzen Kram in die Aktentasche, schloß sie, sah mich nicht mehr an und verließ das Haus.

›Nun hab' ich einen Freund verloren!‹ sagte ich mir. – Schlimmer, viel schlimmer, als wenn man eine Frau verliert.

Ich hätte noch zwei Wochen Zeit gehabt. Aber ich fuhr schon am nächsten Morgen in meinen Kurort.

Dorthin wurde mir ein aufgeregtes Telegramm der Frau Gwendolin nachgeschickt. Auch ihr sollte ich umgehend die Wahrheit sagen: ob ihr Mann erkrankt sei, sie wüßte nicht, warum sie plötzlich zu ihm kommen müsse.

Ich schickte das Telegramm ohne ein begleitendes Wort meinem Freunde zu.

XI

Vier Wochen später kamen beide plötzlich zu mir. Das heißt: Zuerst stürzte mein Freund in mein Zimmer. Es hatte sich etwas Furchtbares ereignet. In hastigen Sätzen erzählte er: Es hatte eine der üblichen Szenen gegeben. Die Frau versuchte zu leugnen. Er nannte und zeigte die sogenannten ›erdrückenden Beweise. Die Frau entschloß sich, unter Tränen natürlich, nach London für immer zurückzufahren. Die Koffer waren gepackt, das Billett gekauft. Eine Stunde vor der Abfahrt des Zuges kam sie in seine Fabrik. Das bekannte ›letzte Lebewohl‹. Selbstverständlich brachte sie Blumen. Sie glauben gar nicht, welch ein elender Abklatsch schlechter Romane das Leben ist. Oder: wie Sie gleich sehen werden: medizinischer Lehrbücher. Sie benahm sich merkwürdig. Sie sank auf die Knie und küßte meinem Freund die Schuhspitzen. Er konnte sich ihrer nicht erwehren. Sie schlug ihn auch ins Gesicht. Hierauf fiel sie, steif wie eine Kleiderpuppe, auf den Boden. Man konnte sie nicht aufheben. Sie haftete am Teppich wie angelötet. Hierauf verfiel sie in Zuckungen. Man brachte sie nach Hause, man berief Ärzte, man fuhr mit ihr nach Wien, zu den Koryphäen. Ihr Zustand ist beinahe unverändert schlecht, aber innerhalb der Krankheit gibt es muntere Abwechslungen. Bald ist ein Arm gelähmt, bald ein Bein. Einmal zittert ihr Kopf, ein anderes Mal ein Augenlid. Tagelang kann sie nichts essen,

sie erbricht sich beim Anblick von Nahrungsmitteln. Ein paarmal mußte man sie auf der Bahre in die Kirche tragen, sie wollte beten. Auf den Mann ist sie böse. Ihrer Meinung nach ist er der Urheber ihrer Leiden.

Mein armer Freund hielt sich tatsächlich für den Schuldigen. ›Ich habe sie vernichtet‹, sagte er. ›Meine Schuld! Alles, was sie getan hat: meine Schuld! Ich war taub und blind. Junge Frauen läßt man nicht allein. Was hätte sie tun sollen, ganze Tage und Nächte, ohne mich? Und wie brutal hab' ich mit ihr abgerechnet! Es tat mir ja gar nicht wirklich weh! Nur mein elender Stolz war beleidigt. Gekränkte, blöde, männliche Eitelkeit. Kein Doktor kann ihr helfen. Nur Sie, mein Freund! Verzeihen Sie mir alles!‹

›Auch ich kann ihr nicht helfen, lieber armer Freund!‹ sagte ich. ›Nur sie selber könnte sich helfen, wenn sie wollte. Aber sie ist ja eben krank, weil sie sich nicht helfen will. Wir nennen das in der Medizin: die Flucht in die Krankheit. Es ist geradezu ein Musterbeispiel für diese pathologische Erscheinung. Es gibt nur eines: Retten Sie sich selbst. Geben Sie Ihre Frau in ein gutes Sanatorium.‹ ›Niemals!‹ schrie er. ›Ich verlasse sie niemals.‹ ›Gut!‹ sagte ich. ›Wie Sie wollen. Gehn wir zu Ihrer Frau.‹ Sie empfing mich mit einem holden Lächeln, ihren Mann mit einem strengen Blick. Keine geniale Schauspielerin hätte das vermocht. Ihr rechtes Auge leuchtete mir selig entgegen, ihr linkes sandte finstere Blitze gegen meinen Freund. Gestern noch hatten ihre Lider gezuckt. Heute konnte sie mir nur die Linke geben, denn die Rechte war steif. Die Beine? – Ja, die waren heute gut. – ›Stehen Sie auf!‹ befahl ich in dem Ton, in dem ich als Militärarzt zu den Soldaten hatte sprechen müssen. Sie erhob sich. ›Kommen Sie ans Klavier! Wir wollen versuchen zu spielen!‹ Sie trat ans Klavier. Wir setzten uns. Und nun brachte ich meinem Freund ein unerhörtes Opfer. Denken Sie: Ich, ich spielte – nun, was, glauben Sie, spielte ich? – Wagner! – Und was von Wagner? – Den Pilgerchor. – Und ihre rechte Hand bewegte sich. – ›Wagner ist ein großer Meister!‹ sagte sie, als wir fertig waren. ›Ja, gnädige Frau! Als Heilmittel für kranke Damen ist er unübertrefflich‹, erwiderte ich.

›Sie sind der einzige Arzt in der Welt!‹ jubelte mein Freund. Denken Sie, er hatte gar nicht gemerkt, daß ich zum erstenmal in meinem Leben Wagner gespielt hatte!

So viel vermag eine Frau, und noch mehr! Denn von dieser Stunde an ließ sie mir nur ein paar Pausen am Tag, meinem Freund nicht eine einzige. Wir saßen Tag um Tag, Nacht um Nacht neben ihr, besser gesagt: um sie herum. In den kurzen Pausen,

in denen ich allein sein durfte beziehungsweise meine anderen Patientinnen behandelte, hatte mein Freund kein leichtes Leben. Ich fühlte, mit welcher Inbrunst er mich erwartete. Wenn ich kam, umarmte er mich, blieb mit mir eine lange Weile im Vorzimmer, ich wußte genau, wie er sich danach sehnte, mit mir allein zu sein, zwei Stunden, einen Abend; und ich fühlte sein Herz klopfen, sein armes, furchtsames Herz, das Herz eines Sklaven, den die Herrin drohend erwarten kann. Kamen wir dann ins Zimmer, so fragte die Frau regelmäßig: ›Was habt ihr so lange draußen zu tun? Es ist ja warm! Der Doktor hat ja keinen Mantel! Was habt ihr vor mir für Geheimnisse? Ach Gott! Immer werde ich betrogen!‹

Ich konnte mich nicht enthalten, ihr eines Tages zu antworten: ›An jeden von uns kommt einmal die Reihe ...‹

Sie rächte sich an jenem Tage. Ihr linker Fuß erstarrte, erkaltete, und ich mußte ihn eine Stunde lang frottieren.

Mein Freund stand ihr zu Häupten und streichelte ihre Haare. Wir sprachen kein Wort.

Als der linke Fuß beinahe wieder warm geworden war, fragte ich meinen Freund: ›Und was ist eigentlich mit Ihrer Fabrik?‹ ›Fabrik? – Welche Fabrik?« rief die Kranke.

›Beruhige dich‹, sagte der Mann. ›Der Doktor meint meine Fabrik. Ich habe sie längst verkauft, lieber Freund, wir leben vom Konto.‹ Tag für Tag wiederholten sich derartige Szenen. Manchmal gingen wir alle drei aus. Dann führten wir, nein, wir schleppten geradezu die Frau in der Mitte. An unser beider Armen hing sie, die süße Last. Wir aßen, tranken und schwiegen.

Einmal, ich erinnere mich, gingen wir in ein Tanzlokal. Sie wissen, daß ich kein leidenschaftlicher Tänzer bin. Ich hasse jede Art von Exhibitionismus – und das ist – offen gestanden – der Tanz seit dem Ende des Krieges. Da ich aber nun einmal schon, meines Freundes wegen, Wagner mit der Frau gespielt hatte, beschloß ich auch, mit ihr zu tanzen. Was muß ein Frauenarzt nicht alles! Nun, wir tanzten. Mitten im Shimmy flüsterte sie: ›Ich liebe dich, Doktor, ich liebe nur dich.‹ – Ich antwortete natürlich nicht. Als wir zum Tisch zurückkehrten, sagte ich zu meinem Freunde: ›Ihre Frau hat mir eben ihre Liebe gestanden. Ich bin der einzige Arzt, den sie liebhat.‹

Ein paar Tage später, die Saison ging schon zu Ende, riet ich meinem Freund, er möchte mit seiner Frau nach England fahren, zu den Schwiegereltern, und – wenn er wolle – im nächsten Jahr wieder zu mir kommen.

›Im nächsten Jahr kommen wir als Gesunde zu Ihnen‹, sagte er. Und sie fuhren nach London.

XII

Im nächsten Jahr kamen sie wieder, aber keineswegs als Gesunde. Ich spreche in der Mehrzahl: Denn mein Freund war genauso krank wie seine Frau. Typhus ist weniger ansteckend als Hysterie, müssen Sie wissen. Ein Irrsinniger ist nicht deshalb gefährlich, weil er seine normale Umgebung körperlich bedrohen könnte, sondern weil er die Vernunft seiner normalen Umgebung allmählich vernichtet. Der Irrsinn in dieser Welt ist stärker als der gesunde Menschenverstand, die Bosheit ist mächtiger als die Güte.

Ich hatte den Winter über wenig Nachrichten von meinem Freund bekommen. Mein Rat war vielleicht ein schlimmer gewesen. Im Hause ihrer Eltern gewann die Bosheit der Frau neue Kräfte, es war geradezu eine Schmiedeanstalt für ihre Waffen. Ärzte, Hypnotiseure, Gesundbeter, Magnetiseure, Pfarrer, alte Weiber: nichts konnte ihr helfen. Eines Tages behauptete sie, die Beine nicht mehr bewegen zu können. Und kennzeichnenderweise war es kurz nach einem Abend, an dem ihr Mann – mit seinem Schwiegervater übrigens – zum erstenmal seit dem Ausbruch ihrer Krankheit zu irgendeinem Bankett gegangen war. Nun, die Beine waren tatsächlich steif. Krücken, Holzbeine, Prothesen sind beweglicher. Die unbewegten, unbeweglichen Beine magerten rapide ab, indes der Oberkörper der Frau ständig zunahm. Man mußte sie im Rollstuhl fahren. Und da sie keinen fremden Menschen um sich duldete, mußte sie natürlich ihr Mann, mein Freund, im Rollstuhl fahren. Als er wieder zu mir kam, war er alt und grau geworden. Aber, schlimmer als dies: Dieser noble Mensch hatte die Haltung und die Allüren eines Dieners – was sag' ich: eines Knechtes angenommen. Wie ein Rekrut beim Anruf seines Feldwebels, so erstarrte er, wenn seine Frau ihn rief. Ihre Stimme war heiser und zugleich schärfer geworden. Wie eine sirrende Säge schnitt sie durch die Luft. Dabei hatte sie blitzende, lachende, heitere Augen, ein angenehmes Lächeln, rosige Wangen, die immer voller wurden, ein Grübchen im Kinn, das immer fetter wurde, sie glich einem gelähmten Weihnachtsengel, ohne Flügel, auf armseligen, stockdünnen, harten, unbeweglichen Beinen. Mein Freund

aber, wie gesagt, sah aus wie ein Lakai. Ein alter Herrschaftskutscher hätte sich neben ihm wie ein Fürst ausgenommen. Mein Freund schlich mit schiefen Schultern einher, auf geknickten Beinen, vielleicht kam es davon, daß er ewig den Karren mit seiner süßen Last durch das Leben stoßen mußte. Ja, verprügelt – das ist das richtige Wort: verprügelt sah er aus! Vielleicht schlug sie ihn auch dann und wann. Ich fragte ihn, wie es mit der Liebe sei, ich meine, mit der körperlichen. Nun, denken Sie: Dieser Mann mußte Nacht für Nacht seine Frau entkleiden, auf seinen Armen ins Bett tragen und selbstverständlich neben ihr liegen. Er fürchtete, der Arme, diese Frau würde ihn noch einmal betrügen, wenn er sie nicht liebte. Ja, er schwärmte noch von ihrer Schönheit! Mir schwärmte er von ihrer Schönheit vor, der ich ihren fett gewordenen Oberkörper und ihre stabdünnen Beine gesehen hatte!

Am stärksten plagte ihn ihre Eifersucht. Sie konnte keinen Augenblick allein bleiben, sie lehnte Krankenschwestern ab – aus Angst, ihr Mann könnte sich in die Schwester verlieben. Aber sie war auch auf mich eifersüchtig, auf das Zimmermädchen, den Zimmerkellner, den Hotelportier, den Liftboy. Ins Konzert und ins Café und ins Restaurant schleppten wir sie beide gemeinsam, wie Zugesel, angeschnallt an den Griff ihres elenden, knarrenden Karrens, keuchend durch die schwülen Abende, manchmal durch Regen und Wind, einen Schirm haltend über ihren immer modischen Hut, die Decken unaufhörlich glättend über ihren steifen Knien. Modistinnen, Näherinnen, Schneiderinnen flatterten, wie Falter um das Licht, ins Hotel, in dem sie wohnte. Vor jedem dritten Schaufenster blieb man stehen. In Juwelierläden ließ sie sich rollen, stundenlang suchte sie nach passendem Schmuck. Jeden Vormittag kam der Friseur ins Haus. Jeden Morgen mußte sie mein Freund ins Bad legen. Und während sie im Wasser mit Gummitieren spielte, las er ihr aus törichten englischen Gesellschaftsromanen und Magazinen vor. Meine Behandlung nützte gar nichts mehr. Es war, wie wir Ärzte sagen, kein ›Gesundheitswillen‹ mehr in der Frau, die Psychose war schon allzu heimisch in ihr geworden. Sie lachte mich aus. Ich hatte keine Macht mehr über sie.

Niemals gelang es mir, allein mit meinem Freund zu sein. Sie ließ uns nicht eine Viertelstunde allein. Ich suchte nach einem Ausweg. Ich glaubte schließlich, einen gefunden zu haben: Da sie aus Eifersucht eine Schwester ablehnte – wie war es da mit einem Wärter? Ich kannte einen braven jungen Burschen aus unserem Krankenhaus. Ich sprach mit ihm, er war einverstanden. Ich brachte ihn zu Frau Gwendolin, er

gefiel ihr. ›Aber nicht jetzt‹, sagte sie, ›wir werden ihn mitnehmen, wenn wir zurückfahren. Hier mag ich euch beide nicht allein lassen.‹ Dabei blieb es. Kurz vor Saisonende fuhren sie mit dem jungen Wärter nach London.

Ich hatte eine kleine Genugtuung: Vielleicht konnte dieser Wärter wenigstens in London meinem armen Freund ein paar Atempausen verschaffen.

Aber es kam anders! Kaum zwei Monate später erhielt ich einen kurzen Brief meines Freundes.

Ich hätte immer recht gehabt, so schrieb er mir, jetzt wisse er es endlich, aber es sei nie zu spät, jetzt würde er seine Frau verlassen. Er hätte sie bei einer innigen Umarmung mit dem jungen Wärter ertappt. Ich würde bald Näheres hören.

Aber zwei Jahre vergingen, ich schrieb, ohne Antwort zu erhalten, ich hörte nichts mehr von meinem lieben Freund.

XIII

Eines Tages fuhr ich nach Paris und besuchte mehr aus langer Weile denn aus Interesse eines der vielen nächtlichen Lokale auf dem Montmartre, vor deren Türen falsche Kosaken Wache halten und echte Amerikaner hereinzulocken versuchen. Müde und fast gekränkt über meine eigene Dummheit, saß ich da und sah den tanzenden Paaren zu. Auf einmal erblickte ich Frau Gwendolin. Sie war es, kein Zweifel! Im Arm eines glattgekämmten, ölig-schwarzhaarigen Gigolos tanzte sie einen sogenannten Java. Der Mann konnte kein anderer sein als Lakatos. Das heißt: Lakatos aus Budapest ist ein Typus, keine Persönlichkeit. Es mußte nicht unbedingt der alte Lakatos von Zimmer 32 sein. Plötzlich fiel ihr Blick auf mich. Sie ließ ihren Tänzer stehen, kam an meinen Tisch, gesund, heiter, lächelnd, eine Göttin. Unwillkürlich bückte ich mich, um ihre Beine zu sehn. Gesunde, tadellose Beine in hellgrauen seidenen Strümpfen.

›Sie wundern sich, Doktor, was?‹ sagte sie. ›Ich setzte mich ein bißchen.«

Sie setze sich.

›Wo ist Ihr Mann?‹ fragte ich. › Warum schreibt er nicht?‹

Zwei große, glänzende Tränen erschienen auf Kommando, zwei Wachtposten der Trauer, in ihren Augenwinkeln.

›Er ist tot!‹ sagte sie. ›Er hat sich leider umgebracht. Wegen einer Dummheit.«

Sie zog das Taschentuch und gleichzeitig den Spiegel aus dem Handtäschchen.

›Wann denn?‹ fragte ich. ›Vor zwei Jahren!«

›Und wie lange sind Sie schon gesund?‹ ›Anderthalb Jahre!«

›Und ist das Ihr neuer Mann, mit dem Sie hier sind?‹

›Mein Bräutigam, Herr Lakatos, ein Ungar, famoser Tänzer, wie Sie vielleicht gesehen haben.‹

Ach, der Bandwurm! dachte ich und rief: ›Zahlen!‹ und bezahlte schnell und ließ die Frau sitzen, und ohne von ihr Abschied zu nehmen, ging ich hinaus.

Viele, viele Frauen gingen an mir vorüber, manche lächelten mir zu. Lächelt nur, dachte ich, lächelt nur, dreht euch, wiegt euch, kauft euch Hütchen, Strümpfchen, Sächelchen! Rasch naht euch das Alter! Noch ein Jährchen, noch zwei! Kein Chirurg hilft euch, kein Perückenmacher. Entstellt, vergrämt, verbittert sinkt ihr bald ins Grab, und noch tiefer, in die Hölle. Lächelt nur, lächelt nur! ...«

Δηλώνω υπεύθυνα ότι η διπλωματική εργασία είναι εξ ολοκλήρου δικό μου έργο και κανένα μέρος της δεν είναι αντιγραμμένο από έντυπες ή ηλεκτρονικές πηγές, μετάφραση από ξενόγλωσσες πηγές και αναπαραγωγή από εργασίες άλλων ερευνητών ή φοιτητών. Όπου έχω βασιστεί σε ιδέες ή κείμενα άλλων, έχω προσπαθήσει με όλες μου τις δυνάμεις να το προσδιορίσω σαφώς μέσα από την καλή χρήση αναφορών ακολουθώντας την ακαδημαϊκή δεοντολογία.